

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ»
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2017-2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Κωνσταντίνας Μπαρτσώκα
Α.Μ.: 7340010917012

ΑΝΤΙΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Ιστορικές διαστάσεις – Ισχύον νομοθετικό πλαίσιο – Νομολογία

Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτριος Κιούπης, Αναπ. Καθηγητής

**Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής: Νικόλαος Δημητράτος
Νικόλαος Λίβος**

Αθήνα 2018

Η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη στη μητέρα μου, που μου διοχέτευσε την αστείρευτη ευαισθησία της και με δίδαξε να μην σκύβω το κεφάλι μπροστά στην αδικία, να αγωνίζομαι γι' αυτά που πιστεύω και που στάθηκε και στέκεται δίπλα μου σε κάθε στιγμή παραίτησης και ματαιότητας.

Είναι επίσης αφιερωμένη στη δικηγόρο Άννυ Παπαρρούσου , τη «νομική μου μητέρα», που υπήρξε ανέκαθεν και εν αγνοία της το κίνητρο να συνεχίσω τις νομικές μου σπουδές και που μου χάρισε στη συνέχεια την ευκαιρία να βιώσω καθοριστικές στιγμές δικηγορίας και αγώνα.

Αφιερώνεται, τέλος, σε όλες και όλους που με στήριξαν και με στηρίζουν όλη αυτή την απαιτητική και δύσκολη περίοδο..ξέρουν αυτοί.

Copyright © *Κωνσταντίνα Μπαρτσώκα*.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν την συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1. Η ιδεολογική διάσταση του Ποινικού Δικαίου με αφορμή την έννοια της τρομοκρατίας	9
1.1 Η κατάσταση εξαίρεσης και το ποινικό δίκαιο του εχθρού	12
1.2 Διεθνείς και ευρωπαϊκές απόπειρες ορισμού της τρομοκρατίας	15
1.3 Το πολιτικό έγκλημα	20
2. Από την ποινικοποίηση του εσωτερικού εχθρού στη θέσπιση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας	26
2.1 Η περίοδος του Μεσοπολέμου	26
2.1.1 Το ιδιώνυμο του Βενιζέλου	26
2.1.2 Ο αναγκαστικός νόμος 117/1936	30
2.1.3 Ο αναγκαστικός νόμος 375/1936 για την κατασκοπεία	32
2.2 Η περίοδος του εμφυλίου	33
2.2.1 Το Γ' Ψήφισμα του 1946.....	34
2.2.2 Ο αναγκαστικός νόμος 509/1947	36
2.3 Το «Παρασύνταγμα» της μετεμφυλιακής περιόδου	38
2.4 Η επταετία	39
2.5 Η περίοδος της μεταπολίτευσης.....	40
2.5.1 Ο ν.774/1978	40
2.5.2 Ο ν.1916/1990	43
3. Τα νομοθετήματα που διαμόρφωσαν την ισχύουσα αντιτρομοκρατική νομοθεσία	47
3.1 Ο ν.2928/2001.....	47
3.1.1 Η συγκρότηση εγκληματικής οργάνωσης του άρθρου 187 ΠΚ.....	47
3.1.2 Αρμοδιότητα του δικαστηρίου Εφετών.....	52
3.1.3 Ανάλυση D.N.A και ειδικές ανακριτικές πράξεις	52
3.1.4 Η ειδική διαδικασία περάτωσης της ανάκρισης.....	55
3.2 Ο ν.3251/2004.....	57
3.2.1 Το άρθρο 187 ^Α παρ.1- αντικειμενική υπόσταση	62

3.2.2	Το υποκειμενικό στοιχείο του αδίκου	64
3.2.3	Η επιμήκυνση των ορίων παραγραφής.....	67
3.2.4	Η εξαίρεση της εσχάτης προδοσίας.....	68
3.2.5	Το αδίκημα της απειλής τέλεσης τρομοκρατικής πράξης	68
3.2.6	187 ^Α παρ.4 : Η τυποποίηση της συγκρότησης ή ένταξης σε τρομοκρατική οργάνωση	69
3.2.7	Η διεύθυνση τρομοκρατικής οργάνωσης	71
3.2.8	187 ^Α παρ.6- Η περίπτωση των «συμπαθούντων».....	72
3.2.9	187 ^Α παρ.7 – Η ποινικοποίηση των προπαρασκευαστικών πράξεων.....	73
3.2.10	Η εξαίρεση της παραγράφου 8	74
3.3	Οι νόμοι για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας	75
3.4	Ο ν.3875/2010.....	77
3.4.1	Η κατάργηση της παραγράφου 8.....	79
3.4.2	Μεταπήδηση από την υποκειμενική στην αντικειμενική ευθύνη.....	80
3.4.3	Η δικονομική οδός του άρθρου 29ΚΠΔ.....	82
3.5	Ενδεικτικός πίνακας συγκλίσεων-αποκλίσεων των τριών νομοθετημάτων.....	85
4.	Νομολογία.....	91
4.1	Η δίκη της 17Νοέμβρη	91
4.1.1	Ζητήματα προδικασίας.....	91
4.1.2	Το ζήτημα της δημοσιότητας της κύριας διαδικασίας	93
4.1.3	Το «ειδικό δικαστήριο».....	94
4.1.4	Αναδρομική ισχύς του ν.2928/2001 και διαρκές έγκλημα.....	96
4.1.5	Η 17Νοέμβρη και το πολιτικό έγκλημα	96
4.2	Η δίκη του ΕΛΑ	100
4.2.1	Το κομβικό ζήτημα της παραγραφής	100
4.2.2	Η αοριστία του παραπεμπτικού βουλεύματος.....	101
4.2.3	Το «οιονεί δεδικασμένο» της δίκης της 17Ν για τη δημοσιότητα της διαδικασίας, την ειδική σύνθεση και το πολιτικό έγκλημα	101
4.2.4	Τα περίφημα αρχεία της Στάζι	102

4.2.5	Η «λύση» της απλής συνέργειας	102
4.3	Οι δίκες του Επαναστατικού Αγώνα	105
4.3.1	Η αξιοπερίεργη παρέμβαση του Αρείου Πάγου.....	105
4.3.2	Το επαναλαμβανόμενο μοτίβο της αοριστίας του παραπεμπτικού βουλεύματος	106
4.3.3	Οι ενστάσεις για «την τιμή των όπλων».....	107
4.3.4	Επισφαλείς μαρτυρικές καταθέσεις.....	108
4.3.5	Η καταφυγή και πάλι στην απλή συνέργεια.....	109
4.4	Οι δίκες της Συνωμοσίας Πυρήνων της Φωτιάς	110
4.4.1	Η πρακτική του ανώνυμου τηλεφωνήματος.....	110
4.4.2	Ζητήματα εκκρεμοδικίας και δεδικασμένου	112
4.5	Η περίπτωση των ατομικών τρομοκρατών	115

ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ά.=	άρθρο
ΑΠ=	Άρειος Πάγος
Α.Π=	Απόφαση Πλαίσιο
Αρμ=	Αρμενόπουλος
Βλ.=	Βλέπε
εδ.=	εδάφιο
επ.=	επόμενα
ΚΠΔ=	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ν.=	Νόμος
ΝοΒ=	Νομικό Βήμα
ΟλαΠ=	Ολομέλεια του Αρείου Πάγου
παρ.=	παράγραφος
ΠΚ=	Ποινικός Κώδικας
ΠοινΔικ=	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΧρ=	Ποινικά Χρονικά
π.χ.=	παραδείγματος χάρη
Σ=	Σύνταγμα
σελ.=	σελίδα
Υπερ=	Υπεράσπιση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η μελέτη και ανάλυση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας στον ελλαδικό χώρο. Η ολοκληρωμένη και συνεπής σύλληψη του εν λόγω θέματος υπαγορεύει την αναγκαιότητα της προηγούμενης καταγραφής των ιστορικών διαστάσεων του φαινομένου της τρομοκρατίας και της αντίστοιχης ποινικής του αντιμετώπισης. Αφετηριακό, ωστόσο, σημείο για το παρόν πόνημα αποτελεί η σκιαγράφηση των στοχεύσεων του Ποινικού Δικαίου και η ειδικότερη συνθήκη που αυτό επιφυλάσσει για το πολιτικό έγκλημα. Η προσέγγιση αυτή, όσο παράδοξη, αντίστροφη ή περιττή κι αν φαντάζει, κρίθηκε απαραίτητη από τη γράφουσα στα πλαίσια μιας επαγωγικής τρόπον τινά συλλογιστικής.

Πιο συγκεκριμένα, από μια σύντομη επισκόπηση της σχετικής και πλούσιας βιβλιογραφίας προκύπτει ότι βασικό προαπαιτούμενο για τη μελέτη της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας είναι ο προσδιορισμός και η κατανόηση του κεντρικού της μεγέθους, αυτού της τρομοκρατίας. Πολλές φορές μάλιστα, η θεωρία οδηγήθηκε στην κοινή διαπίστωση ότι η οποιαδήποτε απόπειρα προσδιορισμού της έννοιας αυτής είναι όλως ατελέσφορη κυρίως λόγω της εγγενούς αοριστίας που αυτή ενέχει. Μολαταύτα, εξίσου κοινή παραδοχή της θεωρίας συνιστά ότι πρόκειται για μια έννοια που περιγράφει συμπεριφορές θίγουσες έννομα αγαθά, η ιδιάζουσα και αυξημένη, μάλιστα, ποινική απαξία των οποίων είναι δεδομένη. Είναι πράγματι, ωστόσο, τόσο αδιαμφισβήτητη αυτή η ιδιάζουσα απαξία, ώστε να μη δύναται να αντιμετωπιστεί από τα παραδοσιακά εργαλεία του Ποινικού Δικαίου; Μήπως, εντέλει αυτός ο υπερβάλλον ζήλος τιμώρησης μαρτυρά κάτι ως προς την ιδεολογική ουδετερότητα του Ποινικού Δικαίου;

Σκοπός της παρούσας εργασίας δεν είναι μόνο η εξαντλητική ανάλυση της ειδικής υποστάσεως του εν λόγω εγκλήματος, εγχείρημα που θα επιχειρηθεί ωστόσο στο 2ο μέρος της υπό εξέταση διπλωματικής και θα δώσει με τον τρόπο αυτό απαντήσεις και στα προηγούμενα ερωτήματα. Ένα ζήτημα που φρονώ, λοιπόν, ότι προηγείται της προρρηθείσας ανάλυσης είναι η εύρεση του δικαιοπολιτικού λόγου της αυτοτελούς ποινικοποίησεως μιας τέτοιας συμπεριφοράς, ερώτημα που με τη σειρά του προϋποθέτει απάντηση στο θεμελιώδες ερώτημα της ιδεολογικής λειτουργίας του Ποινικού Δικαίου.

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της εργασίας γίνεται αναφορά στην ελληνική δικαστική αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας, ξεκινώντας από την λεγόμενη «μητέρα των δικών», αυτής της 17N και συνεχίζοντας με τις δίκες της «νεότερης γενιάς τρομοκρατών», με επισημάνσεις σε ειδικότερα νομικά ζητήματα που αυτές ανέδειξαν.

1. Η ιδεολογική διάσταση του Ποινικού Δικαίου με αφορμή την έννοια της τρομοκρατίας

Μια παράμετρος που συχνά λησμονείται στα πλαίσια της ιστορικής καταγραφής του φαινομένου της τρομοκρατίας είναι ότι έως και τα μέσα του 19ου αιώνα περίπου η έννοια αυτή συνδεόταν αποκλειστικά με την κρατική εξουσία¹ και την επιβολή της βούλησής της στο σύνολο του πληθυσμού. Το κράτος διαθέτει το μονοπώλιο στη βία και αυτή η αποκλειστικότητα νομιμοποιεί και δικαιολογεί την όποια υπέρβαση στη χρήση της, υπέρβαση δυνάμενη να προσλάβει τα χαρακτηριστικά της τρομοκρατίας. Ως κρατική τρομοκρατία, λοιπόν, νοείται «η πολιτική πρακτική, της οποίας η άσκηση παρουσιάζει μια διάρκεια, που επιλέγεται από τις δυνάμεις που ελέγχουν την κρατική εξουσία, στρέφεται εναντίον των αντιπάλων αυτών των δυνάμεων επιζητώντας την ηθική, πολιτική και φυσική τους εξόντωση, έχει στόχο την κατά το δυνατόν ευρύτερη συναίνεση (με την έννοια, εδώ, της καταναγκαστικής αποδοχής) του λαού και των πολιτικών σχημάτων στις –τελικές μόνο– επιλογές τους και υλοποιείται με τη διαμεσολάβηση της υποταγμένης στις αποφάσεις της εκτελεστικής, νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας»².

Ετυμολογικά μιλώντας η λέξη απαντάται για πρώτη φορά στη Γαλλική Επανάσταση του 1789. Η επικρατήσασα αστική τάξη, όντας ακόμα αδύναμη τόσο στο εσωτερικό της όσο και διεθνώς επιστρατεύει τον τρόμο ως ένα αποτελεσματικό μέσο εθνικής και επαναστατικής άμυνας εναντίον των προδοτών και των στάσεων συμβάλλοντας στην συγκρότηση ενός εθνικού κορμού που συσπειρώνεται γύρω από την απειλή ενός διάχυτου εσωτερικού εχθρού³. Οι υπερβολές της περιόδου της Τρομοκρατίας, όπως χαρακτηρίστηκε, δύνανται να ερμηνευθούν ως μια αναγκαία στιγμή ριζοσπαστικοποίησης, προκειμένου να διασφαλιστεί η νίκη πάνω στην αντεπανάσταση και επομένως η «σωτηρία» της αστικής επανάστασης⁴.

Η μετάβαση από την κρατική στην «αντικρατική τρομοκρατία» εντοπίζεται στη Ρωσία στα τέλη του 19^{ου} με αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η ένοπλη βία ως μέσο για την ανατροπή της καθεστηκυίας τάξης και την εγκαθίδρυση ενός διαφορετικού μοντέλου κοινωνικής οργάνωσης χρησιμοποιήθηκε από πολλές ρωσικές οργανώσεις, με προεξάρχουσα την «Λαϊκή Θέληση» (Ναρότνιαγια Βόλια). Οι δεκαετίες του 1860 και 1870 κατακλύζονται από τις αναβαθμισμένες σε επίπεδο βίας ενέργειες των ναρόντικων με κορύφωση τη δολοφονία του τσάρου Αλέξανδρου Β΄ στις 13 Μαρτίου 1881

¹ Ανδρέας Λοβέρδος, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987, σελ. 93 επ., Μαρία Μπόση, *Περί του ορισμού της Τρομοκρατίας*, εκδ. Τραυλός, Αθήνα 2000, σελ. 14 επ., Ελισάβετ Συμεωνίδου – Καστανίδου, *Οργανωμένο έγκλημα και τρομοκρατία*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007, Β΄ έκδοση, σελ. 119-120

² Στο ίδιο, σελ. 82

³ Άλαν Γούντς, «Γαλλική Επανάσταση: μια αστείρευτη πηγή επαναστατικών διδαγμάτων», μτφρ Άγγελος Ηρακλείδης, <https://marxismos.com/gallikh-epanastash/>

⁴ Albert Soboul – Walter Markov, *1789 – Η μεγάλη Επανάσταση των Γάλλων*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1990, σελ. 52 επ.

από την προρρηθείσα οργάνωση⁵. Αντίστοιχη δράση ανέλαβαν στη Γαλλία στα μέσα του 19ου αιώνα και κάποιοι Γάλλοι επαναστάτες, οπαδοί του Μπλανκί, οι λεγόμενοι μπλανκιστές αλλά και ανάλογες ομάδες στην Ιταλία, ελευθεριακής κυρίως υφής ή προέλευσης⁶.

Εκείνη την περίοδο, λοιπόν, αρχίζει να συντελείται μια βαθμιαία και σταδιακή μετατόπιση του υποκειμένου της χρήσης της τρομοκρατίας ως πολιτικού μέσου, από τους φορείς κρατικής εξουσίας σε ομαδοποιήσεις ιδιωτών πολιτικού χαρακτήρα⁷. Η επιλογή προφανώς δεν ανήκε στους λεγόμενους «τρομοκράτες» αλλά στην κρατική εξουσία, η οποία, αξιοποιώντας το ιδιαίτερα αρνητικό πρόσημο του όρου επιχείρησε να τον αποδώσει στους αντιπάλους της και δη στους πιο μαχητικούς από αυτούς, νομιμοποιώντας τη βίαιη καταστολή σε βάρος τους. Όπως θα αναλύσουμε άλλωστε και στη συνέχεια, ένας από τους θεμελιώδεις στόχους της ποινικής καταστολής, αν και μη ρητά διακηρυγμένος, είναι η εξόντωση του λεγόμενου εσωτερικού εχθρού⁸.

Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Παπαχαλαράμπους⁹, «η αναμέτρηση με τον πολιτικό αντίπαλο αποτελούσε ανέκαθεν το «σταυρό» του ποινικού δικαίου. Κρυμμένος πίσω από αναγκαίες νομικές εκλογικεύσεις ή ιδεολογήματα «αντικειμενικότητας» και «ευθυδικίας», ο πολιτικός ανταγωνισμός εξακολουθεί και σήμερα να συνιστά την *ratio essendi* της «αποκλίνουσας συμπεριφοράς» πολιτικού χαρακτήρα, ως *διάκρισης*, δηλ. ως *discrimen* και άρα νοούμενης με την πολύτιμη αμφισημία αυτού του όρου, ως ειδοποιού διαφοροποίησης αλλά και ως στιγματισμού».

Στην ποινική επιστήμη η εξέλιξη του ποινικού δικαίου εμφανίζεται μόνον ως «ιστορία ιδεών», όπου σχολές διαδέχονται η μια την άλλη οδηγώντας το ποινικό σύστημα από την αυτοδικία, την εκδίκηση και τις απάνθρωπες ποινές στις σημερινές «ήπιες» μορφές τιμώρησης¹⁰. Η ίδια η επιστημονική υπόσταση της νομικής και κατ' επέκταση του ποινικού δικαίου είναι ζήτημα που αφεαυτό εγείρει ερωτηματικά. Χαρακτηριστικά παραθέτουμε τη φράση του Julius von Kirchmann, Γερμανού νομικού, ο οποίος κατά το λόγο του το 1848 για την «Απαξία της Νομικής ως επιστήμης» (*Die Wertlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft*) καταλήγει στην

⁵ «Οι ναρόντικοι: μια παραγνωρισμένη συμβολή στην ιστορία της επανάστασης», Απόσπασμα από το βιβλίο *Late Marx and the Russian Road, Marx and the Peripheries of Capitalism*, του Teodor Shanin, μτφρ. Κωνσταντίνα Παντελή, <https://barikat.gr/content/oi-narontnikoi-mia-paragnorismeni-symvoli-stin-istoria-tis-epanastasis>

⁶ V.I. Lenin, «Ο παρτιζάνικος πόλεμος», <https://praxisreview.gr/v-i-lenin-o-partizianikos-polemos>

⁷ Ανδρέας Λοβέρδος, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987, σελ., σελ. 80 επ.

⁸ Ιωάννης Μανωλεδάκης, *Ασφάλεια και ελευθερία*, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2002 σελ. 194, Ιωάννης Μανωλεδάκης, «Ασφάλεια κράτους ή ελευθερία» σε *Τρομοκρατία και Δικαιώματα (Από την ασφάλεια του κράτους στην ανασφάλεια δικαίου)*, επιμ. Αντώνης Μανιτάκης, Ανδρέας Χ. Τάκης, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2003, σελ. 27, Ιωάννης Μανωλεδάκης, «Η κατάχρηση της ποινικής καταστολής», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχος 3-4, 1989, σελ. 39-57

⁹ Χάρης Παπαχαλαράμπους, «Η δομή των πολιτικών ποινικών θεσμών υπό τον Π.Ν. και τον Π.Κ.- Ενδεικτική ιστορική αναδρομή και κανονιστική αποτίμηση», *ΠοινΧρ* 1998, σελ.436

¹⁰ Δημήτρης Δημούλης, «Από τη διγαμία στην αναπαραγωγή του κοινωνικού κεφαλαίου. Η ποινική καταστολή στο αστικό κράτος», *Θέσεις*, Τεύχος 29, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1989

απογοητευτική διαπίστωση πως τρεις διορθωτικές λέξεις του νομοθέτη αρκούν για να γίνουν ολόκληρες βιβλιοθήκες κακέκτυπα (: drei berichtigende Worte des Gesetzgebers und ganze Bibliotheken werden zu Makulatur)¹¹.

Στα διάφορα, λοιπόν, στάδια εξέλιξης του καθοριστική για το ποινικό δίκαιο υπήρξε η εισαγωγή της έννοιας του εννόμου αγαθού μέσω της διδασκαλίας του Binding. Όπως παρατηρεί ο Δημητράτος¹², «παρά τις ποικίλες εννοιολογικές προσεγγίσεις που κυμάνθηκαν, ανάλογα και με τον φιλοσοφικοδικαϊκό προσανατολισμό της εκάστοτε σχολής ή του συγγραφέα, ανάμεσα σε ακραιφνώς ιδεαλιστικές από τη μία πλευρά και γνήσιες υλιστικές αποχρώσεις από την άλλη, οι προσπάθειες για ένα γενικά αποδεκτό εννοιολογικό ορισμό του εννόμου αγαθού παρέμειναν ανεπαρκείς υπό την έννοια ότι αυτές κατά το πλείστον καταλήγουν σε αφηρημένες γενικεύσεις με κατ' εξοχήν διακηρυκτικό και ελάχιστα 'πληροφοριακό' περιεχόμενο». Είναι, ωστόσο, φρονώ, αυτή ακριβώς η αφηρημένη γενίκευση που ενυπάρχει στην έννοια του εννόμου αγαθού που καθιστά ευχερέστερη την πολιτική λειτουργία του ποινικού δικαίου, καθότι με βάση τις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές στοχεύσεις διαπλάθεται και το αντίστοιχο έννομο αγαθό, η πλήρης εννοιολογική αποσαφήνιση του οποίου δεν είναι ούτε απαραίτητη ούτε και επιθυμητή.

Ανάμεσα στα θεμελιώδη αγαθά που καλείται το ποινικό δίκαιο να προστατεύσει είναι και αυτό της δημόσιας τάξης. Σε επίπεδο ελληνικής έννομης τάξης το ΣΤ' κεφάλαιο του Ειδικού Μέρους του ΠΚ περιέχει διατάξεις που τυποποιούνται ως επιβουλή της Δημοσίας Τάξης. Προστατευόμενο έννομο αγαθό εν προκειμένω είναι η κατάσταση ευταξίας που επικρατεί σε ορισμένο χρόνο και τόπο. Πρόκειται για την κατάσταση κοινωνικής ηρεμίας που επιτρέπει στα άτομα να συμβιώνουν ειρηνικά, έτσι ώστε να είναι δυνατή η συνύπαρξη όλων των επιμέρους ατόμων με όρους που να επιτρέπουν την απόλαυση της «κοινής ειρήνης» από όλα τα μέλη του κοινωνικού συνόλου¹³. Η δραστικότερη δε προστασία της δημόσιας τάξης επιτυγχάνεται με την μετατόπιση του ποινικού ενδιαφέροντος σε ενέργειες όχι άμεσα βλαπτικές αλλά που εγκυμονούν τον κίνδυνο διασάλευσης της δημόσιας τάξης. Όπως σημειώνει ο Μανωλεδάκης : «οι συγκεκριμένα επικίνδυνες ή αφηρημένα επικίνδυνες συμπεριφορές για τη δημόσια τάξη δημιουργούν «μια (αμέσως πριν τη διασάλευση) επικίνδυνη- 'ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα' έτοιμη (και όχι απλώς πρόσφορη) να οδηγήσει στη διασάλευση της τάξης με τον πρώτο 'σπινθήρα'¹⁴». Είναι, ωστόσο, φρονώ, εξαιρετικά αμφίβολο το κατά πόσο μια τέτοια συνθήκη δύναται να αποτελέσει εμπειρικά αντιληπτό και επαληθεύσιμο μέγεθος και όχι απλά προϊόν μεμονωμένης κάθε φορά δικαιοδοτικής ερμηνείας και κρίσεως.

¹¹ <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE>

¹² Νικόλαος Δημητράτος, *Έννομο αγαθό και διδασκαλία περί εγκλήματος στο ποινικό δίκαιο*, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998, σελ.20

¹³ Ιωάννης Μανωλεδάκης, *Η επιβουλή της δημόσιας τάξης*, εκδ.Σάκκουλα, 1994, σελ.24

¹⁴ Στο ίδιο, σελ.24

1.1 Η κατάσταση εξαίρεσης και το ποινικό δίκαιο του εχθρού

Το ποινικό δίκαιο, λοιπόν, «είναι ένα έντονα πολιτικό φαινόμενο, καθώς αποτελεί προϊόν της εξουσίας και εντάσσεται στην επιδίωξη της αφενός να εξασφαλίσει την αυτοσυντήρηση και τους όρους αναπαραγωγής της και αφετέρου να επιτύχει την κοινωνική ειρήνη, ρυθμίζοντας τις κοινωνικές συγκρούσεις, προστατεύοντας τα έννομα αγαθά του ατόμου και του συνόλου και θέτοντας όρια στον κοινωνικό ανταγωνισμό¹⁵». Οι επιδιώξεις αυτές, ωστόσο, δεν υλοποιούνται δια μαγείας. Η βία είναι αυτή που αφενός θεμελιώνει και αφετέρου συντηρεί το δίκαιο.

Τα συντάγματα, άλλωστε, αποτελούν προϊόν της θεμελιωτικής αυτής βίας, είτε μιας επανάστασης είτε ενός επεκτατικού πολέμου, η οποία τη στιγμή της εκδήλωσής της καταδικάζεται συνήθως ως άνομη και ανήθικη, για να νομιμοποιηθεί αναδρομικά-υπό την αίρεση προφανώς ότι απέβη επιτυχής-ως μέσον για την εκπλήρωση ενός δίκαιου και ευγενούς σκοπού, αυτού της κοινωνικής αλλαγής¹⁶. Αυτήν ακριβώς τη συνθήκη είδαμε να εξελίσσεται ανωτέρω στα πλαίσια της Γαλλικής Επανάστασης, όπου η επαναστατική βία αποτέλεσε τον τρόπο εδραίωσης του νέου καθεστώτος. Αυτό που επιχειρεί να συγκαλύψει, λοιπόν, ο δικαιοκός λόγος είναι ακριβώς το γεγονός ότι αποτελεί κοινωνικοιστορικά προϊόν της θεμελιωτικής βίας.

Το ποινικό δίκαιο από την πλευρά του, ως το κατεξοχήν εργαλείο καταστολής, αποτελεί έκφραση της συντηρητικής βίας. Με απλά λόγια μέσω της απειλής και επιβολής της ποινής οριοθετεί τα πλαίσια της αποδεκτής κοινωνικής συμπεριφοράς και εξασφαλίζει την αυτοσυντήρηση της εξουσίας. Προκειμένου, ωστόσο, να κατευναστούν οι όποιες αντιδράσεις ένεκα της μονοπωλιακής αυτής βίας, η κυριαρχία επιλέγει να αυτοπεριοριστεί μέσω της αναγνώρισης των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων¹⁷. Ουσιαστικά πρόκειται για μια εκχώρηση με απώτερο στόχο την ίδια της τη συντήρηση.

Το καθεστώς των ατομικών ελευθεριών, ωστόσο, εξασφαλίζει την κυριαρχία σε συνθήκες κανονικότητας. Μολαταύτα, σε περιόδους κοινωνικής όξυνσης το προστατευτικό αυτό πλαίσιο όχι μόνο δεν εγγυάται την κοινωνική ειρήνευση, αλλά δύναται να εκτυρσοκροτήσει στα χέρια αυτών που το έθεσαν. Ως ασφαλιστική δικλείδα στο σημείο αυτό έρχεται η νομική κατοχύρωση της κατάστασης ανάγκης, μιας εξαιρετικής, δηλαδή, συνθήκης όπου οι νομικές παρεκκλίσεις επιτρέπονται, προκειμένου να διασωθεί το υπέρτερο έννομο αγαθό της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Ο ίδιος ο νόμος προβλέπει περιπτώσεις όπου παύει να ισχύει, ούτως ώστε να αντιμετωπιστεί μία κατάσταση που απειλεί την ίδια του την ύπαρξη.

¹⁵ Ιωάννης Μανωλεδάκης, *Ασφάλεια και Ελευθερία-Ερμηνεία του Ν. 2928/2001 για το οργανωμένο έγκλημα - Σχετικά κείμενα*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002, σελ.211

¹⁶ Χρήστος Τσαϊτουρίδης, *Δύναμη και Δίκαιο*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009, σελ.153 επ.

¹⁷ Παντελής Θεοδωρίδης, *Ανθρώπινα δικαιώματα, κατάσταση εξαίρεσης και ποινικό δίκαιο του εχθρού*, Θεσσαλονίκη 2013, σελ.41 επ.

Στην Ελλάδα η ποινική καταστολή οργανώθηκε νομοθετικά με τον Ποινικό Νόμο και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας του 1834 που συντάχθηκαν υπό την επίβλεψη του L. von Maurer μέλους της αντιβασιλείας του Όθωνα, με βάση το Βαυαρικό Ποινικό Νόμο του 1813 και το Γαλλικό Κώδικα Εγκληματικής Ανάκρισης του 1811. Την ίδια, ωστόσο, περίοδο και υπό το καθεστώς της μοναρχίας του Όθωνα διαμορφώνεται και ένα πεδίο ποινικής εξαίρεσης, που εκφράστηκε με τη θέσπιση ενός νόμου «περί εκτάκτου στρατιωτικής δίκης», δυνάμει του οποίου ο μονάρχης εξουσιοδοτούταν να επιβάλει το στρατιωτικό νόμο σε περίπτωση σοβαρής εσωτερικής διαταραχής. Το σύνολο των αρμοδιοτήτων των κοινών ποινικών δικαστηρίων εκχωρούνταν στα έκτακτα στρατοδικεία, τα οποία είχαν τη δυνατότητα να επιβάλουν την ποινή του θανάτου¹⁸.

Μετά την εξέγερση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 και την υιοθέτηση του συντάγματος του 1844 ο νόμος αυτός περιήλθε σε αχρησία. Η σκοπιμότητα, ωστόσο, που αυτός εξυπηρετούσε θα αναγνωριστεί και από τους μετέπειτα διαδόχους στην εξουσία, με αποτέλεσμα το καθεστώς εκτάκτου ανάγκης να κάνει πολλές φορές την εμφάνισή του στα ελληνικά χρονικά είτε κατόπιν επίσημης κηρύξεώς του είτε και άτυπα μέσα από την εφαρμογή ενός ποινικού καθεστώτος εξαίρεσης για μια συγκεκριμένη κατηγορία δραστών.

Το κομβικό δε μέγεθος σε όλες αυτές τις νομοθεσίες εκτάκτου ανάγκης είναι η δημόσια τάξη, που εξετάσαμε ανωτέρω. Η επιτακτική ανάγκη προάσπισης του εννόμου αυτού αγαθού αποτελεί το νομιμοποιητικό λόγο παρέκκλισης από το ισχύον δίκαιο. Η αποτελεσματικότητά της, δε, είναι πρόδηλη ένεκα της εγγενούς αοριστίας και ασάφειας της ως νομικής έννοιας, συνθήκη που επιτρέπει μίαν αχαλίνωτη και ανέλεγκτη εκδήλωση της κρατικής αυθαιρεσίας. Στα νομοθετικά κείμενα που θα εξετάσουμε αμέσως επόμενα η επίκληση της δημόσιας τάξης είναι σταθερή και επαναλαμβανόμενη.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι όπου το θεσπισμένο δίκαιο δεν επαρκεί, έρχεται η εξαίρεση, λειτουργώντας ως νομιμοποιητικό άλλοθι οποιασδήποτε νομικής και θεσμικής παρέκκλισης και αυθαιρεσίας. Επανερχόμενοι, λοιπόν, στο ζήτημα της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια ότι οι περικλειόμενες σε αυτή ρυθμίσεις εκφεύγουν από τα πλαίσια του παραδοσιακού ποινικού δικαίου, προσδίδοντας της το χαρακτήρα μιας νομοθεσίας εκτάκτου ανάγκης. Το εξαιρετικό αυτό νομοθετικό πλαίσιο αποτελεί τον πυρήνα των σύγχρονων πολιτικών ασφαλείας στις αναπτυσσόμενες δυτικές κοινωνίες.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η τρομοκρατία αρχίζει να τίθεται στο στόχαστρο από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, περίοδο που κάνουν την εμφάνισή τους πολλά απελευθερωτικά κινήματα καθώς και ένοπλες επαναστατικές οργανώσεις. Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες εκείνης της

¹⁸ Νικόλαος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922- 1974*, εκδ. Θεμέλιο, Οκτώβριος 1995,σελ.38

περιόδου διακηρύσσουν ως θεμελιώδη στόχευσή τους την πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας και επικεντρώνονται στην ανάπτυξη και υλοποίηση κοινών πολιτικών στον ευρύτερο τομέα της πρόληψης και δίωξης του εγκλήματος¹⁹, πολιτικών που συνέβαλαν καθοριστικά και στη διαμόρφωση της ελληνικής αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, όπως θα δούμε στις επόμενες ενότητες.

Αναφύμενο μέγεθος στις νομοθετικές αυτές πρωτοβουλίες είναι το δόγμα της ασφάλειας που παραλαμβάνοντας την σκυτάλη από την εθνικά περιχαρακωμένη έννοια της δημόσιας τάξης, ανατρέπει σε τόσο μεγάλο βαθμό τα φιλελεύθερα χαρακτηριστικά του ποινικού δικαίου, ώστε πολλοί θεωρητικοί να κάνουν λόγο για το τέλος της κλασικής δογματικής²⁰. Δημιουργείται, λοιπόν, ένα πρόσφορο έδαφος για νομικές παρεκκλίσεις, όπως η προώθηση της ποινικής καταστολής στο πεδίο της πρόληψης, ο πολλαπλασιασμός της τυποποίησης εγκλημάτων διακινδύνευσης και η αναγωγή προπαρασκευαστικών και συμμετοχικών πράξεων σε αυτοτελή εγκλήματα.

Οι προρρηθείσες παρεκκλίσεις διαμορφώνουν ένα εξαιρετικό ποινικό δίκαιο, το λεγόμενο «ποινικό δίκαιο του εχθρού», εμπνευστής του οποίου υπήρξε ο Günther Jakobs, ο οποίος υποστήριξε με έμφαση ότι σε ορισμένες περιπτώσεις το ποινικό δίκαιο νομιμοποιείται μέσω του δικαιώματος των πολιτών στην ασφάλεια να μεταχειρίζεται τους δράστες ορισμένων εγκλημάτων ως εχθρούς²¹, με προεξάρχοντες τους τρομοκράτες, οι οποίοι αρνούνται σε επίπεδο αρχής τη νομιμότητα της έννομης τάξης και αποβλέπουν στην καταστροφή της. Όπως, θα διαπιστώσουμε, ωστόσο, στη συνέχεια – σε επίπεδο ελληνικής έννομης τάξης που μας αφορά- τέτοιες νομοθεσίες στοχοποίησης του εσωτερικού εχθρού υπήρξαν πολύ πριν από την εισαγωγή της τρομοκρατίας ως νομικού μεγέθους. Η αντιτρομοκρατική νομοθεσία, επομένως, συνιστά μια μορφή που δύναται να προσλάβει το «ποινικό δίκαιο του εχθρού» και όχι τη γενεσιουργό του αιτία.

¹⁹ Ελισάβετ Συμεωνίδου - Καστανίδου, «Οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος», *ΠοινΔικ* 2/2004, σελ.191

²⁰ Ιωάννης Γιαννίδης, «Η νέα νομιμοποίηση του Ποινικού Δικαίου και το τέλος της κλασικής δογματικής», *ΠοινΧρον*, ΝΖ, 2007, σελ. 769

²¹ Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η οριοθέτηση του αξιοποίνου της τρομοκρατίας και οι προκλήσεις για ένα δικαιοκρατούμενο ποινικό δίκαιο», *ΠοινΧρ*, 2005, σελ. 865

1.2 Διεθνείς και ευρωπαϊκές απόπειρες ορισμού της τρομοκρατίας

Από την προηγούμενη σύντομη ετυμολογική αναφορά στην τρομοκρατία καθίσταται σαφές ότι ο όρος αυτός αποδίδει μια έννοια με σημαντικές ιστορικές διαστάσεις. Ένεκα μάλιστα της ιστορικότητάς της η έννοια αυτή υπόκειται σε διαρκή ανακαθορισμό. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τα ρευστά εννοιολογικά της πλαίσια καθιστούν ατελέσφορη έως και ανέφικτη την όποια προσπάθεια εξαντλητικού ορισμού της²². Μολαταύτα- και για τις ανάγκες της παρούσας θεματικής- στο σημείο αυτό θα λάβει χώρα μια αδρομερής αναφορά στους διάφορους ορισμούς που έχουν προταθεί ανά περίοδο για τον προσδιορισμό της τρομοκρατίας.

Η πρώτη διεθνής απόπειρα απόδοσης ενός ορισμού εντοπίζεται πριν από την ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, και πιο συγκεκριμένα από τον προκάτοχο του, την Κοινωνία των Εθνών. Στην Σύμβαση για την Πρόληψη και Καταστολή της Τρομοκρατίας (Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism) του 1937²³, και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 1, ως πράξεις τρομοκρατίας χαρακτηρίζονται «οι εγκληματικές ενέργειες που στρέφονται κατά του κράτους και προορίζονται ή έχουν σαν πρόθεση τη δημιουργία κλίματος τρόμου στη συνείδηση συγκεκριμένων ατόμων ή ομάδας ατόμων ή στην κοινή γνώμη»²⁴.

Παρά το γεγονός ότι η εν λόγω Σύμβαση ουδέποτε τέθηκε σε ισχύ, λειτούργησε ουσιαστικά ως σημείο αναφοράς για μετέπειτα απόπειρες εννοιολογικού προσδιορισμού της τρομοκρατίας. Υπό την αιγίδα πλέον του ΟΗΕ, η διεθνής κοινότητα προέβη στην υιοθέτηση 16 διεθνών κειμένων (international legal instruments) για την τρομοκρατία²⁵, τα οποία προβλέπουν ένα ευρύ φάσμα πράξεων που δύνανται να χαρακτηριστούν τρομοκρατικές, θεσπίζουν βασικές κατευθυντήριες γραμμές ως προς την αντιμετώπισή τους και αναδεικνύουν ουσιαστικά μια συνολική πολιτική θεώρηση κατά της τρομοκρατίας.

²² Ανδρέας Λοβέρδος, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987, σελ. 73

²³ Υπογράφηκε από 24 κράτη-μέλη: δώδεκα ευρωπαϊκά, επτά κράτη της Καραϊβικής, της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής και πέντε άλλα σημαντικά κράτη από διάφορες περιοχές (Σοβιετική Ένωση, Τουρκία, Ινδία, Αίγυπτος, Εσθονία).

²⁴ Αναστασία Παύλου-Αγγελική Τεντόμα-Αναστασία Τηλεμάχου-Αντωνία Χριστοπούλου, *Διεθνείς και Ευρωπαϊκές διαστάσεις του φαινομένου της τρομοκρατίας: αναζητώντας την ισορροπία μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2016, σελ. 8 επ.

²⁵ Convention on Offences and Certain Other Acts Committed On Board Aircraft (1963); Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft (1970); Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation (1971); Convention on the Physical Protection of Nuclear Material (1979); Protocol for the Suppression of Unlawful Acts of Violence at Airports Serving International Civil Aviation (1988); Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation (1988); Protocol for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf (1988); Convention on the Marking of Plastic Explosives for the Purpose of Identification (1991); International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings (1997); International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism (1999); International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (2005)

Καθοριστικός σε όλο αυτό το αντιτρομοκρατικό εγχείρημα είναι ο ρόλος του Συμβουλίου Ασφαλείας το οποίο το 2001 συνέστησε, βάσει της Απόφασης 1373, την Επιτροπή κατά της Τρομοκρατίας (Counter-Terrorism Committee), η οποία επιβλέπει την εφαρμογή της πολιτικής κατά της τρομοκρατίας²⁶. Εξέχουσα θέση στα πλαίσια της αντιτρομοκρατικής εκστρατείας του Συμβουλίου κατέχει το υπ' αριθμ.1566/2004 Ψήφισμα²⁷ που αποτελεί μια φιλόδοξη προσπάθεια ορισμού της τρομοκρατίας. Στο κείμενο του διαβάζουμε χαρακτηριστικά ότι: «εγκληματικές πράξεις συμπεριλαμβανομένων και των πράξεων κατά πολιτών, που εκτελούνται με πρόθεση να προκαλέσουν θάνατο ή σοβαρή σωματική βλάβη ή η κράτηση ομήρων, με σκοπό να προκαλέσουν μια κατάσταση τρόμου στο ευρύ κοινό ή σε μια ομάδα ανθρώπων ή σε συγκεκριμένους ανθρώπους, να εκφοβίσουν έναν πληθυσμό ή να εξαναγκάσουν μια κυβέρνηση ή ένα διεθνή οργανισμό να πράξει ή να απέχει από μια πράξη, οι οποίες συνιστούν προσβολές εντός του πεδίου εφαρμογής και όπως ορίζονται στις διεθνείς συμβάσεις και τα πρωτόκολλα που αφορούν την τρομοκρατία δεν δικαιολογούνται σε καμία περίπτωση με την θεώρησή τους ως πολιτικής, φιλοσοφικής, ιδεολογικής, φυλετικής, εθνικής ή άλλης συναφούς φύσεως».²⁸

Ένα χρόνο αργότερα, το 2005, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ προχώρησε στη σύσταση της Επιχειρησιακής Ομάδας για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας (Counter-Terrorism Implementation Task Force), συντονιστικού οργάνου που παρακολουθεί την εμπλοκή όλων των υπηρεσιών του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, υιοθετήθηκε η Απόφαση 1624 του Συμβουλίου Ασφαλείας, η οποία καταδικάζει κάθε είδους τρομοκρατική πράξη, ανεξαρτήτως προέλευσης, και καλεί τα κράτη να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα ώστε να απαγορευθεί κάθε παρότρυνση προς διάπραξη τρομοκρατικής επίθεσης²⁹.

Τον Σεπτέμβριο του 2006 ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση η Παγκόσμια Στρατηγική των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας (United Nations Global Counter-Terrorism Strategy). Η Στρατηγική αυτή συνιστά το κεντρικό πολιτικό κείμενο του ΟΗΕ, ενώ τα επιμέρους ζητήματα της αντιτρομοκρατικής πολιτικής διαμορφώνονται βάσει αυτού. Το κείμενο της Στρατηγικής έχει αναθεωρηθεί πολλακίς με πιο πρόσφατη την Απόφαση 2396, η οποία

²⁶ Πηγή από <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/tromokratia.html>

²⁷ Το Ψήφισμα 1566 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ εγκρίθηκε ομόφωνα στις 8 Οκτωβρίου 2004, μετά από επιβεβαίωση των Ψηφισμάτων 1267 (1999), 1373 (2001) και 1540 (2004), καταδικάζοντας την τρομοκρατία ως μια από τις πιο σοβαρές απειλές για την ειρήνη. Περισσότερες πληροφορίες για το διαλαμβανόμενο Ψήφισμα παρατίθενται στο link του ΟΗΕ: <http://www.un.org/press/en/2004/sc8214.doc.htm>

²⁸ S/RES/1566 (2004) παρ.3 : «criminal acts, including against civilians, committed with the intent to cause death or serious bodily injury, or taking of hostages, with the purpose to provoke a state of terror in the general public or in a group of persons or particular persons, intimidate a population or compel a government or an international organization to do or to abstain from doing any act, which constitute offences within the scope of and as defined in the international conventions and protocols relating to terrorism, are under no circumstances justifiable by considerations of a political, philosophical, ideological, racial, ethnic, religious or other similar nature, and calls upon all States to prevent such acts and, if not prevented, to ensure that such acts are punished by penalties consistent with their grave nature»

²⁹ Πηγή από <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/tromokratia.html>

υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας κατά τη 8148η συνεδρίασή του στις 21 Δεκεμβρίου 2017. Στο κείμενο της επισημαίνεται για άλλη μια φορά ότι «η τρομοκρατία, σε όλες της τις μορφές και εκφάνσεις συνιστά μία από τις σοβαρότερες απειλές για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια και ότι οποιαδήποτε τρομοκρατική ενέργεια είναι εγκληματική και αδικαιολόγητη ανεξαρτήτως των κινήτρων της, οποτεδήποτε, οπουδήποτε και από οποιονδήποτε και αν διαπράττεται»³⁰.

Σε επίπεδο ευρωπαϊκής ένωσης η νομική βάση τέθηκε από την ιδρυτική της Συνθήκη. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 29 της Συνθήκης αυτής ως διακηρυγμένος στόχος της Ένωσης τίθεται η παροχή στους πολίτες της ενός υψηλού επιπέδου προστασίας εντός ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης». Η υλοποίηση του στόχου αυτού θα γινόταν μέσα από την ανάπτυξη από κοινού δράσης μεταξύ των κρατών - μελών στον τομέα μεταξύ των άλλων και «της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις». Στο άρθρο 31 της ίδιας Συνθήκης διευκρινίζεται ότι η από κοινού δράση για τη δικαστική συνεργασία περιλαμβάνει και την «προοδευτική θέσπιση μέτρων για τον καθορισμό των ελάχιστων κανόνων ως προς τα στοιχεία της αντικειμενικής υποστάσεως των αξιόποινων πράξεων και τις ποινές στους τομείς της οργανωμένης εγκληματικότητας, της τρομοκρατίας και της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών»³¹.

Στις 5.9.2001, λοιπόν, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε Ψήφισμα αναφορικά με τον ρόλο της ΕΕ στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, απευθύνοντας ουσιαστικά έκκληση προς το Συμβούλιο να αναλάβει νομοθετική πρωτοβουλία. Σε εκτέλεση του Ψηφίσματος και υπό τον απόηχο της τρομοκρατικής επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις Η.Π.Α, η Επιτροπή κατέθεσε στις 19. 9. 2001 Πρόταση προς το Συμβούλιο για τον προσδιορισμό της νομοτυπικής μορφής της τρομοκρατίας, τις απειλούμενες γι' αυτήν κυρώσεις και τα υποκείμενα της τρομοκρατικής δράσης³² και η Πρόταση αυτή, με σημαντικές βελτιώσεις, υιοθετήθηκε τελικά από το Συμβούλιο στις 7.12. 2001.

Το νομικό μέσο, δε που επιλέχθηκε προς υλοποίηση της εν λόγω Πρότασης ήταν αυτό της Απόφασης – Πλαίσιο. Πρόκειται για ένα νομικό εργαλείο, το οποίο προβλέφθηκε για πρώτη φορά στη συνθήκη του Άμστερνταμ για την επίτευξη των στόχων του τότε Γ' πυλώνα, πιο συγκεκριμένα δε για την επιδίωξη συγκεκριμένων σκοπών που σχετίζονται με την εσωτερική ασφάλεια, την καταστολή ιδιαίτερος απεχθών πράξεων και την προστασία των δημοσιονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων³³.

³⁰ ΦΕΚ 107/Α/20-6-2018

³¹ Ελισάβετ Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Ο ορισμός της τρομοκρατίας», *ΠοινΔικ* 2002, σελ. 64 επ

³² Ιωάννης Μανωλεδάκης-Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι, «Παρατηρήσεις στο αρχικό σχέδιο της πρότασης της Επιτροπής για έκδοση απόφασης-πλαisiού για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας», *ΠοινΔικ* 2001, σελ. 1112 επ

³³ Χρίστος Μυλωνόπουλος, «Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας», *ΠοινΧρ* 2011, σελ.81 επ.

Η πρόβλεψη που ίσχυε για το ρυθμιστικό πεδίο των αποφάσεων πλαίσιο όριζε ότι αυτές «δεσμεύουν τα κράτη μέλη ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, αλλά αφήνουν στην αρμοδιότητα των εθνικών αρχών την επιλογή του τύπου και των μέσων επίτευξης του εν λόγω αποτελέσματος», ομοιάζοντας κατά αυτόν τον τρόπο με τις οδηγίες του κοινοτικού δικαίου, με την διαφορά ότι κατά ρητή επιταγή «δεν παράγουν ποτέ άμεσο αποτέλεσμα». Επιπροσθέτως, η υιοθέτηση μιας απόφασης- πλαίσιο προϋπέθετε ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ, κατόπιν πρωτοβουλίας κάποιου κράτους-μέλους ή της Επιτροπής. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εξαντλούταν σε ένα γνωμοδοτικό απλά επίπεδο, γεγονός που λειτουργούσε επιβαρυντικά ως προς την κατάφαση του νομικού κύρους των εν λόγω πράξεων, γεγονός που επισημάνθηκε και από μια μερίδα ελλήνων νομικών οι οποίοι έκαναν λόγο για δημοκρατικό έλλειμμα³⁴, αφ' ης στιγμής πρόκειται για μεταφορά στην εθνική έννομη τάξη μιας νομοθετικής πράξης της ΕΕ που θεσπίστηκε μονομερώς από το Συμβούλιο, ήτοι από ένα όργανο που στερείται άμεσης δημοκρατικής νομιμοποίησης.

Με την Απόφαση – Πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ υλοποιήθηκε, λοιπόν, η Πρόταση του Συμβουλίου που είδαμε ανωτέρω. Το εν λόγω νομοθετικό κείμενο που αποτελεί ουσιαστικά τη βάση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας της ΕΕ μεταφέρθηκε σχεδόν αυτούσιο στην ελληνική έννομη τάξη με το ν.3251/2004, ο οποίος και θα μας απασχολήσει σε αντίστοιχη ενότητα της παρούσας εργασίας. Ως εκ τούτου μια εξαντλητική ανάλυση του περιεχομένου της σχετικής απόφασης δεν κρίνεται στο σημείο αυτό σκόπιμη.

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι πρόσφατα και συγκεκριμένα στις 15 Μαρτίου 2017 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέδωσε την υπ' αριθμ. 2017/541 Οδηγία «για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαisiού 2002/475/ΔΕΥ του Συμβουλίου και για την τροποποίηση της απόφασης 2005/671/ΔΕΥ του Συμβουλίου». Με την εν λόγω οδηγία ποινικοποιείται μια σειρά συμπεριφορών που σχετίζονται με τρομοκρατικές δραστηριότητες, όπως η δημόσια πρόκληση για τέλεση τρομοκρατικών πράξεων, η στρατολόγηση τρομοκρατών, η παροχή και η παρακολούθηση εκπαίδευσης για την τέλεση τρομοκρατικών πράξεων, τα ταξίδια με σκοπό την τρομοκρατία, καθώς και εγκλήματα που νοούνται ως προπαρασκευαστικές ενέργειες, τα οποία είναι η διακεκριμένη κλοπή, η εκβίαση και η πλαστογραφία διοικητικών εγγράφων ή χρήση πλαστών διοικητικών εγγράφων. Η εν λόγω Οδηγία, ωστόσο, δεν έχει ενσωματωθεί ακόμα στην ελληνική έννομη τάξη.

Κοινό χαρακτηριστικό της όποιας νομοθετικής απόπειρας για τον προσδιορισμό της τρομοκρατίας είναι η ασάφεια και αοριστία του τελικά υιοθετούμενου όρου. Παρατηρούμε ότι

³⁴ Ό.π, Ι. Μανωλεδάκη / Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Παρατηρήσεις στο αρχικό σχέδιο της πρότασης της Επιτροπής για έκδοση απόφασης-πλαisiού για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, ΠoinΔικ 2001, 1112 επ

όσοι ορισμοί έχουν διατυπωθεί συμφύρουν σε ένα ενιαίο συνονθύλευμα μορφές δράσης που το μοναδικό κοινό τους στοιχείο αποτελεί η ύπαρξη μιας υποτυπώδους οργανωτικής δομής. Η ρευστότητα αυτή και αοριστία δεν είναι τυχαία ούτε είναι απόρροια της δυσκολίας του εγχειρήματος εννοιολόγησης. Μια πιο προσεκτική ανάλυση θα οδηγούσε στο κάτωθι συμπέρασμα: «Ένας σαφώς οριοθετημένος και περιχαρακωμένος εννοιολογικός ορισμός θα προσδιόριζε με σαφήνεια τα επιτρεπτά πλαίσια δράσης των αρμοδίων φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Μία ελαστική έννοια επιτρέπει να συμπεριληφθούν στον αντιτρομοκρατικό νόμο και πράξεις που δεν είναι αμιγώς τρομοκρατικές και, κατ' επέκταση, να εφαρμοστούν σε άτομα επαχθή ανακριτικά μέσα αλλά και ποινικές κυρώσεις βαρύτερες από αυτές που τους αναλογούν»³⁵

Την αντίστοιχη στόχευση εξυπηρετεί όχι μονό η εννοιολογική ρευστότητα και αοριστία του ορισμού της τρομοκρατίας αλλά και η επιτυγχανόμενη από αυτόν αποπολιτικοποίηση του φαινομένου. Όπως αναφέρει ο Λοβέρδος: «αποπολιτικοποίηση από πλευράς επιστήμης του Ποινικού Δικαίου είναι η απογύμνωση κάποιας πράξης ή πρακτικής από τις πολιτικές τους διαστάσεις, που συντελείται με τη διερεύνηση και απόρριψη της πιθανής επαλλάσσουσας σχέσης επαλληλίας με την έννοια του πολιτικού εγκλήματος»³⁶. Οι πράξεις, λοιπόν, αντιμετωπίζονται αποκλειστικά ως εγκληματικές με ιδιαίτερη μάλιστα κοινωνικοηθική απαξία με την παράλληλη επισήμανση ότι τα οποιαδήποτε κίνητρα δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως δικαιολογητικό τους έρεισμα. Άμεση συνέπεια της διαχείρισης αυτής είναι ο αποκλεισμός της εφαρμογής των ρυθμίσεων που προβλέπονται για το πολιτικό έγκλημα, το οποίο θα αποτελέσει αντικείμενο ανάλυσης της επόμενης ενότητας.

³⁵ Αικατερίνη Γκούβα, *Νέες μορφές κοινωνικού ελέγχου και ο περιορισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: ο ρόλος της σύγχρονης τεχνολογίας*, Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα: Κοινωνιολογίας – Εγκληματολογίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπισή της, Αθήνα, Δεκέμβριος 2006.

³⁶ Ανδρέας Λοβέρδος, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987, σελ.117

1.3 Το πολιτικό έγκλημα

Το πολιτικό έγκλημα με την αντίστοιχη ευνοϊκή μεταχείριση που συνεπαγόταν η κατάφασή του εντοπίζεται για πρώτη φορά στο γαλλικό συνταγματικό χάρτη του 1830. Η κατασκευή του αποτελεί απόρροια της υπαρκτής τη δεδομένη ιστορική στιγμή αμφισβήτησης του καθεστώτος, οδηγώντας τρόπον τινά στη νομιμοποίηση της επαναστατικής – θεμελιωτικής βίας που είχε προηγηθεί με την Ιουλιανή Επανάσταση. Τα ευγενή και ηθικά ελατήρια του πολιτικού εγκληματία αποτέλεσαν το δικαιολογητικό έρεισμα «της Μοναρχίας του Ιουλίου», προκειμένου να προβλέψει μια σειρά ευνοϊκών ρυθμίσεων όσον αφορά την νομική του αντιμετώπιση³⁷.

Το άρθρο, λοιπόν, 69 του τότε ισχύσαντος συνταγματικού χάρτη κατοχύρωνε την αρμοδιότητα των ορκωτών δικαστηρίων για την εκδίκαση των πολιτικών εγκλημάτων, η οποία υλοποιήθηκε με το νόμο της 8^{ης}/10/1830. Στο κείμενο του εν λόγω νόμου και συγκεκριμένα το άρθρο 7 αυτού προέβαινε σε απαρίθμηση των πολιτικών εγκλημάτων. Έτσι, ως πολιτικά χαρακτηρίστηκαν τα εγκλήματα α) κατά της ασφάλειας του Κράτους και του πολιτεύματος, β) οι διαταράξεις της κοινής ειρήνης παρά των λειτουργών των διαφόρων θρησκευμάτων, γ) οι αθέμιτες ενώσεις και εταιρείες, οι οποίες ωστόσο με νεότερο νόμο χαρακτηρίστηκαν ως κοινά εγκλήματα, δ) η αφαίρεση των παρασήμων της αρχής, η δημόσια χρήση συμβόλων ενώσεων ή η έκθεση στασιαστικών σημείων. Με επόμενο νόμο και συγκεκριμένα το νόμο της 28^{ης}/4/1832 θεσπίστηκαν οι θεωρούμενες ως μη ατιμωτικές ποινές που επιβάλλονταν στους πολιτικούς εγκληματίες: εκτόπιση (deportation), κράτηση (detention σε αντιπαραβολή με την emprisonment και την reclusion των κοινών εγκλημάτων), αειφυγία (bannissement), έκπτωση από αξιώματα (degradation civique)³⁸.

Όσον αφορά τώρα την ελληνική έννομη τάξη και παρά το γεγονός ότι ρυθμίσεις για το πολιτικό έγκλημα έχουν συμπεριληφθεί και σε όλα τα ελληνικά Συντάγματα, ο όρος αυτός δεν απαντάται σε καμία διάταξη του Ποινικού Κώδικα. Ως προς το Σύνταγμα, λοιπόν, ρητή αναφορά στα πολιτικά εγκλήματα γίνεται πλέον σε τρία άρθρα. Πρώτον, στο άρθρο 47 παρ. 3 προβλέπεται ότι η Ολομέλεια της Βουλής έχει την εξουσία να αμνηστεύει αυτούς που έχουν καταδικαστεί για πολιτικά εγκλήματα με απόφαση λαμβανομένη από ειδική αυξημένη πλειοψηφία (παρ. 1), εν αντιθέσει προς όσους έχουν καταδικαστεί για εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου για τα οποία απαγορεύεται η παροχή αμνηστίας (παρ. 2). Δεύτερον, το άρθρο 62 επεκτείνει το ακαταδίωκτο των βουλευτών, όταν πρόκειται για πολιτικά εγκλήματα, και κατά το χρονικό διάστημα από τη

³⁷ Παναγιώτης Κομματάς, «Η ανά τους αιώνες έννοια του πολιτικού εγκλήματος», στο *Το πολιτικόν έγκλημα* Ευάγγελος Αποστολόπουλος-Άγγελος Καμινάρης-Παναγιώτης Κομματάς-Ανδρέας Κότσιφας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1979, σελ.18

³⁸ Ανδρέας Λοβέρδος, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987, σελ.140

διάλυση της Βουλής μέχρι την ανακήρυξη των βουλευτών της νέας Βουλής. Τρίτον, το άρθρο 97 ορίζει ότι τα πολιτικά εγκλήματα υπάγονται υποχρεωτικά και ανεξαιρέτα στην αρμοδιότητα του μικτού ορκωτού δικαστηρίου. Αυτό προκύπτει από τη διάταξη της παρ. 1 που αναθέτει την εκδίκαση των πολιτικών εγκλημάτων και των κακουργημάτων κατ' αρχήν στα μικτά ορκωτά δικαστήρια σε συνδυασμό με την παρ. 2, η οποία επιτρέπει να υπαχθούν με νόμο στη δικαιοδοσία των εφετείων κακουργήματα για τα οποία είναι σήμερα αρμόδιο το μικτό ορκωτό δικαστήριο (εξ αντιδιαστολής το απαγορεύει για τα πολιτικά αδικήματα). Η διάταξη αυτή, όπως άλλωστε θα δούμε και στο νομολογιακό μέρος της εργασίας, αποτέλεσε έντονα εριζόμενο ζήτημα επ' αφορμής του ν.2928/2001 και της δίκης της 17N³⁹. Μια μορφή, τέλος, πολιτικού εγκλήματος θεσπίζει και το άρθρο 5 παρ.2 που απαγορεύει την έκδοση αλλοδαπού που διώκεται για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας.

Πρόβλεψη για το πολιτικό έγκλημα υπάρχει και σε διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Έτσι το άρθρο 30 παρ. 2 προβλέπει ότι: «στα πολιτικά εγκλήματα, καθώς και στα εγκλήματα από τα οποία μπορούν να διαταραχθούν οι διεθνείς σχέσεις του κράτους, ο Υπουργός Δικαιοσύνης έχει το δικαίωμα με προηγούμενη σύμφωνη απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου να αναβάλει την έναρξη της ποινικής δίωξης ή να αναστείλει την ποινική δίωξη. Η αναστολή της ποινικής δίωξης μπορεί να γίνει το αργότερο έως την έναρξη της συζήτησης στο ακροατήριο». Παράλληλα, το άρθρο 109 ορίζει ότι «το μικτό ορκωτό δικαστήριο δικάζει σε πρώτο βαθμό: α) τα κακουργήματα, εκτός από εκείνα που ανήκουν στην αρμοδιότητα των πενταμελών εφετείων, και β) τα πολιτικά πλημμελήματα», επομένως σε ό,τι αφορά τα κακουργήματα και του νόμου μη διακρίνοντος προκύπτει ότι αναφέρεται τόσο στα κοινά όσο και στα πολιτικά. Τέλος, το άρθρο 438 απαγορεύει την έκδοση προσώπου «αν πρόκειται για έγκλημα που κατά τους ελληνικούς νόμους χαρακτηρίζεται πολιτικό... ή όταν από τις περιστάσεις προκύπτει ότι η έκδοση ζητείται για λόγους πολιτικούς».

Βασική προϋπόθεση για την θεωρητική θεμελίωση της διάκρισης των εγκλημάτων σε κοινά και πολιτικά είναι ο ακριβής προσδιορισμός του πολιτικού εγκλήματος, «με βάση τον οποίο θα αφαιρεθεί από τις τυποποιημένες στους ποινικούς κανόνες μορφές ανθρώπινης συμπεριφοράς μια συγκεκριμένη κατηγορία, η οποία αποκαλούμενη με το δικό της, πλέον, επιστημονικό όρο (πολιτικό έγκλημα) θα διακρίνεται από όλες τις υπόλοιπες μορφές εγκληματικής συμπεριφοράς»⁴⁰. Για τη στοιχειοθέτηση, λοιπόν, του πολιτικού εγκλήματος έχουν διατυπωθεί δύο ουσιαστικά θεωρίες, η αντικειμενική και η υποκειμενική. Μολαταύτα, στα πλαίσια των θεωριών αυτών, διατυπώθηκαν κάποιες παραλλαγές, όπως η μικτή (ή αντικειμενικο-υποκειμενική) θεωρία και η αντικειμενική με στενή έννοια θεωρία έχοντας ως βάση και σημείο

³⁹ Δημήτριος Κυρίτσης, «Τρομοκρατία και πολιτικό έγκλημα: Προτάσεις για μια ταξινόμηση», *ΠοινΧρ* 2005, σελ. 490

⁴⁰ Ανδρέας Λοβέρδος, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987, σελ.140

αναφοράς την αντικειμενική και η υποκειμενική με στενή έννοια θεωρία με εφελτήριο την υποκειμενική αντίστοιχα.

Η αντικειμενική θεωρία καθορίζει την έννοια του πολιτικού εγκλήματος με ένα αντικειμενικό κριτήριο και, συγκεκριμένα, σε συνάρτηση με τη φύση του εννόμου αγαθού που προσβάλλεται με την πράξη. Προϋποθέτει, λοιπόν, και αναγνωρίζει την ύπαρξη πολιτικών εννόμων αγαθών, ενώ τα κίνητρα του δράστη αποτελούν ένα αδιάφορο νομικό μέγεθος⁴¹. Υπό την ευρεία της εκδοχή η θεωρία αυτή αντιμετωπίζει ως πολιτικό έγκλημα την οποιαδήποτε ενέργεια επιβουλής ή ορθότερα διακινδύνευσης, αφηρημένης ή συγκεκριμένης, του εννόμου αγαθού της δημόσιας τάξης με τη μορφή της πολιτειακής του όψης, όπως είδαμε ανωτέρω. Κάθε, λοιπόν, πράξη που στρέφεται κατά της εξωτερικής και εσωτερικής ασφάλειας του Κράτους αποτελεί δυνάμει της θεωρίας αυτής πολιτικό έγκλημα. Μολαταύτα η κρατική εξουσία στα πλαίσια του ποινικού δικαίου προστατεύεται από ένα ευρύ πλέγμα ουσιαστικών διατάξεων. Συγκεκριμένα, με τα κεφάλαια Α' και Δ' (προσβολές του πολιτεύματος, εγκλήματα κατά της ελεύθερης άσκησης των πολιτικών δικαιωμάτων) προστατεύεται η εσωτερική του υπόσταση. Με τα κεφάλαια Β' και Γ' (προδοσία της χώρας, εγκλήματα κατά ξένων κρατών) η εξωτερική του υπόσταση, ενώ με τα κεφάλαια Ε' και ΣΤ' (προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας, επιβουλή της δημόσιας τάξης) η εσωτερική του ασφάλεια.

Η συνεπής, επομένως εφαρμογή της εν λόγω θεωρίας θα είχε ως αποτέλεσμα μια υπερβολική διεύρυνση της έννοιας του πολιτικού εγκλήματος, γεγονός που αφουγκράστηκε και η νομολογία, προβαίνοντας σε μια επιλεκτική ερμηνεία και εφαρμογή της, που μόνο πολιτική σκοπιμότητα μαρτυρά. Αξίζει εν προκειμένω να επισημανθεί ότι ο Άρειος Πάγος εκκινώντας από μια στενή εφαρμογή της αντικειμενικής θεωρίας απέκλεισε από την έννοια του πολιτικού εγκλήματος τα αδικήματα του ν.4229/1929, του περίφημου βενιζελικού ιδιώνυμου που θα εξετάσουμε στη συνέχεια, με το σκεπτικό ότι δεν στρέφονται κατά της πολιτείας και του πολιτικού καθεστώτος αλλά κατά του κρατούντος κοινωνικού συστήματος⁴². Αντίστοιχη εξαίρεση από το πολιτικό πεδίο επεφύλαξε και για τα εγκλήματα του α.ν 375/1936 «περί τιμωρίας των εγκλημάτων κατασκοπείας και των εγκληματικών ενεργειών των απειλουσών την εξωτερικήν ασφάλειαν της χώρας», που επίσης θα δούμε στη συνέχεια, με το σκεπτικό ότι επρόκειτο για εγκλήματα που στρέφονταν κατά της εξωτερικής υποστάσεως του κράτους.

⁴¹ Άγγελος Καμινάρης, «Η έννοια του πολιτικού εγκλήματος», στο *Το πολιτικόν έγκλημα*, Ευάγγελος Αποστολόπουλος-Άγγελος Καμινάρης-Παναγιώτης Κομματάς-Ανδρέας Κότσιφας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1979, σελ.35

⁴² ΑΠ 570/1930, *Θέμις*, ΜΑ', σελ.809, ΑΠ 238/1940, *Θέμις*, ΜΑ', σελ.607, ΑΠ 1259/1930, *Θέμις*, ΜΒ', σελ.152

Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Παπαχαραλάμπους⁴³, «η αναλυτική ανεπάρκεια της αντικειμενικής θεωρίας εντοπίζεται στην επικέντρωσή της στο έγκλημα κατά του κράτους, που συρρικνώνει την πολιτική εγκληματικότητα στις πράξεις διεκδίκησης μιας όχι απαραίτητα δημοκρατικά νομιμοποιημένης εξουσίας». Η αναγωγή του κράτους ως μόνου φορέα και δέκτη των πολιτικών διαδικασιών έχει ως αποτέλεσμα την περιχαράκωση της πολιτικής στα στενά πλαίσια της κρατικής λειτουργίας και τη συνακόλουθη ακύρωση της πολιτικής ουσίας κάθε δράσης που δεν υπάγεται στον κρατικό μηχανισμό.

Επιπρόσθετα, η τέλεση ενός αμιγώς πολιτικού εγκλήματος, όπως αξιώνει η εν λόγω θεωρία, είναι πρακτικά αδύνατη. Όπως επισημαίνει και ο Μανωλεδάκης⁴⁴ «η ανατροπή μιας πολιτικής εξουσίας και μάλιστα σήμερα που το κράτος διαθέτει τελειοποιημένο μηχανισμό εξουδετέρωσης των αντιπάλων του, δεν γίνεται στα χαρτιά ούτε με ευχολόγια. Για να φθάσει ο πολιτικός εγκληματίας τον στόχο του, πρέπει να προσβάλει θέλοντας και μη ένα πλήθος από έννομα αγαθά (ανθρώπινες ζωές, προσωπικές ελευθερίες, εγκαταστάσεις, υπηρεσίες κλπ). Για να φθάσει σε αυτό, πρέπει να περάσει από τα αγαθά τούτα, που η προσβολή τους δεν αποτελεί με το κριτήριο της αντικειμενικής θεωρίας πολιτικό, αλλά κοινό έγκλημα. Έτσι, ενώ η προσβολή αποβλέπει στην ανατροπή της πολιτικής εξουσίας, καταλήγει αντικειμενικά σε σύνθετο πάντα πολιτικό έγκλημα ή και σε μόνο κοινό, αν ο δράστης είχε την...ατυχία να συλληφθεί στην αρχή πραγμάτωσης του σχεδίου του».

Από την ύπαρξη της αντικειμενικής θεωρίας διαμορφώθηκε και η έννοια των σύνθετων πολιτικών εγκλημάτων, η οποία προϋποθέτει την ύπαρξη ενός αμιγούς, σύμφωνα με τις αντικειμενικές θεωρίες, πολιτικού εγκλήματος κι ενός κοινού. Επομένως, σύνθετο πολιτικό έγκλημα στοιχειοθετείται είτε με τη διάπραξη μιας πολυσήμαντης πράξης η οποία δύναται να παράξει ένα φυσικό αποτέλεσμα με διάφορα κοινωνικά νοήματα είτε στην περίπτωση της αληθινής κατ' ιδέα ή πραγματικής συρροής, όπου με μια ή περισσότερες πράξεις διαπράττονται πλείονα εγκλήματα, ένα εκ των οποίων είναι αμιγές πολιτικό, ενώ τα υπόλοιπα συνιστούν προπαρασκευαστικές αυτού πράξεις ή αναγκαίους όρους για την στοιχειοθέτησή του⁴⁵.

Η νομολογιακή αντιμετώπιση της έννοιας του σύνθετου εγκλήματος διακρίνεται σε δύο μέρη: αφενός στις αποφάσεις που θεωρούν ότι σύνθετο πολιτικό έγκλημα είναι το κοινό συνυπολογιζομένου του σκοπού του δράστη, όπου είναι εμφανής η επιρροή των υποκειμενικών θεωριών, που θα εξετάσουμε κατωτέρω, και αφετέρου σε αυτές που χαρακτηρίζουν ως σύνθετο

⁴³ Χάρης Παπαχαραλάμπους, «Η δομή των πολιτικών ποινικών θεσμών υπό τον Π.Ν. και τον Π.Κ. Ενδεικτική ιστορική αναδρομή και κανονιστική αποτίμηση», *ΠοινΧρ* 1998, σελ.436

⁴⁴ Ιωάννης Μανωλεδάκης, *Γενική Θεωρία του Ποινικού Δικαίου*, τόμος β, Σάκκουλας 1978, σελ.248

⁴⁵ Ανδρέας Λοβέρδος, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987, σελ.172

πολιτικό έγκλημα το κοινό που γίνεται για την προπαρασκευή ή επιτυχία του κύριου πολιτικού εγκλήματος.

Την ευρύτητα της προλεχθείσας αντικειμενικής θεωρίας επιχείρησε να αντιμετωπίσει η στενή αντικειμενική θεωρία. Σύμφωνα με αυτή δεν αρκεί η προσβολή της εσωτερικής ή εξωτερικής υπόστασης ή εσωτερικής ασφάλειας του κράτους αλλά προσαπαιτείται η προσβολή αυτή να δημιουργεί τις συνθήκες εκείνες που θα απειλούν πραγματικά το πολίτευμα ή την ίδια την ύπαρξη της πολιτείας. Η θεωρία αυτή αποτελεί αποκύημα της ελληνικής νομολογίας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την υπ' αριθμ.238/1930 απόφαση του Αρείου Πάγου, όπου ως πολιτικά εγκλήματα αναφέρονται οι «**αμέσως** προσβάλλουσαι πράξεις, και εις την ανατροπήν του καθεστώτος πολιτεύματος ή εις μεταβολήν θεμελιώδους αυτού βάσεως **αμέσως** τείνουσαι...». Η προϋπόθεση του στοιχείου της αμεσότητας χωρίς την παρεμβολή διαμεσολαβητικών παραγόντων εξαντλεί ουσιαστικά το πεδίο εφαρμογής του πολιτικού εγκλήματος μόνο στο άρθρο 134 Π.Κ. περί εσχάτης προδοσίας, αφού οτιδήποτε άλλο, δεν είναι δυνατόν να τείνει «αμέσως» στη μεταβολή της κρατικής υπόστασης, ή την κατάλυσή της⁴⁶.

Στον αντίποδα των θεωριών αυτών τίθεται η λεγόμενη υποκειμενική θεωρία, που όπως προκύπτει από τον προσδιορισμό, δίνει προτεραιότητα στη βούληση και τα κίνητρα του δράστη. Σύμφωνα με αυτή αρκεί ο σκοπός του δράστη να είναι πολιτικός, προκειμένου να καταγνωσθεί και ο χαρακτήρας του πολιτικού στο διαπραττόμενο από αυτόν αδίκημα. Παρότι και αυτή προϋποθέτει προφανώς την προσβολή ενός εννόμου αγαθού, η διαφορά της από την αντικειμενική συνίσταται στο ότι δεν αξιώνει την ύπαρξη συγκεκριμένων πολιτικών αγαθών, αλλά προβαίνει στον προσδιορισμό τους ως τέτοιων ύστερα από τη διαπίστωση των πολιτικών ελατηρίων του δράστη. Βελτιωμένη εκδοχή της αποτελεί η στενή υποκειμενική θεωρία δυνάμει της οποίας δεν αρκεί ο οποιοσδήποτε πολιτικός σκοπός αλλά μονάχα ο σκοπός ανατροπής ή μεταβολής του πολιτεύματος ή προσβολής της εσωτερικής υπόστασης του κράτους⁴⁷.

Σε νομολογιακό επίπεδο η θεωρία αυτή εντοπίζεται κυρίως την περίοδο του 1920 οπότε και ο Άρειος Πάγος υπό την ισχύ του διατάγματος περί αμνηστίας της 8ης/11/1920 προέβη στον χαρακτηρισμό πλήθους πράξεων ως πολιτικών. Πρόκειται για μια περίοδο όπου είχε ληφθεί κεντρική πολιτική απόφαση, στην οποία προσαρμόστηκε και η δικαστική εξουσία, να δοθεί τέλος στην περίοδο του λεγόμενου «εθνικού διχασμού», που είχε ως αποτέλεσμα ακόμα και σωρεία ποινικών αδικημάτων να δικάζονται ως πολιτικά και να αμνηστεύονται⁴⁸.

⁴⁶ Ανδρέας Λοβέρδος, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987, σελ.153

⁴⁷ Άγγελος Καμινάρης, «Η έννοια του πολιτικού εγκλήματος», στο *Το πολιτικόν έγκλημα*, Ευάγγελος Αποστολόπουλος-Άγγελος Καμινάρης-Παναγιώτης Κομματάς-Ανδρέας Κότσιφας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1979, σελ.39 επ.

⁴⁸ Ανδρέας Λοβέρδος, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987, σελ.153

Η μικτή, τέλος, περί του πολιτικού εγκλήματος θεωρία επιχειρεί ουσιαστικά να καλύψει το κενό της αντικειμενικής θεωρίας ως προς την συνεκτίμηση των πολιτικών κινήτρων του δράστη. Έτσι, κατά τη θεωρία αυτή για την διάγνωση του πολιτικού εγκλήματος απαιτείται η πολιτική φύση τόσο του προσβαλλόμενου έννομου αγαθού όσο και του επιδιωκόμενου σκοπού⁴⁹. Το έλλειμμα, ωστόσο, της αξίωσης προσβολής ενός αμιγούς πολιτικού αγαθού παραμένει κι εν προκειμένω, γεγονός που μας οδηγεί στην επανάληψη των προβληματισμών που αναφέρθηκαν ανωτέρω.

Το αδιέξοδο της εξεύρεσης ενός κοινού ορισμού για το πολιτικό έγκλημα οδήγησε μια σειρά από θεωρητικούς να μετατοπίσουν το πεδίο του ενδιαφέροντός τους στην έννοια του πολιτικού εγκληματία, μετατόπιση που δικαιολογείται από το γεγονός ότι οι προβλεπόμενες ευνοϊκές ρυθμίσεις δεν σχετίζονται με την απαξία της πράξεως αλλά με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του δράστη, ο οποίος σε αντίθεση με τον κοινό εγκληματία εκκινεί από μη ταπεινά ελατήρια, ορμώμενος μόνο από την ιδεολογία και την πολιτική του συνείδηση.

Προτείνεται, έτσι, *de lege ferenda* η θεωρία του πολιτικού εγκληματία και η προσαρμογή αυτής στο ισχύον δίκαιο. Προκειμένου, ωστόσο, κάποιος να φέρει τα χαρακτηριστικά του πολιτικού εγκληματία πρέπει να πληρούνται συγκεκριμένα κριτήρια. Έτσι, ως απαραίτητη κρίνεται η συμμετοχή σε κάποιον πολιτικό σχηματισμό, η επιδίωξη μέσα από την πολιτική αυτή στράτευση υλοποίησης ενός πολιτικού προγράμματος και ενός πολιτικού σχεδιασμού καθώς και η συνεπής αξιολογική στάθμιση της σχέσης μέσου προς σκοπό, προκειμένου να επιλέγεται η πιο ανώδυνη για τα ατομικά έννομα αγαθά πράξη⁵⁰.

⁴⁹ Άγγελος Καμινάρης, «Η έννοια του πολιτικού εγκλήματος», στο *Το πολιτικόν έγκλημα*, Ευάγγελος Αποστολόπουλος-Άγγελος Καμινάρης-Παναγιώτης Κομματάς-Ανδρέας Κότσιφας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1979, σελ.41

⁵⁰ Ό.π, Ανδρέας Λοβέρδος, σελ.164 επ.

2. Από την ποινικοποίηση του εσωτερικού εχθρού στη θέσπιση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας

2.1 Η περίοδος του Μεσοπολέμου

2.1.1 Το ιδιώνυμο του Βενιζέλου

Η παγκόσμια οικονομική κρίση που ξέσπασε το 1929 συνέπεσε με την περίοδο της βενιζελικής τετραετίας. Έχοντας μόλις εξέλθει από έναν καταστροφικό πόλεμο, η χώρα ταλανιζόταν από την οικονομική κατάρρευση και την πολιτική αστάθεια, ενώ οι χιλιάδες προσφυγικές ροές μετά την Μικρασιατική καταστροφή προκαλούσαν τριγμούς στην κοινωνική συνοχή. Στο παγκόσμιο σκηνικό αρχίζει η σταδιακή εξάπλωση ριζοσπαστικών/κομμουνιστικών ιδεολογιών που θέτουν τις βάσεις για την ανάδυση και διάχυση διεκδικητικών εργατικών αγώνων. Αντίστοιχοι αγώνες υπό την μορφή μαζικών απεργιών αρχίζουν να ξεσπούν και στον ελλαδικό χώρο. Ιδρύονται σωματεία και εργάτες από όλους τους βιομηχανικούς κλάδους αρχίζουν να διεκδικούν καλύτερες συνθήκες εργασίας, κατοχύρωση του δώρου και αύξηση ημερομισθίων. Οι μαχητικές απεργίες που οργανώνονται αντιμετωπίζονται με έντονη κατασταλτική βία από την αστυνομία και δεν είναι λίγες οι φορές που οι απεργοί μετρούν ανθρώπινα θύματα⁵¹.

Υπό αυτές τις συνθήκες η κυβέρνηση Βενιζέλου έκρινε ως σκόπιμη την περαιτέρω νομική θωράκιση απέναντι στον αναφαινόμενο κίνδυνο του κομμουνισμού. Σε προεκλογική του κιόλας εκστρατεία ο Ελευθέριος Βενιζέλος διακήρυττε: «Πάσα απόπειρα διαταράξεως ή βιαίας ανατροπής του αστικού καθεστώτος, του οποίου στερεά θεμέλια είνε η πατρίς, η οικογένεια, η ιδιοκτησία θα εύρη αντιμέτωπον την πυγμήν του Κράτους. Είμεθα αποφασισμένοι να εξοπλίσωμεν το κράτος και τας αρχάς του διά τας αναγκαίας νομοθεσίας, όπως καταστή δυνατή η αποτελεσματική κοινωνική άμυνα κατά των απροκάλυπτων ανατρεπτικών ενεργειών των εχθρών του κοινωνικού καθεστώτος»⁵².

Τη δέσμευσή αυτή έκανε πράξη λίγους μήνες αργότερα καταθέτοντας σχετικό νομοσχέδιο στη Βουλή, το οποίο σύμφωνα με την εναρκτήρια ομιλία του «δεν επιδιώκει να δίωξη τον κομμουνισμόν ως ιδέαν, αλλά τη Γ' Διεθνή και τας μπόλσεβικικάς αρχάς αυτής, αίτινες απέχουν πολύ του ιδεώδους κομμουνισμού. Το νομοσχέδιον επιδιώκει τη δίωξιν των οπαδών της Γ' Διεθνούς. Δε δυνάμεθα να διώξωμεν τον κομμουνισμόν, διότι και ο Χριστός υπήρξε κήρυξ της

⁵¹ Σταύρος Μαλαγκονιάρης, «Ματωμένες απεργίες», <http://www.efsyn.gr/arthro/matomenes-apergies>

⁵² Αλέκος Χατζηκώστας, «Η πρώτη δίκη με βάση το ιδιώνυμο», δημοσίευση στο <http://atexnos.gr/η-πρώτη-δίκη-με-βάση-το-ιδιώνυμο>

ιδέας αυτής. Ο Χριστός διεκήρυξε πρώτος τον κομμουνισμό, αλλά από την υψηλήν ιδεολογίαν του κομμουνισμού μέχρι των ανατρεπτικών ενεργειών των ανθρώπων της Μόσχας, υπάρχει διαφορά»⁵³.

Έτσι, λοιπόν, στις 25 Ιουλίου 1929 ψηφίζεται ο ν. 4229 που, όπως προελέχθη, χαρακτηρίστηκε ως ιδιώνυμο. Ως τέτοιο χαρακτηρίζεται ένα αδίκημα όταν η προσθήκη στοιχείων στο βασικό έγκλημα αλλοιώνει σε τέτοιο βαθμό την φυσιογνωμία της πράξης, ώστε να μην προκύπτει απλώς μια παραλλαγή του βασικού εγκλήματος αλλά κυριολεκτικά ένα νέο έγκλημα. Η ιδιάζουσα κοινωνικοηθική απαξία που αυτό ενέχει απέχει τόσο πολύ από εκείνη του βασικού εγκλήματος, ούτως ώστε να στοιχειοθετείται ένα αυτοτελές έγκλημα⁵⁴.

Στην τελική του διατύπωση το «Ιδιώνυμο» προέβλεπε στο Άρθρο 1⁵⁵: «Όστις επιδιώκει την εφαρμογή ιδεών εχουσών ως έκδηλον σκοπόν τη διά βιαίων μέσων ανατροπήν του κρατούντος κοινωνικού συστήματος ή την απόσπασιν μέρους εκ του όλου της Επικρατείας, ή ενεργεί υπέρ της εφαρμογής αυτών προσηλυτισμόν τιμωρείται με φυλάκισιν τουλάχιστον έξι μηνών. Προς τούτοις επιβάλλεται διά της αποφάσεως και εκτοπισμός ενός μηνός μέχρι δύο ετών εις τόπον εν αυτή οριζόμενον Μετά τας αυτάς ποινάς τιμωρείται και όστις επωφελούμενος απεργίας ή λοκ - άουτ, προκαλεί ταραχάς ή συγκρούσεις».

Σύμφωνα δε με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου ιδιαίτερα επιβαρυντική περίσταση θεωρούταν η εκτέλεση της πράξεως σε δημόσιο τόπο με την παρουσία πολλών ή η εκτέλεση αυτής μέσω του τύπου καθώς και η διενέργεια του προρρηθέντος προσηλυτισμού σε περίπτωση που καταβάλλονταν χρήματα ή απευθυνόταν σε ανηλίκους, στρατιωτικούς εν γένει ή δημόσιους λειτουργούς.

Αν το αδίκημα ετελείτο δια του Τύπου, προβλεπόταν στο άρθρο 2 η δυνατότητα απαγόρευσης άσκησης επαγγέλματος στο δημοσιογράφο, το διευθυντή, τον τυπογράφο ή τον εκδότη του εντύπου για 6 μήνες και σε περίπτωση υποτροπής για τρία, το πολύ, έτη. Επρόκειτο, προφανώς, για μια φωτογραφική διάταξη που σκοπό είχε να καταστείλει την κυκλοφορία των αριστερών εντύπων εκείνης της περιόδου.

Η νομοτυπική κατάστρωση του ιδιώνυμου είναι ενδεικτική της αντιμετώπισης που επιφυλάσσει ο εκάστοτε κυρίαρχος στον πολιτικό του αντίπαλο και ουσιαστικά χάραξε το δρόμο για τα μετέπειτα αντίστοιχων στοχεύσεων νομοθετήματα . Η αοριστία και ασάφεια της αντικειμενικής υποστάσεως επιτρέπει την υπαγωγή σε αυτήν όχι μόνο πράξεων αλλά πρωτίστως ιδεών, ενώ η έλλειψη οποιασδήποτε απαρίθμησης των μέσων που θα χρησιμοποιούνταν για την

⁵³ Στο ίδιο, <http://atexnos.gr/η-πρώτη-δίκη-με-βάση-το-ιδιώνυμο>

⁵⁴ Χρίστος Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος Ι*, εκδ.Π.Ν Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σελ.166 επ.

⁵⁵ Νόμος 4229/1929 «Περί των μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών», στο ΦΕΚ 245/25-Ιουλ.-1929, τεύχ. Α΄

εφαρμογή των επικίνδυνων αυτών ιδεών οδηγεί σε υπέρμετρη διεύρυνση του αξιοποιήσιμου. Όπως σημειώνει ο Αλιβιζάτος⁵⁶, το επίθετο έκδηλος προστέθηκε στο τελικό κείμενο προκειμένου να περιορίσει τρόπον τινά την υπέρμετρη αυτή διεύρυνση, ενώ ο όρος προπαγάνδα αντικαταστάθηκε από τον όρο προσηλυτισμός σε μια προσπάθεια άμβλυνσης της εξόφθαλμης ποινικοποίησης του φρονήματος στην οποία προέβαινε το σχετικό νομοθέτημα.

Παρά τον έκδηλο, λοιπόν, πολιτικό χαρακτήρα των προβλεπόμενων αδικημάτων το ιδιώνυμο καθιέρωνε αποκλειστική αρμοδιότητα των κοινών ποινικών δικαστηρίων για την εκδίκαση τους, ρύθμιση που ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με το Σύνταγμα του 1927 (άρθρο 100 παρ. 1), που όριζε ότι μόνα αρμόδια για την εκδίκαση των πολιτικών εγκλημάτων ήταν τα ορκωτά δικαστήρια⁵⁷. Την κατεύθυνση αυτή ακολούθησε πιστά και ο Άρειος Πάγος, που όπως είδαμε προηγουμένως, προέβη σε μια πρωτότυπη νομική κατασκευή, προκειμένου να απεμπολήσει πλήρως τον πολιτικό χαρακτήρα των διαπραττόμενων αδικημάτων. Σε σχετική απόφασή του⁵⁸ αναφέρει ότι «αφού πολιτικά εγκλήματα ήταν εκείνα που στρέφονταν άμεσα κατά του κράτους, η διανομή προκηρύξεων που απέβλεπαν στην εφαρμογή ιδεών που αλώτερος σκοπός τους ήταν η ανατροπή της οργάνωσης της κοινωνίας, και όχι η ανατροπή του κράτους, δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πολιτικό έγκλημα!».

Ενδεικτικό επίσης της αυστηρότητας του σχετικού νομοθετήματος ήταν η δυνατότητα επιβολής προσωρινής κράτησης, δυνατότητα που αξιοποιούνταν κατά κόρον από τις διοικητικές αρχές. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η πρόβλεψη του 2^{ου} εδαφίου του άρθρου 7 σχετικά με την απαγόρευση της απολύσεως των κρατούμενων με καταβολή εγγυήσεως, υπό τη ρητή εξαίρεση ότι δεν πρόκειται για πολιτικό αδίκημα. Πρόκειται για μια όλως άστοχη και προσχηματική διάταξη, αφ' ης στιγμής ουδέποτε καταφάσκετο ο πολιτικός χαρακτήρας των προβλεπόμενων αδικημάτων.

Στο προτελευταίο άρθρο του ιδιώνυμου ρυθμίζονταν τα σχετικά με την ποινή του εκτοπισμού, η οποία και εκτελούνταν μετά την έκτιση τη στερητικής της ελευθερίας ποινής με επιμέλεια του εισαγγελέα Πλημμελειοδικών. Αξίζει εν προκειμένω να επισημανθεί ότι η διάρκεια της συγκεκριμένης διατάξεως ήταν σύντομη, καθότι με το ν.5174 της 18 Ιουλίου 1931 επανατέθηκε σε ισχύ το διάταγμα της 2ας Ιουνίου 1926 που προέβλεπε την λεγόμενη διοικητική εκτόπιση⁵⁹.

Στο σημείο αυτό σκόπιμο είναι να γίνει μια σύντομη παρέκβαση, προκειμένου να σκιαγραφηθεί ο προαναφερθείς θεσμός της εκτοπίσεως, που θεσπίστηκε την περίοδο της δικτατορίας του στρατηγού Πάγκαλου με το διάταγμα της 2ας Ιουνίου του 1926. Το εν λόγω

⁵⁶ Νικόλαος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922- 1974*, εκδ. Θεμέλιο, Οκτώβριος 1995,σελ. 356

⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 357

⁵⁸ Α.Π 238/1930, *Θέμις*, 1930, σελ.608

⁵⁹ Νικόλαος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922- 1974*, εκδ. Θεμέλιο, Οκτώβριος 1995, σελ. 347

νομοθέτημα παρείχε στις Επιτροπές Δημοσίας Ασφαλείας⁶⁰ οι οποίες απαρτίζονταν από τον νομάρχη, τον αρμόδιο διοικητή της χωροφυλακής και τον εισαγγελέα πρωτοδικών την αρμοδιότητα να διατάζουν, ύστερα από πρόταση των αστυνομικών αρχών την εκτόπιση για έναν το πολύ χρόνο κάθε ατόμου που θεωρούταν ύποπτο για τη διάπραξη πράξεων αντικείμενων στη δημόσια τάξη, ησυχία και ασφάλεια της χώρας. Το μοναδικό ένδικο μέσο που προβλεπόταν κατά των σχετικών αποφάσεων ήταν η προσφυγή στον Υπουργό Εσωτερικών, ο οποίος αποφαινόταν αμετάκλητα⁶¹.

Η χαλαρή και αόριστη διατύπωση της συγκεκριμένης διάταξης που αρκούταν στον εντοπισμό «υπόπτων» κι ως εκ τούτου περιελάμβανε όχι μόνο συγκεκριμένες ενέργειες εναντίον του καθεστώτος αλλά κάθε «ανησυχητική» συμπεριφορά σε συνδυασμό με το ότι δεν προϋπέθετε προηγούμενη δικαστική απόφαση, την κατέστησε ένα θελκτικό όπλο στα χέρια της κυβέρνησης Βενιζέλου η οποία ύστερα από την απογοητευτική δικαστική εμπειρία εφαρμογής του ιδιώνυμου ως προς την ποινική εκτόπιση, που υπήρξε περιορισμένη λόγω της ανεπάρκειας των αποδείξεων που διαγιγνώσκονταν από τα δικαστήρια, θέλησε να καταστείλει πλέον αποτελεσματικά τον διάχυτο κίνδυνο του κομμουνισμού.

Επανερχόμενοι, λοιπόν, στο υπό εξέταση βενιζελικό ιδιώνυμο, άξια αναφοράς, προκειμένου να καταδειχθεί η ιστορική συνέχεια και συνοχή που παρουσιάζει η δικαστική αντιμετώπιση του πολιτικού εγκλήματος, είναι η πρώτη καταδίκη με βάση το ιδιώνυμο, όπως αυτή καταγράφεται σε πρωτοσέλιδο του Ριζοσπάστη στις 28/7/1929. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα εξής: «Χθες δικάσθηκε στο επ' αυτοφώρω Πλημμελιοδικεῖον ο σ. Παρ. Μαρμαρέλης, κατηγορούμενος ότι κρατούσε φύλλα της «Νεολαίας» όπου εδημοσιεύετο η προκήρυξις της ΟΚΝΕ για την 1η Αυγούστου. Το δικαστήριον πιστό στις διαταγές που πήρε απέρριψε τις ενστάσεις αναρμοδιότητος και αντισυνταγματικότητος που υπέβαλε ο δικηγόρος σ. Πορφυρογένης και παρ' όλο ότι δεν υπήρχε παρά ένας χαφιές μάρτυς που δεν έλεγε τίποτα απολύτως και δεν αποδεικνυόντανε τίποτε κατά του κατηγορουμένου, τον καταδίκασε σε οκτώ μήνες φυλάκιση και 3 μήνες εξορία στην Άνδρο. Έτσι το ιδιώνυμο αρχίζει να εφαρμόζεται από τους έλληνας ταξικούς δικαστές⁶². Αυτή η τυπολογία της απόρριψης των ενστάσεων που σχετίζονται με την υφή του αδικήματος ως πολιτικού εγκλήματος, καθώς και η μαρτυρικές καταθέσεις αναξιόπιστων ή και ανύπαρκτων ατόμων θα επαναληφθεί και σε μεταγενέστερες δίκες «πολιτικού χαρακτήρα».

⁶⁰ Επρόκειτο για διοικητικά όργανα που είχαν συσταθεί από την κυβέρνηση Παπαναστασίου, με ένα διάταγμα, που εκδόθηκε στις 19 Απριλίου 1924, στα πλαίσια του αγώνα κατά της ληστείας.

⁶¹ Ό.π, Ν. Αλιβιζάτος: «Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922- 1974», εκδόσεις «Θεμέλιο», σελ. 344

⁶² Αλέκος Χατζηκώστας, «Η πρώτη δίκη με βάση το ιδιώνυμο», δημοσίευση στο <http://atexnos.gr/η-πρώτη-δίκη-με-βάση-το-ιδιώνυμο>

2.1.2 Ο αναγκαστικός νόμος 117/1936

Ο Ν. 117/1936 αποτελεί ουσιαστικά συνέχεια του βενιζελικού Ιδιωνύμου προσαρμοσμένος προφανώς στις ανάγκες τη μεταξικής δικτατορίας. Οι διατάξεις του ιδιωνύμου διατηρήθηκαν μεν σε ισχύ προσλαμβάνοντας ωστόσο αυστηρότερη μορφή, ενώ παράλληλα εισήχθησαν και νέα «εγκλήματα», τα οποία οι κρατικές αρχές καλούνταν να αντιμετωπίσουν.

Προτού, ωστόσο, προβούμε στην εξέταση του εν λόγω νομοθετήματος σκόπιμο είναι να γίνει μια αδρομερής αναφορά στις επικρατούσες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που υπαγόρευσαν την ψήφισή του και ως εκ τούτου αναδεικνύουν εναργέστατα, κατά την άποψη μου, την ιδεολογική χροιά του ποινικού δικαίου και την θεμελιώδη θέση που αυτό κατέχει ως εργαλείο καταστολής και εξόντωσης του πολιτικού αντιπάλου από την καθεστηκία τάξη.

Στις 5 Αυγούστου 1936 προκηρύσσεται γενική απεργία. Με πρόσχημα την εξαγγελία αυτή αλλά και τον «κομμουνιστικό κίνδυνο», ο Μεταξάς μια μέρα νωρίτερα, στις 4 Αυγούστου 1936, με την απόλυτη έγκριση του βασιλέως Γεωργίου Β' επιβάλλει δικτατορία. Σε σχετική του μάλιστα δήλωση αναφέρει: «Κατέστη φανερόν ότι οι σκοποί οι επιδιωκόμενοι από τους διευθύνοντας την απεργιακήν κίνησιν είναι πολιτικοί, ανατρεπτικοί... Η κυβέρνησις δε θα εμποδίση βεβαίως το δικαίωμα της απεργίας από εκείνους οι οποίοι το έχουν, αλλά δεν θα επιτρέψει διατάραξιν της τάξεως. Όσοι το επιχειρήσουν, θα συναντήσουν το κράτος του νόμου⁶³».

Και πράγματι το κράτος του νόμου επεβλήθη. Ενόσ νόμου που επιχειρούσε να καταστείλει την κομμουνιστική ιδεολογία και δράση και να καταπνίξει οποιαδήποτε απόπειρα κοινωνικής αντίδρασης. Στις 18, λοιπόν, Σεπτέμβρη 1936 δημοσιεύεται ο αναγκαστικός νόμος 117/1936⁶⁴. Από την ανάγνωση του πρώτου κιόλας άρθρου καθίστανται εναργείς οι στοχεύσεις του. Η διατύπωση του είχε ως εξής: «όστις εγγράφως, προφορικώς ή καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπον αμέσως ή εμμέσως επιδιώκει την διάδοσιν, ανάπτυξιν και εφαρμογήν θεωριών, ιδεών ή κοινωνικών, οικονομικών και θρησκευτικών συστημάτων τεινόντων εις την ανατροπήν του κρατούντος εν τη χώρα κοινωνικού καθεστώτος ή εις την απόσπασιν ή αυτονομίσιν μέρους της επικρατείας ως και ο προσηλυτίζων εις τας θεωρίας, ιδέας και συστήματα ταύτα καθ' οιονδήποτε τρόπον τιμωρείται με ποινή φυλακίσεως 5 ετών και ποινή εκτοπίσεως (που συνιστούσε παρεπόμενη ποινή και εκτίονταν μετά την εκτέλεση της κύριας ποινής) από έξι μήνες μέχρι δύο έτη».

⁶³ Γιώργος Πετρόπουλος, «Ο ματωμένος Μάης του '36 στη Θεσσαλονίκη», *Ριζοσπάστης*, φύλλο Κυριακής 30 Απρίλη 2006, σελ.11

⁶⁴ Φ.Ε.Κ. 402, τεύχος πρώτον/18- 9- 1936

Η ομοιότητα έως ταύτιση του μεταξικού νόμου με το ιδιώνυμο είναι έκδηλη. Ενδιαφέρουσα ειδοποιός διαφορά, που εύστοχα επισημαίνει και ο Ρούσος Κούνδουρος⁶⁵ είναι η παράλειψη στο νεότερο κείμενο της λέξης «βιαίως». Η εξάλειψη του πρόσθετου αυτού στοιχείου από την αντικειμενική υπόσταση στόχευε προφανώς στη διεύρυνση του αξιοποίνου, ούτως ώστε να καταλαμβάνεται κάθε ενέργεια που αποσκοπούσε, έστω και με ειρηνικά μέσα, στην ανατροπή εκείνου που η δικτατορία όριζε ως κοινωνικό καθεστώς.

Ιδιαίτερα δυσμενή ποινική μεταχείριση επεφύλασσε ο μεταξικός νόμος για τις κινητοποιήσεις των εργατών και τις προσπάθειες οργάνωσης και συσπείρωσής τους συμπλέοντας απόλυτα με το πνεύμα του ιδιώνυμου. Συγκεκριμένα θέσπιζε τις ίδιες, με το άρθρο 1, ποινές για οποιονδήποτε εξωθούσε τους εργάτες σε κήρυξη απεργίας ή συμμετείχε σε απεργία, ενώ ως ιδιαίτερα επιβαρυντική περίπτωση χαρακτηριζόταν η συμμετοχή σε τέτοιες ενέργειες δημοσίων, δημοτικών ή εκκλησιαστικών υπαλλήλων, κληρικών, υπαλλήλων οργανισμών δημοσίου δικαίου ή εργατικών σωματείων, στρατιωτικών κ.ά. Επίσης, απαγόρευε τη σύσταση σωματείων ή ενώσεων που θεωρούνταν ανατρεπτικά για το καθεστώς και διέλυε όσα από τα υπάρχοντα είχαν χαρακτηριστεί ως τέτοια από τα όργανα του καθεστώτος.

Όπως ήταν άλλωστε αναμενόμενο οι συγκεντρώσεις σε υπαίθριο ή κλειστό χώρο απαγορεύθηκαν, καθότι εγκυμονούσαν τον κίνδυνο ανάπτυξης ανατρεπτικών για το κοινωνικό καθεστώς θεωρών, ιδεών και συστημάτων. Αυτούσια μεταφέρθηκε από το ιδιώνυμο και η διάταξη που θέσπιζε το αξιοποίνιο της τέλεσης των προαναφερθέντων αδικημάτων δια του τύπου. Συγκεκριμένα προβλεπόταν προσωρινή παύση της ασκήσεως επαγγέλματος μέχρι έξι μηνών στο δημοσιογράφο, εκδότη ή τυπογράφο και μέχρι τριών ετών σε περίπτωση υποτροπής ενώ επιβαλλόταν και η κατάσχεση των τυπογραφικών οργάνων.

Επιστέγασμα όλων των προγενέστερων νομοθετικών πρωτοβουλιών αποτέλεσε ο Α.Ν. 1075/1938 «περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των πολιτών»⁶⁶ που συνιστούσε ουσιαστικά κωδικοποίηση όλων των προηγούμενων σχετικών διατάξεων από τη δεκαετία του 1920, ενώ ταυτόχρονα εισήγαγε και νέες διατάξεις μέσω των οποίων θεσπίστηκαν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων και οι δηλώσεις μετανοίας, θεσμοί και πρακτικές που θα εξακολουθήσουν να ισχύουν σε όλη τη μεταπολεμική και μετεμφυλιοπολεμική περίοδο.

⁶⁵ Ρούσος Κούνδουρος: «Η Ασφάλεια του καθεστώτος», εκδόσεις «Καστανιώτη», σελ. 104

⁶⁶ ΦΕΚ 45, τεύχος πρώτον/11- 2- 1938

2.1.3 Ο αναγκαστικός νόμος 375/1936 για την κατασκοπεία

Ιδιαίτερη μνεία στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει και στον Αναγκαστικό Νόμο 375/1936 «περί τιμωρίας των εγκλημάτων κατασκοπείας και των εγκληματικών ενεργειών των απειλουσών την εξωτερικήν ασφάλειαν της χώρας». Ο εν λόγω νόμος για πρώτη φορά στη νομοθετική ιστορία της Ελλάδας προέβη στη διάκριση της κατασκοπείας σε καιρό ειρήνης από την εσχάτη προδοσία που προβλεπόταν από τα άρθρα 123 και επ. του Ποινικού Νόμου του 1834.

Με τον νόμο αυτό διακρίνονται οι μορφές κατασκοπείας και η βαρύτητά τους ανάλογα με την ύπαρξη ή μη σχετικού «σκοπού» (ά. 1-3, 5-7), τιμωρείται η προσβολή καθήκοντος επιμέλειας των εκάστοτε υπευθύνων υπαλλήλων (ά. 4), εξομοιώνεται η απόπειρα με τελεσμένη πράξη (ά. 8), τιμωρείται η απόπειρα συμμετοχής (ά. 9), αναβαθμίζεται η συμμετοχή σε αυτουργία (ά. 10 παρ. 1), θεσπίζεται υποχρέωση αναγγελίας (ά. 10 παρ. 2), τιμωρείται η κοινολόγηση των ανακρίσεων (ά. 12), περιορίζεται η δημοσιότητα για λόγους άμυνας ή εξωτερικής κρατικής ασφάλειας (ά. 13) και καθίστανται αρμόδια τα στρατιωτικά δικαστήρια και για ιδιώτες (ά. 14).

Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Παπαχαραλάμπους⁶⁷ «η τεχνική αυτή διαφοροποίηση των εννόμων αγαθών δεν εμπόδισε ωστόσο την αποδιαφοροποιούσα εφαρμογή του νόμου, έκδηλη ιδιαίτερα στη συστηματική και καταχρηστικά επιλεκτική επιστράτευσή του κατά του «εσωτερικού εχθρού» του καθεστώτος μετά τον εμφύλιο, ο οποίος έτσι παρουσιαζόταν συμβολικά ως «εξωτερικός εχθρός». Η αναγόρευση αυτή σε εξωτερική απειλή αποτέλεσε την αιτιολογία, δυνάμει της οποίας τα δικαστήρια αρνήθηκαν να αποδώσουν τον χαρακτηρισμό του πολιτικού εγκλήματος στις προβλεπόμενες από τον υπό εξέταση νόμο αξιόποινες πράξεις ως μη στρεφόμενες κατά της εσωτερικής ασφάλειας του κράτους. Με βάση το νόμο αυτό δικάστηκαν από στρατιωτικό δικαστήριο και εκτελέστηκαν ο Νίκος Μπελογιάννης και άλλοι 3 σύντροφοί του τα ξημερώματα της 30ης Μαρτίου του 1952.

⁶⁷ Χάρης Παπαχαραλάμπους, «Η δομή των πολιτικών ποινικών θεσμών υπό τον Π.Ν. και τον Π.Κ. Ενδεικτική ιστορική αναδρομή και κανονιστική αποτίμηση», *ΠοινΧρ* 1998, σελ.436

2.2 Η περίοδος του εμφυλίου

Στις 12 Φεβρουαρίου 1945 υπογράφηκε η ειρηνευτική συμφωνία της Βάρκιζας. Επρόκειτο για μια συμφωνία η οποία τερμάτιζε και θεσμικά τις πολιτικές και πολεμικές συγκρούσεις του Δεκεμβρίου του 1944 και αποσκοπούσε στη συμφιλίωση των αντίπαλων παρατάξεων στη χώρα. Η συμφωνία περιλάμβανε εννέα άρθρα βάσει των οποίων αποκαθίσταντο οι αστικές ελευθερίες, και κυρίως η ελευθερία του Τύπου και οι συνδικαλιστικές ελευθερίες, εξασφαλιζόταν εκτεταμένη αμνηστία με εξαίρεση τα αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου κατά της ζωής και της περιουσίας, ενώ λαμβανόταν η δέσμευση από την πλευρά της κυβέρνησης για εκκαθάριση των δημόσιων υπηρεσιών, της χωροφυλακής, της ασφάλειας και της αστυνομίας⁶⁸. Για το Ε.Α.Μ./Ε.Λ.Α.Σ. οριζόταν η υποχρέωση της απελευθέρωσης των ομήρων του καθώς και του αφοπλισμού των ενόπλων τμημάτων του. Η σημασία της συμφωνίας αναδεικνύεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι το κείμενό της δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, πράγμα που προσέδιδε στο περιεχόμενό της την ισχύ νόμου.

Μολαταύτα η συμφωνία αυτή ουδέποτε εφαρμόστηκε. Τον Ιούλιο του 1945 το μέτρο της διοικητικής εκτόπισης επανέρχεται σε ισχύ αρχικά με την επαναφορά του νόμου του 1871 για την καταδίωξη της ληστείας. Με τον τρόπο αυτό παρακάμπτεται η σχετική πρόβλεψη της Βάρκιζας για αμνήστευση των πολιτικών εγκλημάτων και έτσι οι πολιτικοί εγκληματίες εξισώνονται με τους κοινούς ποινικούς εγκληματίες. Η στόχευση ήταν πρόδηλη: η αποτελεσματικότερη καταστολή των αντιπάλων του συστήματος μέσω της πλήρους αποπολιτικοποίησης και απονοηματοδοτήσεως της δράσεως τους. Επιπλέον, ένα χρόνο αργότερα επανέρχεται σε ισχύ το διάταγμα του 1926 για τη διοικητική εκτόπιση γενικά ύποπτων ατόμων που ήταν «επικίνδυνα» κατά την κρίση των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας που έχουν στο μεταξύ ανασυσταθεί.

Οι παραβιάσεις δεν εξαντλήθηκαν στο ζήτημα της αμνηστίας, αλλά επεκτάθηκαν μέσα από την ενεργοποίηση ενός αντικομμουνιστικού νομοθετικού οπλοστασίου, που θα ισχύσει καθόλη τη διάρκεια της μετεμφυλιακής περιόδου, αποτελώντας ένα Παρασύνταγμα με τόση ισχύ και κατοχύρωση όση και το Σύνταγμα.⁶⁹

⁶⁸ «Το ΚΚΕ - Επίσημα Κείμενα», εκδόσεις ΣΕ, τόμος Ε' σελ. 411-416

⁶⁹ Αποστόλης Στασινόπουλος, «Κράτος εκτάκτου ανάγκης: Εθνικισμός και έκτακτες θεσμίσεις στην Ελλάδα τον 20αι.», Περιοδικό Βαβυλωνία, Τεύχος 16, 2014

2.2.1 Το Γ΄ Ψήφισμα του 1946

Στις 18/06/1946 τίθεται σε εφαρμογή το περιβόητο Γ΄ Ψήφισμα «Περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την Δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν», το οποίο αποτέλεσε τη βάση όλης της εμφυλιακής και μετεμφυλιακής αντικομμουνιστικής νομοθεσίας, θέτοντας ουσιαστικά εκτός νόμου τους οπαδούς του ΚΚΕ, αλλά και κάθε πολίτη που θεωρούνταν ότι τελούσε σε κάποια σύνδεση με αυτό. Το ίδιο το κόμμα και οι προσκείμενες σε αυτό οργανώσεις, όπως και το ΕΑΜ παρέμενε τυπικά μόνο νόμιμο, ως τα τέλη του 1947, με την ψήφιση του νόμου 509, όπως θα δούμε στη συνέχεια⁷⁰.

Η διατύπωση του πρώτου κιάλας άρθρου του Ψηφίσματος⁷¹, πέρα από την αναντίρρητη ομοιότητα με τα νομοθετήματα που αναλύθηκαν ανωτέρω, καθιστά εναργείς τις στοχεύσεις του καθεστώτος που το επέβαλε: με ποινή θανάτου απειλούνταν «όστις επεδίωκε να αποσπάση εν μέρος εκ του όλου της Επικρατείας ή να ευκολύνη τα προς τούτο το τέλος τείνοντα σχέδια, συνώμοσεν ή διήγειρε εις στάσιν ή συνεννοήθη με ξένους ή κατήρτισεν ενόπλους ομάδας ή έλαβε μετοχήν εις τιαύτας προδοτικές ενώσεις». Ουδεμία πρωτοτυπία παρατηρείται ως προς την κατάστρωση της νομοτυπικής υποστάσεως του εν λόγω αδικήματος με την εγγενή της ασάφεια να καθιστά ευχερέστερη την κατά το δοκούν ερμηνεία της από τις δικαστικές αρχές.

Αξιοσημείωτη, επίσης, είναι και η αξιολόγηση ως ποινικά κολάσιμης της «προπαρασκευαστικής ενέργειας». Σύμφωνα, λοιπόν, με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου κάθε εκούσια προπαρασκευαστική πράξη που επεδίωκε τους σκοπούς της παραγράφου 1 απειλούνταν με κάθειρξη, ενδεχομένως και ισόβια, αν υπήρχαν επιβαρυντικές περιπτώσεις. Στο αμέσως επόμενο εδάφιο ο νομοθέτης παραθέτει μια έννοια της προπαρασκευαστικής πράξης που συνίσταται στην άμεση ή έμμεση προσπάθεια διάδοσης ιδεών που έτειναν στην απόσπαση ή αυτονόμηση μέρους της Επικράτειας καθώς και στη διενέργεια προσηλυτισμού. Επρόκειτο για μια φωτογραφική διάταξη που σκοπό είχε να πλήξει τους οπαδούς του ΚΚΕ ένεκα των προδοτικών, όπως θεωρούνταν τότε, θέσεων που διατύπωνε για το μακεδονικό ζήτημα.

Η μετάθεση αυτή της ποινικής αξίωσης της Πολιτείας σε ένα προστάδιο της εγκληματικής πράξης θα αποτελέσει θεμελιώδες χαρακτηριστικό της μετέπειτα αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας. Έτσι, παρά το γεγονός ότι οι προπαρασκευαστικές πράξεις είναι κατά κανόνα ατιμώρητες, γιατί δεν διαταράσσουν κατά τρόπο ανυπόφορο την κοινωνική ζωή, εισάγεται ένας εξαιρετικός

⁷⁰ «Το Γ΄ ψήφισμα του 1946- Η “Λευκή Τρομοκρατία” κατά των κομμουνιστών αποκτά θεσμική υπόσταση», δημοσίευση στο <http://www.katioua.gr/istoria/g-psifisma-tou-1946-lefki-tromokratia-kata-ton-kommouniston-apokta-thesmiki-ypostasi/>

⁷¹ ΦΕΚ 137/Α/18-6-1946

κανόνας ποινικοποίησης εκείνων των προπαρασκευαστικών πράξεων που ενέχουν τέτοια επικινδυνότητα, ώστε η έννομη τάξη να αδυνατεί να τις ανεχθεί⁷².

Στα επόμενα άρθρα του το Γ΄ Ψήφισμα περιελάμβανε διατάξεις που αφορούσαν την ένοπλη προσβολή των αρχών, τις απαγορευμένες συναθροίσεις, τη διατάραξη της κοινής ειρήνης αλλά και την πρόκληση ανησυχίας ή τρόμου, τις παράνομες απεργίες και τις δολιοφθορές σε επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας (ά. 3-7), απήλασε τους «αυθορμήτως προσερχόμενους φυγοδίκους», με δυνατότητα πάντως εξαίρεσης για «επικίνδυνους στη δημόσια τάξη ή ασφάλεια» (ά. 8), αποδέσμευε τις δικαστικές έρευνες από κάθε περιορισμό, τιμωρούσε ως απείθεια τις παραβάσεις των απαγορεύσεων κυκλοφορίας τη νύχτα (ά. 9), καθιέρωνε καταρχήν αρμοδιότητα των «δικαστηρίων» του α.ν. 2803/1941 (εκτάκτων στρατοδικείων) να εκδικάζουν το σύνολο σχεδόν των πολιτικών εγκλημάτων για την κεντρική και βόρεια Ελλάδα (ά. 11) αυστηρό δικονομικό καθεστώς (ά. 12, 13 παρ. 1), ιδιαίτερα δε αμετάκλητο των αποφάσεων (ά. 14), απεριόριστη προφυλάκιση, απαγόρευση απόλυσης, αναστολής εκτέλεσης και μετατροπής (ά. 15 παρ. 1), δυνητική εκτόπιση και προφυλάκιση για πλημμελήματα, στέρηση των ενδίκων μέσων από ανασταλτικό αποτέλεσμα (ά. 15 παρ. 2, 3)⁷³.

Ένα ενδιαφέρον σημείο είναι ότι το πνεύμα ορισμένων εκ των προρρηθεισών διατάξεων παρέμεινε σε ισχύ και μετά τη θέσπιση του Ποινικού Κώδικα με ταυτόσημη μάλιστα διατύπωση. Ενδεικτικά αναφέρεται το ισχύον σήμερα άρθρο 190 Π.Κ «περί διατάραξης της ειρήνης των πολιτών» που προβλέπει ότι «όποιος με απειλές ότι θα διαπραχθούν κακουργήματα ή πλημμελήματα διεγείρει σε ανησυχία ή τρόμο τους πολίτες τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών», διατύπωση αντίστοιχη με αυτή του άρθρου 6 του υπό εξέταση Ψηφίσματος.

⁷² Χρίστος Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος II*, εκδ.Π.Ν Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σελ. 5 επ.

⁷³ Χάρης Παπαχαραλάμπους, «Η δομή των πολιτικών ποινικών θεσμών υπό τον Π.Ν. και τον Π.Κ. Ενδεικτική ιστορική αναδρομή και κανονιστική αποτίμηση», *ΠοινΧρ* 1998, σελ.436

2.2.2 Ο αναγκαστικός νόμος 509/1947

Στις 27 Δεκεμβρίου του 1947 εκδίδεται ο Αναγκαστικός Νόμος 509 «Περί μέτρων ασφαλείας του Κράτους, του Πολιτεύματος, του Κοινωνικού Καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών»⁷⁴. Ο νόμος αυτός, που εκδόθηκε παρά το γεγονός ότι δε συνεδρίαζε εκείνες τις μέρες η Βουλή, «θα καταστεί το αποτελεσματικό όργανο δίωξης των αριστερών και όλων των αντιφρονούντων κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου και της μετεμφυλιακής περιόδου στην Ελλάδα⁷⁵», γεγονός που καθίσταται σαφές ήδη από το άρθρο 1 αυτού, που προβλέπει τη διάλυση του ΚΚΕ, του ΕΑΜ, της Εθνικής Αλληλεγγύης καθώς και κάθε άλλου πολιτικού σχηματισμού που συνεργαζόταν με αυτά.

Η ομοιότητα του ΑΝ 509 με το ιδιώνυμο του Βενιζέλου είναι αναντίρρητη, ομοιότητα που έφθανε έως και την ταυτόσημη διατύπωση ορισμένων άρθρων, όπως το άρθρο 2 του πρώτου. Όπως σημειώνει ο Κατηφόρης επρόκειτο για ένα νόμο με τον οποίο «το αντικομμουνιστικό κράτος ολοκληρώνεται και βρίσκει την τελική του θεσμική έκφραση»⁷⁶. Συγκεκριμένα, με το ψήφισμα ΜΗ' του 1948, μετατράπηκε σε μόνιμο καθεστώς και διατηρήθηκε σε ισχύ έως το 1974. Τραγική ειρωνεία που επεφύλαξε η ιστορία είναι ότι η χούντα των συνταγματαρχών της 21ης Απριλίου 1967 δίκασε και καταδίκασε με βάση το νόμο αυτό αστούς πολιτικούς, αξιωματικούς και άλλους, όλους εκείνους που στο διάστημα προ της δικτατορίας στήριξαν και υπεραμύνθηκαν της εφαρμογής του.⁷⁷

Οι υπόλοιπες διατάξεις του σχετικού νόμου σε απόλυτη σύμπνοια με το πνεύμα του ιδιωνύμου προέβλεπαν ως επιβαρυντικές περιστάσεις την ενέργεια του προσηλυτισμού υπέρ των επιλήψιμων ιδεών σε δημόσιο χώρο ή δια του τύπου (άρθρο 2παρ.2), καθόριζαν το αξιόποιο όσων μετείχαν στη δημοσίευση επιλήψιμων άρθρων (άρθρο 3), απαγόρευαν τις δημόσιες και ιδιωτικές συγκεντρώσεις όσων επεδίωκαν τους εχθρικούς αυτούς στόχους (άρθρο 4), ενώ καθιστούσε υποχρεωτική την απόλυση των δημοσίων υπαλλήλων και στρατιωτικών και καταδικάζονταν με το νόμο αυτό η προπαγάνδιζαν τις κομμουνιστικές αρχές ή προσέβαλαν την πατρίδα και τα εθνικά σύμβολα ανεξαρτήτως της διαπράξεως ή μη κάποιας αξιοποιήσιμης πράξεως (άρθρα 5 και 6). Η βασικότερη βέβαια πρόβλεψη έγκειτο στο άρθρο 7, όπου και ιδρύονταν

⁷⁴ ΦΕΚ 293/Α/27-12-1947

⁷⁵ Κ. Παπαρρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη: «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Εκδόσεις «Αγγελάκη», τόμος 11ος, σελ. 400

⁷⁶ Γεώργιος Κατηφόρης, *Η νομοθεσία των βαρβάρων*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1975, σελ. 61

⁷⁷ Γιώργος Πετρόπουλος, «Η ολοκλήρωση του αντικομμουνιστικού - αντιλαϊκού κράτους», *Ριζοσπάστης*, φύλλο Κυριακής 29 Δεκέμβρη 2002, σελ.12

αποκλειστική αρμοδιότητα των εκτάκτων στρατοδικείων για την εκδίκαση των προβλεπόμενων αδικημάτων⁷⁸.

Οι δίκες στα δικαστήρια αυτά χαρακτηρίζονταν για τη συνοπτικότητά τους, την καταστρατήγηση θεμελιωδών δικονομικών εγγυήσεων και την αθρόα έκδοση καταδικαστικών αποφάσεων με μοναδικό ενοχοποιητικό στοιχείο την ιδεολογία των κατηγορουμένων. Εξίσου ενδεικτική του αμιγούς πολιτικού χαρακτήρα των διώξεων ήταν και η διαδικασία που ακολουθούσε την απαγγελία της ποινής του θανάτου. Επρόκειτο για μια διαδικασία ψυχοφθόρα και βασανιστική που ποσοτικοποιούσε την ενοχή με βάση τον αριθμό ψήφων και προσέφερε αντίστοιχα «ανταλλάγματα». Έτσι, λοιπόν, αν η θανατική ποινή είχε απαγγελθεί ομόφωνα από τους 5 στρατοδίκες ή με πλειοψηφία 4 ψήφων, η εκτέλεση της λάμβανε χώρα μέσα σε εξαιρετικά σύντομη προθεσμία, ούτως ώστε ο κατάδικος να αδυνατεί να υποβάλει αίτηση χάριτος. Από την άλλη μεριά, αν η απόφαση λαμβανόταν κατόπιν σχετικής πλειοψηφίας 3 ψήφων, η διαδικασία γνωμοδότησης από το συμβούλιο χαρίτων του υπουργείου Δικαιοσύνης και η έκδοση αμετάκλητης απόφασης από τον αρχηγό του κράτους διαρκούσε μεγάλο χρονικό διάστημα. Μέσα σε αυτό το διάστημα μια αποκήρυξη της ιδεολογίας από πλευράς του καταδίκου διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο για την μετατροπή της ποινής σε ισόβια κάθειρξη⁷⁹.

Μια σειρά από νομοθετήματα που ακολούθησαν χρονικά τον AN 509 ολοκλήρωσαν το οικοδόμημα, του οποίου αυτός αποτελούσε τη βάση και καθιστούν εμφανές το ιδεολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτούργησαν οι κυβερνήσεις της Αθήνας. Κοινό σημείο όλων αυτών των κειμένων αποτελεί η λέξη «αντεθνικός» με την οποία το επίσημο καθεστώς επιχείρησε να αποδώσει στιγματιστικό χαρακτήρα στις ενέργειες αλλά και ιδέες που δίωκε, διαχωρίζοντας κατ' επέκταση τους πολίτες σε εθνικόφρονες και μη. Ο εσωτερικός εχθρός δεν εμφανίζεται πλέον ως απειλή μόνο ενάντια του κράτους, αλλά ενάντια του ελληνικού έθνους, καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη διάρθρωσης ενός συνεκτικού εθνικού κορμού που θα διαθέτει τόσο τα ανταντακλαστικά όσο και τα απαραίτητα μέσα για να τον αντιμετωπίσει.

⁷⁸ Νικόλαος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922- 1974*, εκδ. Θεμέλιο, Οκτώβριος 1995, σελ. 513

⁷⁹ Γεώργιος Κατηφόρης, *Η Νομοθεσία των βαρβάρων*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1975, σελ. 63

2.3 Το «Παρασύνταγμα» της μετεμφυλιακής περιόδου

Η ιδιομορφία της περιόδου αυτής σε νομικό επίπεδο είναι η παράλληλη διατήρηση σε ισχύ αφενός του Συντάγματος της 1^{ης} Ιανουαρίου του 1952 και αφετέρου μιας σειράς νομοθετικών κειμένων, που όπως είδαμε ανωτέρω, είχαν υιοθετηθεί την περίοδο του εμφυλίου πολέμου στα πλαίσια μιας νομοθεσίας εκτάκτου ανάγκης.

Μια εκτενής ανάλυση των ιδεολογικών στοχεύσεων του συντάγματος του 1952 εκφεύγει κατά πολύ τα όρια της παρούσας θεματικής. Θα αρκεστούμε στο να επισημάνουμε ότι στο κείμενο αυτό κάνουν συχνά την εμφάνισή τους ρήτρες που επικαλούμενες τις αόριστες νομικές έννοιες της δημοσίας τάξεως και ασφάλειας επέτρεπαν παρεκκλίσεις ακόμα κι από τις στοιχειώδεις ελευθέρια που εξασφάλιζε το εν λόγω σύνταγμα.

Θεμελιώδης πρόβλεψη, που σε συνδυασμό με τον α.ν 375/1936 για την κατασκοπεία, αποτέλεσε και το εννοιολογικό εργαλείο δυνάμει του οποίου ακόμα και η νομολογία του Αρείου Πάγου αιτιολόγησε την παραπομπή πολιτικών κατηγορουμένων ενώπιον εκτάκτων στρατοδικείων ήταν αυτή του άρθρου 97 παρ. 2 του Συντάγματος που κατοχύρωνε τη δυνατότητα υπαγωγής ιδιωτών στην αρμοδιότητα των στρατοδικείων ακόμα και υπό ομαλές συνθήκες για αξιόποινες πράξεις κατά της ασφάλειας των ενόπλων δυνάμεων.

Παράλληλα, ωστόσο, με το Σύνταγμα του 1952, με το λεγόμενο ψήφισμα της 29^{ης} Απριλίου 1952 διατηρήθηκαν σε ισχύ όλα τα έκτακτα νομοθετικά κείμενα που είχαν υιοθετηθεί κατά τη διάρκεια της προηγούμενης περιόδου, με ανώτερη μεν τυπική ισχύ από τους κοινούς νόμους, αλλά με την παράλληλη (και παράδοξη) δυνατότητα να καταργηθούν ή τροποποιηθούν με κοινό νόμο! Όπως σημειώνει ο Αλιβιζάτος⁸⁰, επρόκειτο για ένα τέχνασμα που επιχειρούσε να αποτρέψει τη μη εφαρμογή των κειμένων αυτών από τα δικαστήρια λόγω της προδήλου αντισυνταγματικότητάς τους. Αφ'ης στιγμής, λοιπόν, διέθεταν ίση τυπική ισχύ με το Σύνταγμα, μπορούσαν κάλλιστα να εφαρμόζονται παράλληλα με αυτό.

Το 1952, τέλος, είναι και η χρονιά που ως γνωστόν τίθεται σε ισχύ ο Ποινικός Κώδικας που παρά την καθομολογούμενη φιλελεύθερη διάστασή του, υιοθέτησε σε επιμέρους άρθρα του Ειδικού Μέρους ακόμη και διατάξεις που περιέχοντο στα έκτακτα αυτά νομοθετικά κείμενα.

⁸⁰ Νικόλαος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922- 1974*, εκδ. Θεμέλιο, Οκτώβριος 1995, σελ 538

2.4 Η επταετία

Σε νομικό επίπεδο το καθεστώς της 21 Απριλίου διέθετε το τεράστιο πολιτικό πλεονέκτημα να παραλάβει άθικτο το σύνολο των κανόνων του «παρασυνταγματικού» οπλοστασίου της προηγούμενης περιόδου και ενέπιπτε πλέον στη διακριτική του ευχέρεια η ένταση και η έκταση της εφαρμογής του. Μολαταύτα, δεν αρκέστηκε στην έκτακτη αυτή νομοθεσία αλλά προέβη και στην επιβολή μιας σειράς μέτρων που υπερέβαιναν ακόμα και το ισχύον τότε καθεστώς «νομιμότητας».

Εν προκειμένω έχουμε εκ προοιμίου να κάνουμε με στρατιωτική δικτατορία, επομένως η καταστρατήγηση θεμελιωδών δικαιωμάτων και οι διάφορες νομικές και θεσμικές παρεκκλίσεις μόνο εντύπωση δεν προκαλούν. Σε επίπεδο αστυνομικών μέτρων ιδιαίτερα προσφιλείς πρακτικές του καθεστώτος αποτέλεσαν οι αυθαίρετες συλλήψεις συνοδευόμενες από εκτοπίσεις ή κρατήσεις χωρίς δικαστικό ένταλμα, τα εκτεταμένα βασανιστήρια, η απαγόρευση των συναθροίσεων, η διευρυμένη λογοκρισία με την απαγόρευση κυκλοφορίας εντύπων κ.ο.κ.

Επιπλέον, οι πραξικοπηματίες προέβησαν σε αναστολή της λειτουργίας των πολιτικών κόμματος, των συνδικαλιστικών και επαγγελματικών οργανώσεων και διαφόρων συλλόγων, σε εκκαθαρίσεις της δημόσιας διοίκησης, των Πανεπιστημίων, των ενόπλων δυνάμεων, των σωμάτων ασφαλείας και του δικαστικού σώματος από τους αντιφρονούντες. Επίσης, υποχρέωναν τους δημόσιους υπαλλήλους να υπογράφουν δηλώσεις νομιμοφροσύνης, τους αφαίρεσαν το δικαίωμα της απεργίας και προχώρησαν σε αυστηρότερη εφαρμογή του θεσμού των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων και του «φακελώματος». Το έργο της υλοποίησης όλων αυτών των κατασταλτικών μέτρων είχαν επωμιστεί κυρίως η Ασφάλεια, η ΕΣΑ και η ΚΥΠ, υπηρεσίες που στελεχώνονταν από άνδρες των ενόπλων δυνάμεων⁸¹.

Μια πιο εκτενής ανάλυση της περιόδου αυτής δεν κρίνεται εν προκειμένω σκόπιμη, καθότι είναι δεδομένο ότι σε τέτοια επίσημα καθεστάτα εξαιρέσης, οι νομικές και θεσμικές εκτροπές αποτελούν αντικείμενο στηλιτεύσεως από το σύνολο του νομικού κόσμου. Περισσότερο, επομένως ενδιαφέρον, παρουσιάζουν οι παρεκκλίσεις που παρατηρούνται στα πλαίσια της δημοκρατικής νομιμότητας και ομαλότητας.

⁸¹ Ιωάννα Μάρκου, «Η πορεία της Ελλάδας από το καθεστώς των εθνικοφρόνων στη χούντα των συνταγματαρχών», δημοσίευση σε Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών, 14-11-2016

2.5 Η περίοδος της μεταπολίτευσης

2.5.1 Ο ν.774/1978

Ο ν.778/1978 «περί καταστολής της τρομοκρατίας και προστασίας του Δημοκρατικού Πολιτεύματος⁸²» που εισηγήθηκε η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή αποτελεί ουσιαστικά τον πρώτο επίσημο αντιτρομοκρατικό νόμο του ελληνικού κράτους σε μια προσπάθεια ευθυγράμμισης με την ευρωπαϊκή και διεθνή τάση θεσμοθέτησης μιας ειδικής αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, όπως είδαμε ανωτέρω. Ο χρόνος ψήφισής του συμπίπτει με την περίοδο της πρώτης εμφάνισης του «τρομοκρατικού» φαινομένου στην Ελλάδα, που ως πρώιμο ακόμα, έφερε περισσότερο συμβολικά/θεαματικά χαρακτηριστικά.

Έτσι, οι πιο χαρακτηριστικές ενέργειες εκείνης της περιόδου επικεντρώνονται σε στόχους συμβολικά συνδεδεμένους με το δικτατορικό καθεστώς, όπως οι λεγόμενοι βασανιστές της Χούντας, απότακτοι αξιωματικοί της αστυνομίας Μάλλιος και Μπάμπαλης που δολοφονήθηκαν το Δεκέμβριο του 1976 και τον Ιανουάριο του 1979 αντίστοιχα. Την ίδια περίοδο βέβαια σημειώνονται και πολλές βομβιστικές επιθέσεις κατά βιβλιοπωλείων, κινηματογράφων (Ελλη) κ.λ.π για τις οποίες ευθύνονται κατά κανόνα νεοφασιστικά μορφώματα.

Αναφορικά, λοιπόν, με τη νομοτυπική του υπόσταση το άρθρο 1 παρ.1 του ν.774/1978 χαρακτήριζε ως αξιόποινη την κατάρτιση τρομοκρατικής ομάδας ή τη συμμετοχή σε αυτήν προς το σκοπό διάπραξης μιας σειράς «ειδικώς κατονομαζόμενων και περιοριστικώς απαριθμούμενων εγκληματικών πράξεων, που στο σύνολο τους προβλέπονταν είτε από τον Ποινικό Κώδικα είτε από ειδικούς ποινικούς νόμους όπως α)ανθρωποκτονία, β)επικίνδυνος ή βαρεία σωματική βλάβη δια της χρήσεως όπλου ή εκρηκτικών υλών, γ)αρπαγή ή παράνομος κατακράτησις προσώπου ή κατάληψις συγκοινωνιακού μέσου εντός του οποίου ευρίσκονται πρόσωπα επί σκοπώ εξαναγκασμού της Αρχής εις πράξιν ή παράλειψιν ή ανοχήν πράξεως, δ)παράβασις του νόμου «περί προλήψεως και καταστολής πράξεων κατά της ασφάλειας της αεροπλοΐας και τέλος ε)η διάπραξις εγκλήματος περιλαμβάνοντος χρήσιν βομβών ή χειροβομβίδων ή ρουκεττών ή πυροβόλων όπλων ή ετέρων εκρηκτικών υλών ή παγιδευμένων επιστολών ή δεμάτων, εφ' όσον η τοιαύτη χρήσις θέτει εις κίνδυνον πρόσωπα. Στην περίπτωση κατάρτισης και συμμετοχής χωρίς όμως την τέλεση των ανωτέρω πράξεων προβλεπόταν ποινή κάθειρξης, ενώ αν τελούνταν οι πράξεις επιβαλλόταν η ποινή της ισοβίου καθειρξεως και αν επερχόταν θάνατος προβλεπόταν η ποινή του θανάτου.

⁸² ΦΕΚ 64/Α/4-5-1978

Η διάταξη του άρθρου 2 προέβλεπε και τη δυνατότητα τιμώρησης ενός μεμονωμένου ατόμου υπό την προϋπόθεση ότι αυτό προέβη στην τέλεση των ανωτέρω αξιολογικών πράξεων με σκοπό τρομοκρατικής ή εξαναγκασμού της αρχής σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή πράξης, πρόβλεψη που θα συναντήσουμε στην ισχύουσα αντιτρομοκρατική νομοθεσία με τη μορφή της μεμονωμένης τρομοκρατικής δράσης και η οποία έλαβε δικαστική έκφραση με τη λεγόμενη δίκη των «ατομικών τρομοκρατών».

Χαρακτηριστικό, επίσης, στοιχείο του εν λόγω νομοθετήματος είναι ο αυτοτελής χαρακτηρισμός ως ποινικά κολάσιμης και της προπαρασκευής των εγκληματικών πράξεων («ο προετοιμάζων την κατάρτιση τρομοκρατικής ομάδος και προμηθευόμενος προς τούτο όπλα ή εκρηκτικές ύλες ή εκρηκτικά μηχανήματα») του προαναφερθέντος άρθρου 1 μέσω της προμήθειας όπλων ή εκρηκτικών υλών ή εκρηκτικών μηχανημάτων, προβλέποντας μάλιστα ποινή κάθειρξης μέχρι 10 έτη. Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν και ανωτέρω παρατηρούμε ότι η ποινικοποίηση των προπαρασκευαστικών πράξεων αποτελεί κοινό στοιχείο όλων των νομοθεσιών εκτάκτου ανάγκης, γεγονός καθόλου τυχαίο, καθότι η διευρυμένη αυτή ποινική αξίωση της Πολιτείας νομιμοποιεί και αποκρύπτει τη λανθάνουσα τάση ποινικοποίησης του φρονήματος που ενέχει η συγκεκριμένη εγκληματική τυποποίηση.

Ποινικά κολάσιμες θεωρήθηκαν και πράξεις παρασιώπησης ή απόκρυψης στοιχείων αναφορικά με την τέλεση «τρομοκρατικών» πράξεων. Συγκεκριμένα προβλέπονταν: α)η παρασιώπηση της τέλεσης κάποιων από τις πράξεις των άρθρων 1 και 2 του νόμου(άρθρο 3 παρ.1 «όστις λαβών κατά τρόπον άξιον πίστεως γνώσιν καταρτίσεως τρομοκρατικής ομάδος ή σχεδιαζομένης τελέσεως τινός των εν άρθροις... πράξεων, παραλείπει να ανακοινώση τούτο αμελλητί εις την Αρχήν...»), τιμωρούμενη με κάθειρξη μέχρι 10 ετών, β)η υπόθαλψη, τιμωρούμενη και αυτή με κάθειρξη μέχρι 10 έτη, γ)η πρόκληση και ο εγκωμιασμός τρομοκρατικών πράξεων (άρθρο 4 «ο δημόσια καθ' οιονδήποτε τρόπον προκαλών ή διεγείρων προς διάπραξιν τινός...πράξεων ή εγκωμιάζων διαπραχθείσαν τοιαύτην πράξιν και εκθέτων ούτως εις κίνδυνον την δημόσιαν τάξιν...») τιμωρούμενες με φυλάκιση τουλάχιστον 2 ετών⁸³.

Πολλά ερωτηματικά ως προς την εμβέλεια ισχύος της προκάλεσε και η διάταξη του άρθρου 6 που επιχειρούσε μια επαναδιατύπωση ουσιαστικά του εγκλήματος της εσχάτης προδοσίας με αποτέλεσμα να ισχύουν παράλληλα δύο συστήματα προστασίας, καθότι το εν λόγω αδίκημα ρυθμιζόταν από τα άρθρα 134-135 Π.Κ.

Όσον αφορά το δικονομικό του σκέλος, ο ν.774/1978 εξαντλούταν σε ένα και μόνο άρθρο που στην μεν παράγραφο 1 προέβλεπε την εφαρμογή της ειδικής διαδικασίας του άρθρου 20 ν.663/1977 για τις πράξεις των άρθρων 1,2 και 3 του νόμου, στις δε παραγράφους 2 και 3 έτασσε

⁸³ Δημήτριος Μπελαντής, *Αναζητώντας τον εσωτερικό εχθρό – Διαστάσεις της αντιτρομοκρατικής πολιτικής*, εκδ. Προσκήνιο – Άγγελος Σιδεράτος, Αθήνα 2004, σελ. 304

σύντομες προθεσμίες για την περάτωση της ανάκρισης και την εκδίκαση των υποθέσεων. Συγκεκριμένα η παράγραφος 2 προέβλεπε την περάτωση της ανάκρισης εντός ενός μηνός από την περιέλευση της δικογραφίας στον ανακριτή και δυνατότητα παράτασης της προθεσμίας για έναν ακόμη μήνα με κοινή πράξη του Προέδρου και του Εισαγγελέα Εφετών, ενώ η παράγραφος 3 όριζε την εκδίκαση της υποθέσεως εντός δεκαπενθημέρου από την υποβολή της δικογραφίας από τον Ανακριτή και σύντμηση στο μισό των προθεσμιών κλήτευσης στο ακροατήριο.

Αξίζει εν προκειμένω να υπομνησθεί ότι είναι η μοναδική φορά στα πλαίσια της ελληνικής αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας που ο όρος τρομοκρατία απαντάται μέσα στο ίδιο το κείμενο του νόμου, γεγονός που επικρίθηκε έντονα από την επιστήμη λόγω της αοριστίας και της αδυναμίας επαρκούς εννοιολογικής του προσέγγισης. Αναπόδραστα η αοριστία αυτή γεννά ζητήματα αντίθεσης με τη διάταξη του άρθρου 7 παρ. 1 του Συντάγματος που προβλέπει ότι «έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της» καθώς και με το άρθρο 1 Π.Κ που ορίζει ότι «Ποινή δεν επιβάλλεται παρά μόνο για τις πράξεις εκείνες για τις οποίες ο νόμος την είχε ρητά ορίσει πριν από την τέλεσή τους».

Παρά, λοιπόν, τη συμπερίληψή του στο κείμενο του νόμου, η εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου τρομοκρατία γινόταν γενικά και αφηρημένα με την αναφορά στον όρο «ομάδα», η οποία αφ'ής στιγμής χαρακτηριζόταν ως σύμπραξη τουλάχιστον 2 ατόμων, εδύνατο να συμπεριλάβει κάθε μορφή συναυτουργίας. Μάλιστα στην έννοια της τρομοκρατικής ομάδας ενέπιπτε και εκείνη που χρησιμοποιούσε εκρηκτικές ύλες εν γένει, εφόσον η χρήση τους έθετε σε κίνδυνο πρόσωπα, με αποτέλεσμα (ενδεχομένως και στόχευση) την αθρόα εφαρμογή του νόμου σε περιπτώσεις διαδηλώσεων με συγκρουσιακά χαρακτηριστικά και τη συνακόλουθη καταδίκη αναρχικών διαδηλωτών ως τρομοκρατών⁸⁴.

Σε μια προσπάθεια μάλιστα άμβλυνσης του ανωτέρω εξαιρετικά διευρυμένου πεδίου εφαρμογής, ο Μανωλεδάκης εισήγαγε το κριτήριο του στενού και ειδικά προσδιορισμένου δεσμού προσώπων με αυστηρά περιορισμένο αριθμό και προϋποθέσεις συμμετοχής, προκειμένου να συντρέχει η έννοια της τρομοκρατικής ομάδας, χωρίς ωστόσο ποτέ να εισακουστεί νομολογιακά.

Αποτέλεσμα της ελαστικής αυτής διατυπώσεως του νόμου ήταν η εφαρμογή του σε άτομα του αναρχικού – αντιεξουσιαστικού χώρου ή της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, που παρά την κυρίαρχη αφήγηση, ουδεμία σχέση είχαν με τις ένοπλες οργανώσεις⁸⁵.

Με το ν.1366/1983⁸⁶ και συγκεκριμένα με το άρθρο 9 αυτού ο ν.774/1978 καταργήθηκε.

⁸⁴ Ιωάννης Μανωλεδάκης, ιδιωτική γνωμοδότηση σε Αρμενόπουλος, 1981, σελ.366 επ., Ιωάννης Μανωλεδάκης, *Ασφάλεια και Ελευθερία*, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2002, σελ.3

⁸⁵ Δημήτριος Μπελαντής, *Αναζητώντας τον εσωτερικό εχθρό – Διαστάσεις της αντιτρομοκρατικής πολιτικής*, εκδ. Προσκήνιο – Άγγελος Σιδεράτος, Αθήνα 2004, σελ. 311

⁸⁶ ΦΕΚ 81/Α/23-6-1983

2.5.2 Ο ν.1916/1990

Η θέσπιση ενός αντιτρομοκρατικού νόμου, ενός νόμου που να αντιμετωπίζει την τρομοκρατία ως «ιδιώνυμο» αδίκημα σύμφωνα με την παράδοση των περασμένων ετών που είδαμε ανωτέρω, προσέλαβε για άλλη μια φορά κομβική θέση στους σχεδιασμούς της Ν.Δ. με αφορμή, μεταξύ άλλων, την εκτέλεση του Π. Μπακογιάννη, τον Σεπτέμβριο του 1989 από τη 17 Νοέμβρη. Και τελικά, όταν η Ν.Δ. κατάφερε να αναδειχθεί σε αυτοδύναμη κυβέρνηση, ο νόμος αυτός ήταν από τα πρώτα μελήματά της. Ψηφίστηκε τον Δεκέμβριο του 1990 φέροντας τον τίτλο «για την προστασία της κοινωνίας από το οργανωμένο έγκλημα»⁸⁷ και ετέθη άμεσα σε ισχύ για να καταργηθεί με τον νόμο 2172/93 που προωθήθηκε από το υπουργείο Δικαιοσύνης, επί υπουργίας Γ. Κουβελάκη⁸⁸.

Στο σημείο αυτό σκόπιμο είναι να γίνουν κάποιες επισημάνσεις αναφορικά με το συγκεκριμένο νομοθέτημα. Παρότι ο τίτλος του παραπέμπει ευθέως σε ένα νομοθετικό κείμενο που στόχευση του είναι η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, μοναδική φορά που εμφανίζεται ένας τέτοιος όρος είναι στο άρθρο 1 αυτού, όπου γίνεται αναφορά στο αδίκημα της συγκρότησης και συμμετοχής σε οργάνωση. Παράλληλα, ωστόσο, και σε αντίθεση με τον προγενέστερο ν.774/1978 ο σαφής προσδιορισμός της οργάνωσης ως τρομοκρατικής παραλείπεται. Μολαταύτα, από την περιοριστική απαρίθμηση των αξιοποιώνων πράξεων του ίδιου άρθρου και την παντελή έλλειψη αναφοράς στο οικονομικό έγκλημα που χαρακτηρίζει κατεξοχήν την οργανωμένη εγκληματικότητα, συνάγεται ότι πρόκειται για ένα νομοθετικό κείμενο που αποκλειστικό στόχο είχε να πλήξει τις οργανώσεις πολιτικής βίας.

Σε διευκρινιστική του δήλωση στην ολομέλεια της Βουλής, ο τότε υπουργός Δικαιοσύνης Θανάσης Κανελλόπουλος και εισηγητής του σχετικού νομοσχεδίου ανέφερε ότι πρόκειται για ένα σχέδιο νόμου που δεν αφορούσε αποκλειστικά την τρομοκρατία, αλλά αποσκοπούσε στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, της διακίνησης και εμπορίας ναρκωτικών, των εμπρησμών, του προβλήματος της μεταφοράς όπλων. Επεσήμανε δε ότι το συγκεκριμένο νομοθέτημα ήταν σαφώς ηπιότερο του προκατόχου του, του 774/1978 και εν αντιθέσει μάλιστα με τον τελευταίο ο αμφιλεγόμενος όρος τρομοκρατία δεν αναφέρεται σε κανένα σημείο, ούτως ώστε να αποφεύγεται η αοριστία για την οποία ο προγενέστερος νόμος επικρίθηκε σφόδρα⁸⁹.

Η βασική αντίρρηση των επικριτών του σχετικού νομοθετήματος έγκειτο στο ότι η ισχύουσα τότε νομοθεσία, ήτοι το άρθρο 187 περί συμμορίας, τυποποιεί επαρκώς το έγκλημα που προέβλεπε το άρθρο 1 του ν.1916/1990 , με αποτέλεσμα να καθίσταται άνευ ερείσματος η

⁸⁷ ΦΕΚ 187/ 28 Δεκεμβρίου 1990, τεύχος Α', αριθμ. φύλλου 187

⁸⁸ Δημήτριος Νασόπουλος, «Έρχεται στο προσκήνιο και ο τρομονόμος», δημοσίευση στα Νέα, 9 Ιουνίου 2000

⁸⁹ Πρακτικά της Βουλής, σ.4654/4655, 12/12/90

γενικοπροληπτική λειτουργία του τελευταίου, ενώ διατυπώθηκαν και έντονες ανησυχίες αναφορικά με την αμφίβολη συνταγματικότητα επιμέρους άρθρων του.

Σε αντίθεση με τον ν.774/1978 , το υπό εξέταση νομοθετικό κείμενο ναι μεν δεν αναφέρεται ρητά στην προπαρασκευή του εγκλήματος , μολαταύτα τιμωρεί στο άρθρο 2 με κάθειρξη όποιον κατασκευάζει, προμηθεύεται, παραδίδει, παραλαμβάνει, φυλάσσει ή αποκρύπτει ή μεταφέρει όπλα, εκρηκτικές ή εμπρηστικές ύλες ή εκρηκτικά μηχανήματα, με σκοπό τον εφοδιασμό της εγκληματικής οργάνωσης ή ομάδας. Σύμπνοια με τον προηγούμενο νόμο, ωστόσο, παρατηρείται ως προς τις πράξεις ηθικής ή υλικής υποστήριξης των κύριων δραστών και παρασιώπησης ή απόκρυψης των εγκλημάτων τους (άρθρα 3,4 και 5).

Έντονο προβληματισμό προκάλεσε, μεταξύ άλλων, η πρόβλεψη του άρθρου 5 (υποχρέωση προειδοποίησης των αρχών για ό,τι αξιόπιστο γνωρίζει ο πολίτης σε σχέση με την τρομοκρατία) σε συνδυασμό με το άρθρο 16 (χρηματικές αμοιβές σε αυτούς που βοηθούν στη σύλληψη των δραστών τρομοκρατικών ενεργειών), καθώς πέρα από ένα ιδιότυπο καθεστώς ανεξέλεγκτης καταδοτικής συμπεριφοράς, εγκυμονούσε και ο κίνδυνος ψευδούς καταμηνύσεως και ενοχοποιήσεως αθώων πολιτών.

Οι επικρίσεις δεν έλειψαν και ως προς τη ρύθμιση του άρθρου 6 που παρείχε τη δυνατότητα στον εισαγγελέα να απαγορεύσει τη δημοσίευση δια του τύπου και δια των μέσων μαζικής ενημέρωσης ανακοινώσεων, προκηρύξεων και κάθε είδους δηλώσεων των οργανώσεων ή ομάδων της παραγράφου 1 του άρθρου 1 και επέβαλε ποινή φυλάκισης τουλάχιστον 3 μηνών στους δράστες της εν λόγω πράξεως. Αφορμή για την εν λόγω σύγκρουση αποτέλεσε η απαγορευτική διάταξη του αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Δημήτριου Τσεβά στις 14/3/91 αμέσως μετά την εκτέλεση του αμερικανού λοχία Ρόναλντ Στιούαρντ από τη 17N, η οποία έφερε το εξής σκεπτικό «λόγοι κοινωνικού αλλά και δημοσίου συμφέροντος επιβάλλουν την απαγόρευση δημοσίευσης ή ανακοίνωσης εντύπων δηλώσεων και προκηρύξεων των εγκληματιών που δημοσιοποιούν τις πράξεις τους κατά του κοινωνικού συνόλου και της γαλήνης του τόπου και διαφημίζουν άνανδρες και στυγερές εκδηλώσεις με την αντιδεοντολογική συνδρομή μερίδας του τύπου». Η διάταξη αυτή αγνοήθηκε από 7 εκδότες με αποτέλεσμα να δημοσιευθεί αυτούσια η προκήρυξη για την δολοφονική ενέργεια και να ασκηθεί εναντίον τους δίωξη. Το δικαστήριο με τη σειρά του απεφάνθη ότι η διάταξη που παρέχει στους εισαγγελεείς το δικαίωμα να απαγορεύουν την δημοσίευση των προκηρύξεων των τρομοκρατικών οργανώσεων είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα, με αποτέλεσμα οι εκδότες να οδηγηθούν στις φυλακές Κορυδαλλού, όπου έμειναν

φυλακισμένοι για 11 ημέρες. Τελικά η Ε.Σ.Η.Ε.Α., δίχως την σύμφωνη γνώμη όλων των εφημερίδων, εξαγόρασε την ποινή των 7 διευθυντών⁹⁰.

Εξίσου προβληματική θεωρήθηκε και η προβλεπόμενη στο άρθρο 7 αποκλειστική αρμοδιότητα του Πενταμελούς Εφετείου προς εκδίκαση των σχετικών αδικημάτων, παρά τον εναργή πολιτικό χαρακτήρα των τελευταίων. Παράλληλα, το άρθρο 9 με την αναγνώριση των αυτών δικαιωμάτων του προανακριτικού υπαλλήλου και στον υπάλληλο που διενεργεί προκαταρκτική εξέταση παρείχε το νομιμοποιητικό πεδίο να κινητοποιούνται οι μηχανισμοί ερευνών, παρακολουθήσεων, άρσεως του απορρήτου και διώξεων χωρίς τις αντίστοιχες εγγυήσεις του άρθρου 20 του Συντάγματος και του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ και αυτό με μόνη την ύπαρξη υπόνοιας. Σε αντίστοιχες παραβιάσεις του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ προέβαινε και το άρθρο 10 που αφενός διέυρνε απαράδεκτα τα χρονικά πλαίσια του αυτόφωρου εγκλήματος (αυτόφωρα θεωρούνταν τα αδικήματα έως ότου παρέλθει ολόκληρος η τέταρτη ημέρα από την επόμενη της τελέσεώς τους) και αφετέρου στερούσε από τον κατηγορούμενο μια σειρά δικαιωμάτων που προβλέπονται στο στάδιο της προδικασίας (αν, κατά την κρίση εκείνου που ενεργεί την προανάκριση, βλέπεται το έργο της ανάκρισης σε ό,τι αφορά την αποκάλυψη της αλήθειας, μπορεί, ύστερα από έγκριση του αρμόδιου αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου, να μην επιτραπεί στον κατηγορούμενο η άσκηση των δικαιωμάτων των άρθρων 100 παρ. 1, 2 και 4, 101, 102 και 103 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, εκτός από το δικαίωμα να παρίσταται με συνήγορο)⁹¹.

Επιφυλάξεις ως προς την «αυστηρότητα των διατάξεων» του νομοσχεδίου εξέφρασε σε σχετική έκθεση της και η επιστημονική υπηρεσία της Βουλής δίχως ωστόσο να προβαίνει σε κάποια σαφή τοποθέτηση ως προς το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας των επιμέρους διατάξεων του, που αναφέρθηκε ανωτέρω. Συγκεκριμένα χαρακτηρίζει ως αυστηρή την προβλεπόμενη στο άρθρο 1 ποινή της ισόβιας κάθειρξης και ότι αφαιρεί ουσιαστικά από τον δικαστή την ευχέρεια να συνεκτιμήσει την προσωπικότητα του εγκληματία κατά την επιμέτρηση της ποινής σύμφωνα με το άρθρο 79Π.Κ. Επιπλέον, η αναγόρευση των προπαρασκευαστικών πράξεων σε αξιόποινη και δη κακουργηματική πράξη που προβλέπεται μόνο από το άρθρο 135Π.Κ για τις προπαρασκευαστικές πράξεις του εγκλήματος της εσχάτης προδοσίας έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος που επιβάλλει την αναλογία μεταξύ εγκλήματος και ποινής. Προβληματισμός, τέλος, υπήρξε και ως προς τη διάταξη του άρθρου 15 παρ. 1 που στερούσε το δικαίωμα της υφ' όρον απόλυσης αλλά και του ευεργετικού υπολογισμού των

⁹⁰ Χρήστος Παπαχριστόπουλος, *Η ελληνική τρομοκρατία στη σφαίρα της δημοσιότητας και η απομυθοποίησή της*, Δημοσιογραφική έρευνα για το Πανεπιστήμιο Αθηνών (Τμήμα Επικοινωνίας και Μ.Μ.Ε.), δημοσίευση σε <http://prothexousia.blogspot.com>

⁹¹ Νικόλαος Τσούλος, *Τρομοκρατία*, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 171 επ.

ημερών εργασίας, καθότι με τον τρόπο αυτό αποκλείεται κάθε δυνατότητα επανένταξης του καταδικασθέντος⁹².

Το εν λόγω αντιτρομοκρατικό νομοθέτημα στοχοποίησε για άλλη μια φορά άτομα συγκεκριμένης ιδεολογίας χωρίς ωστόσο να προβεί ποτέ στην επιδιωκόμενη εξάρθρωση ενόπλων οργανώσεων.

⁹² Στο ίδιο, σελ. 183

3. Τα νομοθετήματα που διαμόρφωσαν την ισχύουσα αντιτρομοκρατική νομοθεσία

3.1 Ο ν.2928/2001

3.1.1 Η συγκρότηση εγκληματικής οργάνωσης του άρθρου 187 ΠΚ

Ο ν.2928 αποτέλεσε ουσιαστικά την υλοποίηση της δέσμευσης που ανέλαβε η χώρα με την υπογραφή της Σύμβασης του ΟΗΕ στο Παλέρμο ως προς την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος⁹³. Η θέσπιση του από την κυβέρνηση Σημίτη αποφασίστηκε στο πλαίσιο της αντιτρομοκρατικής εκστρατείας ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004. Με το νόμο αυτό δικάστηκαν σε πρώτο και δεύτερο βαθμό τα μέλη της 17N και του ΕΛΑ.

Με το άρθρο 1 του νόμου αυτού η παλαιότερη συμμορία του άρθρου 187 Π.Κ αντικαθίσταται πλέον από το αδίκημα της «εγκληματικής οργάνωσης». Έτσι, «με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών τιμωρείται όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα (οργάνωση) και επιδιώκει τη διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων που προβλέπονται στα άρθρα 207 (παραχάραξη), 208 (κυκλοφορία παραχαραγμένων νομισμάτων), 216 (πλαστογραφία), 218 (πλαστογραφία και κατάχρηση ενσήμων), 242 (ψευδής βεβαίωση, νόθευση), 264 (εμπρησμός), 265 (εμπρησμός σε δάση), 268 (πλημμύρα), 270 (έκρηξη), 272 (παραβάσεις σχετικές με τις εκρηκτικές ύλες), 277 (πρόκληση ναυαγίου), 279 (δηλητηρίαση πηγών και τροφίμων), 291 (διατάραξη της ασφάλειας σιδηροδρόμων, πλοίων και αεροσκαφών), 299 (ανθρωποκτονία με πρόθεση), 310 (βαριά σωματική βλάβη), 322 (αρπαγή), 323 (εμπόριο δούλων), 324 (αρπαγή ανηλίκων), 327 (ακούσια απαγωγή), 336 (βιασμός), 338 (κατάχρηση σε ασέλγεια), 339 (αποπλάνηση παιδιών), 374 (διακεκριμένες περιπτώσεις κλοπής), 375 (υπεξαίρεση), 380 (ληστεία), 385 (εκβίαση), 386 (απάτη), 386Α (απάτη με υπολογιστή), 404 (τοκογλυφία), όπως επίσης περισσότερων κακουργημάτων που προβλέπονται στη νομοθεσία περί ναρκωτικών, όπλων, εκρηκτικών υλών και προστασίας από υλικά που εκπέμπουν επιβλαβείς για τον άνθρωπο ακτινοβολίες.

Η παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου διατηρεί τον αξιόποιο χαρακτήρα των αδικημάτων της σύστασης και συμμορίας συγχωνεύοντας τα ουσιαστικά υπό τη μορφή της συμμορίας, παρά τις διακηρύξεις στην εισηγητική έκθεση ότι ουσιαστικής μεταβολή του νέου νόμου συνιστά η απεγκληματοποίηση της σύστασης. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από το ότι με βάση το νέο

⁹³ «Η σύμβαση του Παλέρμο δεν είναι τρομονόμος, δηλώνει ο Μ.Σταθόπουλος», δημοσίευση στο <https://www.in.gr/2000/12/18/greece/i-symbasi-toy-palermo-den-einai-tromonomos-dilwnei-o-m-stathopoulos/>

νόμο, τιμωρείται πια ως συμμορία και η ένωση για τέλεση ενός μόνον εγκλήματος, που μπορεί να είναι και επακριβώς προσδιορισμένο, πράξη η οποία στο παρελθόν υπαγόταν στην έννοια της σύστασης⁹⁴.

Συγκεκριμένα η παράγραφος 3 προβλέπει ότι «όποιος, εκτός από τις περιπτώσεις της παραγράφου 1, ενώνεται με άλλον για να διαπράξει κακούργημα (συμμορία), τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών. Με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών τιμωρείται ο υπαίτιος, αν η κατά το προηγούμενο εδάφιο ένωση έγινε για τη διάπραξη πλημμελήματος, το οποίο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και με το οποίο επιδιώκεται οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος ή η προσβολή της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή της γενετήσιας ελευθερίας». Ουσιαστικά καθιερώνεται μια προνομιούχα μορφή του εγκλήματος της παραγράφου 1, σύμφωνα με την οποία αν η οργάνωση αποσκοπεί στην τέλεση άλλων πέραν των προαναφερθέντων κακούρημάτων ή πλημμελημάτων, τότε η πράξη διώκεται ως πλημμέλημα.

Η συγκρότηση εγκληματικής οργάνωσης είτε υπό την κανονική είτε υπό την προνομιούχα μορφή της διαμορφώνει μια αυτοτελή ποινική υπόσταση, ήτοι ένα ιδιώνυμο αδίκημα, σε σχέση με τα ειδικότερα τελούμενα κακούργηματα και ως εκ τούτου συρρέει αληθινά με αυτά ενώ η διάπραξη της τιμωρείται ακόμη κι αν δεν τελεστούν ή δεν έχουν τελεσθεί αυτά⁹⁵. Με βάση την κρατούσα στη θεωρία άποψη⁹⁶ πρόκειται για ένα έγκλημα διακινδύνευσης, καθότι με την οργανωμένη και διαρκή δράση της η οργάνωση δημιουργεί μια εστία εγκληματικού κινδύνου, ο οποίος στρέφεται αφενός κατά της δημόσιας τάξης και αφετέρου κατά αόριστου αριθμού επιμέρους εννόμων αγαθών. Συγκεκριμένα πρόκειται για δυνητική διακινδύνευση ως προς το αγαθό δημόσια τάξη και για αφηρημένη διακινδύνευση ως προς τον αόριστο αριθμό εννόμων αγαθών των πολιτών⁹⁷.

⁹⁴ Ελισάβετ Συμεωνίδου – Καστανίδου, «Ο ν. 2928/2001 για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων», *ΠοινΔικ* 2001, σελ. 694 επ

⁹⁵ Το πρόβλημα της πλήρωσης της αντικειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος του άρθρου 187 § 1 Π.Κ. ακόμη κι αν δεν έχει τελεστεί κανένα από τα σχεδιαζόμενα εγκλήματα και η τιμώρησή του σε βαθμό κακούργηματος είχε επισημανθεί αρκετά νωρίς, βλ. ενδεικτικά Ν. Παρασκευόπουλος, «Να απαλειφθούν οι επικίνδυνες ρυθμίσεις, να μείνουν οι θετικές καινοτομίες», άρθρο σε *Ελευθεροτυπία* της 20.03.2001 αλλά και σε *Οι πλειοψηφίες στο στόχαστρο – Τρομοκρατία και κράτος δικαίου*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2003, σελ. 87-88

⁹⁶ Αριστομένης Τζαννετής, «Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατά το νέο άρθρο 187 Π.Κ.», *ΠοινΧρ* ΝΑ', σελ. 1020, Ιωάννης Μανωλεδάκης, *Επιβουλή της δημόσιας τάξης*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1994 Β' έκδοση, σελ. 123 και του ιδίου «Ασφάλεια και ελευθερία» Σάκκουλας Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 105

⁹⁷ Αριστομένης Τζαννετής, «Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατά το νέο άρθρο 187 Π.Κ.», *Ποιν Χρ* 2001, σελ. 1019 και υποσημείωση 39, Ιωάννης Μανωλεδάκης, *Επιβουλή της δημόσιας τάξης*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1994 Β' έκδοση, σελ. 123 και του ιδίου «Ασφάλεια και ελευθερία» Σάκκουλας Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 105, Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, «Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην Ε.Ε. – Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας των πολιτών», σε *Ποινική Δικαιοσύνη* 2003, σελ. 538 επ., Ε. Συμεωνίδου – Καστανίδου, «Ο ν. 2928/2001 για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων», *ΠοινΔικ* 2001, σελ. 694 επ., της ίδιας, «Ο ορισμός της τρομοκρατίας», *ΠοινΔικ* 2002, σελ. 59 επ., Λάμπρος Μαργαρίτης, «Εγκληματική οργάνωση (:άρθρο 187 Π.Κ.): Χαρακτήρας του εγκλήματος ως διαρκούς ή στιγμιαίου – Εκκρεμοδικία», *ΠοινΔικ* 12/2005, σελ. 1431.

Το αξιόποινο, λοιπόν, του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ συνίσταται αφενός στη συγκρότηση ομάδας και αφετέρου στην ένταξη κάποιου ως μέλους σε ήδη υπάρχουσα ομάδα, δομημένη και με τρία τουλάχιστον (πλην του εντασσόμενου) πρόσωπα, η οποία συνιστά εγκληματική οργάνωση. Σύμφωνα με τον Μαργαρίτη «συγκρότηση σημαίνει πρωτοβουλία και αρχικές κινήσεις για τη δημιουργία της ομάδας ενώ ένταξη κάποιου ως μέλους στην εγκληματική οργάνωση σημαίνει την ενεργητική συμμετοχή του στην ομάδα και όχι την παθητική μη-αντίδρασή του στην ύπαρξή της, έστω και αν είχε ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να αποτρέψει τη συμμετοχή άλλων σ' αυτήν ή τη συγκρότησή της»⁹⁸.

Η συγκρότηση είναι στιγμιαίο έγκλημα παραγραφόμενο ανεξάρτητα από τη διάρκεια της ομάδας σε αντιδιαστολή με την ένταξη κάποιου ως μέλους που συνιστά διαρκές έγκλημα, η διάρκεια μάλιστα του οποίου ισοδυναμεί με την ύπαρξη της ιδιότητας του μέλους, δίχως, δηλαδή, να επιδρά το γεγονός ότι η ομάδα συνεχίζει να υπάρχει και μετά την απώλεια της ιδιότητας αυτής, από την οποία αρχίζει η παραγραφή του αδικήματος για το συγκεκριμένο μέλος⁹⁹. Ουσιαστικά, λοιπόν, ναι μεν η στιγμή που εντάσσεται κάποιος στην ομάδα ισοδυναμεί με τυπική περάτωση του εγκλήματος, η οποία, ωστόσο, «δεν έχει χρονική μοναδικότητα, αλλά είναι όμοια με όλες τις επόμενες στιγμές (= «διαρκεί»), όσο κατά τη θέληση του δράστη διαρκεί και η ιδιότητα του μέλους της ομάδας. Και οι άλλες (χρονικά επόμενες) στιγμές θα μπορούσαν να αποτελέσουν στιγμές τυπικής περατώσεως του εγκλήματος, αφού είναι ίδιες σε νοηματικό περιεχόμενο με την πρώτη»¹⁰⁰.

Από την διάκριση αυτή μεταξύ στιγμιαίου και διαρκούς εγκλήματος προκύπτουν κάποια βασικά συμπεράσματα όσον αφορά την ποινική του αντιμετώπιση. Όπως επισημάνθηκε και προηγουμένως το έγκλημα της συγκρότησης και ένταξης συνιστά αυτοτελές αδίκημα, γεγονός που κατ'επέκταση σημαίνει ότι ο καθένας ευθύνεται υποκειμενικά είτε γιατί συγκρότησε την εγκληματική οργάνωση είτε γιατί εντάχθηκε σ' αυτήν ως μέλος, όσο διαρκεί η ένταξη αυτή. Επομένως, η παραγραφή του κατ' άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ εγκλήματος είναι ξεχωριστή και μόνο αν πρόκειται για μέλη που παρέμειναν μέχρι τη διάλυση της ομάδας, η παραγραφή της πράξεως συμμετοχής τους μπορεί να είναι κοινή (με αφετηρία τη διάλυση της ομάδας). Επιπλέον, το εν λόγω έγκλημα είναι διαζευκτικά μεικτό, γεγονός που σημαίνει ότι οι δυο τρόποι τελέσεως αυτού μπορούν να εναλλαχθούν μεταξύ τους, αποτελώντας ένα και μόνο έγκλημα, εκτός κι αν μεσολαβήσει ειρήνευση του εννόμου αγαθού της δημόσιας τάξης. Όποιος, λοιπόν, συμμετέχει στην συγκρότηση της οργάνωσης και παραμένει σε αυτή, τελεί το έγκλημα και με τους δύο τρόπους (συγκρότηση- ένταξη), ευθυνόμενος όμως μια φορά για την τέλεση της πράξεως, ενώ η

⁹⁸ Λάμπρος Μαργαρίτης, ο.π

⁹⁹ Ιωάννης Μανωλεδάκη, ό.π

¹⁰⁰ Λάμπρος Μαργαρίτης, ο.π

τέλεση του εγκλήματος, στα πλαίσια της οργάνωσης, υποδηλώνει ότι μαζί με την συγκρότηση συνυπάρχει και η ένταξη. Το προφανές είναι ότι θα τιμωρηθεί για την ένταξη (: συνεκτιμουμένης της συγκροτήσεως) μ' όλες τις (ουσιαστικές και δικονομικές) συνέπειες που απορρέουν από αυτό, καθότι σε διαφορετική περίπτωση αυτός που απλά εντάσσεται θα υπείχε μεγαλύτερη ποινική ευθύνη από αυτόν που και συγκροτεί την ομάδα και εντάσσεται¹⁰¹.

Όπως παρατηρεί εύστοχα ο Τζαννετής, η θέσπιση αυτοτελούς αντικειμενικής υπόστασης κακουργηματικού χαρακτήρα είναι προδήλως ασύμβατη με τα φιλελεύθερα θεμέλια του Ποινικού μας Κώδικα, και τούτο διότι το ποινικό ενδιαφέρον μετατοπίζεται σε πολύ προωθημένα στάδια, στα οποία το έγκλημα απλώς σχεδιάζεται (ενδεχομένως ούτε καν προπαρασκευάζεται), η δε συμπεριφορά αυτή απαξιολογείται στο έπακρον με την αναβάθμισή της σε κακούργημα ενώ τα μέλη της οργάνωσης τιμωρούνται για πλείονα κακουργήματα, ακόμα κι όταν τελικώς διαπράττονται τα επιδιωκόμενα εγκλήματα¹⁰². Ο κολασμός, λοιπόν, της εγκληματικής οργάνωσης περιλαμβάνεται εντός της αξιόποινης ζώνης του προπαρασκευαστικού πεδίου, ήτοι πριν και ανεξάρτητα από την επέλευση βλάβης στα έννομα αγαθά.

Τα αντικειμενικά στοιχεία που συνθέτουν την έννοια της εγκληματικής οργάνωσης (σύμφωνα με το πρότυπο της Συμφωνίας του Παλέρμο) είναι τρία: ένα ποιοτικό (δομημένη ομάδα), ένα χρονικό (διάρκεια δράσης) και ένα αριθμητικό-προσωπικό (τρία ή περισσότερα πρόσωπα). Σε αυτά τα τρία αντικειμενικά στοιχεία προστίθεται και ένα υποκειμενικό, η επιδίωξη τελέσεως περισσότερων κακουργημάτων (από εκείνα δηλαδή, που αναφέρονται στο άρθρο 187 παρ. 1).

Η έννοια, λοιπόν, της δομημένης ομάδας προϋποθέτει την ύπαρξη οργανωτικής δομής, την κατανομή ρόλων, καθηκόντων και σχέσεων εντός αυτής και ιδίως την ύπαρξη ιεραρχίας και αρχηγικού ρόλου. Ένα βασικό συμπέρασμα των σύγχρονων θεωρητικών αναζητήσεων γύρω από τη φύση του οργανωμένου εγκλήματος είναι η αντιδιαστολή μεταξύ του προσωποπαγούς χαρακτήρα της συμμορίας και του πραγματοπαγούς της εγκληματικής οργάνωσης. Ενώ, λοιπόν, στην παραδοσιακή συμμορία η συγκρότηση της ομάδας καθορίζεται με βάση τα γνωρίσματα της προσωπικότητας ενός εκάστου των συμμετεχόντων και σφραγίζεται από τις προσωπικές σχέσεις των μελών της, στην εγκληματική οργάνωση προέχει ο τρόπος λειτουργίας της, ο οποίος διέπει σε τέτοιο βαθμό την εγκληματική δράση, ώστε τα πρόσωπα που τη διεκπεραιώνουν να έχουν δευτερεύουσα σημασία¹⁰³.

¹⁰¹ Λάμπρος Μαργαρίτης, ό.π

¹⁰² Αριστομένης Τζαννετής, «Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατά το νέο άρθρο 187 Π.Κ.», ΠοινΧρ 2001, σελ. 1019

¹⁰³ Ο.π

Το δεύτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της οργανωμένης ομάδας είναι η διάρκεια αυτής. Ο νόμος σε αντιδιαστολή με τη Σύμβαση του Παλέρμο, που επισημαίνει ότι η οργάνωση υφίσταται για ορισμένη περίοδο χρόνου, δεν θέτει πεπερασμένα χρονικά όρια. Έτσι με βάση τη διατύπωση του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ ως διαρκής νοείται η ομάδα που συμπράττει σε σταθερή βάση και σε βάθος χρονικού ορίζοντα με τη διάπραξη επαναλαμβανόμενων εγκληματικών πράξεων και ως εκ τούτου δεν εξαντλείται στη συμφωνία για την τέλεση μιας ορισμένης πράξεως, ενώ ο χαρακτηρισμός εγκληματική υπέχει την έννοια του προσανατολισμού τέλεσης αξιόποινων πράξεων ως βασικού αντικειμένου της σύμπραξης¹⁰⁴

Το τρίτο εννοιολογικό στοιχείο της «οργάνωσης» είναι ο αριθμός των μελών της, τα οποία σύμφωνα με το άρθρο 187 παρ. 1 πρέπει να είναι τουλάχιστον τρία. Αξίζει να σημειωθεί ότι το νομοσχέδιο που είχε κατατεθεί αρχικά στη Βουλή έκανε λόγο για τουλάχιστον δυο, τελικώς όμως και σε συμμόρφωση με τα προβλεπόμενα στη Σύμβαση του Παλέρμο προκρίθηκε η λύση των τριών τουλάχιστον μελών. Βέβαια, όπως θα δούμε κατωτέρω, η πρόβλεψη αυτή στερείται πρακτικής σημασίας, αφού με βάση το ισχύον πλαίσιο αντίστοιχη ποινική αντιμετώπιση επιφυλάσσεται και για τους μεμονωμένους «τρομοκράτες».

Τέλος η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης, όπως αυτή καταστρώνεται στο άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ, πληρούται υπό την πρόσθετη υποκειμενική προϋπόθεση ότι τα μέλη της επιδιώκουν την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων (εκ των μνημονευομένων στη διάταξη). Η διατύπωση αυτή είχε επικριθεί έντονα από ένα κομμάτι της θεωρίας ως μια μορφή ποινικοποίησης του φρονήματος, καθότι μέσω αυτής συνάγεται ότι η επιδίωξη τέλεσης των κακουργημάτων αρκεί να υπάρχει στο μεμονωμένο άτομο-μέλος της οργάνωσης και δεν χρειάζεται να αποτελεί συμφωνημένο στόχο της ίδιας της οργάνωσης. Αυτό επισημάνθηκε και κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου στη Βουλή και μάλιστα προτάθηκε η αντικατάσταση του «και επιδιώκει» με το «που επιδιώκει», ώστε να είναι σαφές ότι η οργάνωση - και όχι το άτομο - επιδιώκει την τέλεση των κακουργημάτων¹⁰⁵.

Αξίζει εν προκειμένω να επισημανθεί ότι μεταξύ των εννοιολογικών στοιχείων του οργανωμένου εγκλήματος, που είδαμε μόλις ανωτέρω, δεν συγκαταλέγεται ο σκοπός προσπορισμού του αθεμίτου οικονομικού οφέλους, ο οποίος αντιθέτως κατά τα οριζόμενα στη Σύμβαση του Παλέρμο αποτελεί ειδοποιό γνώρισμα της εγκληματικής οργάνωσης¹⁰⁶. Η επιλογή αυτή του έλληνα νομοθέτη δεν είναι διόλου τυχαία, καθώς μέσω αυτής της «παράλειψης» καθίσταται δυνατή η εννοιολογική σύγχυση και ισότιμη ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικής

¹⁰⁴ Ιωάννης Μανωλεδάκης, *Ασφάλεια και Ελευθερία*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 107 επ.

¹⁰⁵ Ελισάβετ Συμεωνίδου – Καστανίδου, «Ο ν. 2928/2001 για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων», *ΠοινΔικ* 2001, σελ. 694 επ

¹⁰⁶ Α. Τζαννετής, «Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατά το νέο άρθρο 187 Π.Κ.» σε *Ποινικά Χρονικά* 2001, σελ. 1019

και τρομοκρατικής οργάνωσης. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται και από τα προβλεπόμενα στο οικείο άρθρο αδικήματα (όπως π.χ της έκρηξης και του εμπρησμού) που αφενός δεν στρέφονται άμεσα κατά περιουσιακών αγαθών και αφετέρου αποτελούν χαρακτηριστικά μέσα δράσης των τρομοκρατικών οργανώσεων.

3.1.2 Αρμοδιότητα του δικαστηρίου Εφετών

Με το νέο νόμο επίσης και συγκεκριμένα με το άρθρο 4 αυτού προστίθεται νέα παράγραφος στο άρθρο 111 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που καθορίζει την αρμοδιότητα του δικαστηρίου Εφετών. Έτσι, λοιπόν, αφαιρούνται από την αρμοδιότητα των μικτών ορκωτών δικαστηρίων τα κακουργήματα της συμμετοχής σε οργάνωση για την τέλεση κακουργημάτων και όλα ουσιαστικά τα κακουργήματα που μπορεί να τελούνται από την οργάνωση αυτή. Καθίσταται πλέον προφανές ότι ο κανόνας του άρθρου 97 του Συντάγματος, σύμφωνα με τον οποίο η εκδίκαση των κακουργημάτων ανήκει στα Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια, έχει πλήρως ανατραπεί υπέρ των Εφετείων¹⁰⁷. Διόλου τυχαία η εν λόγω πρόβλεψη και υπαγορευόμενη από αμιγώς πολιτικά κίνητρα, καθότι η αιτιολογία ότι οι ένορκοι υπόκεινται ευκολότερα σε πιέσεις και στερούνται των ειδικών γνώσεων που απαιτεί η εκδίκαση πράξεων του οργανωμένου εγκλήματος μόνο ως προσχηματική δύναται να νοηθεί.

3.1.3 Ανάλυση D.N.A και ειδικές ανακριτικές πράξεις

Σημαντική καινοτομία του ν.2928/2001 αποτελεί και η εισαγωγή ειδικών ανακριτικών μέτρων τα οποία μάλιστα εφαρμόζονται όχι μόνο επί κατηγορουμένων αλλά και επί «υπόπτων». Συγκεκριμένα:

Με το άρθρο 5 του υπό εξέταση νόμου προστίθεται άρθρο 200Α ως εξής:

«Άρθρο 200Α Ανάλυση D.N.A.

1. Όταν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι ένα πρόσωπο έχει τελέσει κακούργημα με χρήση βίας ή έγκλημα που στρέφεται κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή πράξεις συγκρότησης ή συμμετοχής σε οργάνωση, κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα, το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο μπορεί να διατάξει ανάλυση του δεοξυριβονουκλεϊκού οξέος (Deoxyribonucleic Acid -D.N.A.) προς το σκοπό της διαπίστωσης της ταυτότητας του δράστη του εγκλήματος αυτού. Η ανάλυση περιορίζεται αποκλειστικά στα δεδομένα που είναι απολύτως αναγκαία για τη διαπίστωση αυτή και διεξάγεται σε κρατικό ή πανεπιστημιακό εργαστήριο. Την ανάλυση του D.N.A. του κατηγορουμένου δικαιούται να ζητήσει ο ίδιος για την υπεράσπισή του.

¹⁰⁷ Ελισάβετ Συμεωνίδου – Καστανίδου, «Ο ν. 2928/2001 για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων», *ΠοινΔικ* 2001, σελ. 694 επ.

2. Αν η κατά την προηγούμενη παράγραφο ανάλυση αποβεί θετική, το πόρισμα της κοινοποιείται στο πρόσωπο από το οποίο προέρχεται το γενετικό υλικό, που έχει δικαίωμα να ζητήσει επανάληψη της ανάλυσης. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις των άρθρων 204 έως 208. Το δικαίωμα επανάληψης της ανάλυσης έχει και ο ανακριτής ή ο εισαγγελέας σε κάθε περίπτωση. Αν η ανάλυση αποβεί αρνητική, το γενετικό υλικό και τα γενετικά αποτυπώματα καταστρέφονται αμέσως, ενώ σε διαφορετική περίπτωση το μεν γενετικό υλικό καταστρέφεται αμέσως, τα δε γενετικά αποτυπώματα παραμένουν μόνο για τις ανάγκες της ποινικής δίκης στη δικογραφία.

3. Η κατά την προηγούμενη παράγραφο καταστροφή διατάσσεται με βούλευμα του δικαστικού συμβουλίου που διέταξε την ανάλυση. Ειδικά την καταστροφή των γενετικών αποτυπωμάτων που παρέμειναν στη δικογραφία τη διατάσσει το Συμβούλιο Εφετών με βούλευμά του, αμέσως μετά την αμετάκλητη περάτωση της ποινικής δίκης. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η καταστροφή του γενετικού υλικού ή των γενετικών αποτυπωμάτων αναβάλλεται για τον απολύτως απαραίτητο χρόνο, αν το Συμβούλιο κρίνει με ειδική αιτιολογία ότι η διατήρησή τους είναι αναγκαία για τη διαλεύκανση και άλλων αξιόποινων πράξεων που προβλέπονται στην παράγραφο 1.

4. Αν διατάχθηκε κατά τις προηγούμενες παραγράφους η καταστροφή του γενετικού υλικού ή και των γενετικών αποτυπωμάτων, αυτή γίνεται με επιμέλεια του εισαγγελέα αμέσως μετά την κοινοποίηση του βουλεύματος σε αυτόν και πάντως μέσα στις επόμενες δέκα εργάσιμες ημέρες. Στην καταστροφή καλείται να παραστεί με συνήγορο και τεχνικό σύμβουλο το πρόσωπο από το οποίο λήφθηκε το γενετικό υλικό.»

Η εν λόγω διάταξη εγείρει σοβαρά ζητήματα προσβολής της ανθρώπινης ελευθερίας, αξιοπρέπειας και των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων καθότι καθιστά δυνατή τη λήψη του γενετικού υλικού παρά τη θέληση του ενδιαφερομένου. Σε μια προσπάθεια δικαιολογήσεως της εν λόγω προβλέψεως, οι εκφραστές της προέβησαν σε μια αναλογική στάθμισή της με την προσωρινή κράτηση και τις σωματικές έρευνες χαρακτηρίζοντας τες εξίσου επεμβατικές με το ανωτέρω μέτρο αλλά εξίσου αναγκαίες σε περίπτωση που υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής ως προς την τέλεση τέτοιας βαρύτητας και ιδιάζουσας απαξίας αδικημάτων. Κάτι τέτοιο δεν ευσταθεί, καθότι ο δικαιολογητικός λόγος θεσπίσεως των τελευταίων είναι η εξασφάλιση της παρουσίας του κατηγορουμένου στο ακροατήριο και η αναζήτηση στοιχείων που το άτομο «φέρει» επάνω στο σώμα του αντίστοιχα. Από την άλλη η βίαιη απόσπαση ενός μέρους του σώματος, έστω και αν πρόκειται για μία τρίχα, λίγο αίμα ή λίγο σάλιο, προκειμένου να αποκρυπτογραφηθούν τα απόρρητα, εντελώς προσωπικά στοιχεία ενός ατόμου, καθιστά το ίδιο

αυτομάτως σε ένα απλό εργαλείο για την άντληση πληροφοριών, με αποτέλεσμα από υποκείμενο δικαίου να μετατρέπεται κατά πλήρη αντίθεση με το Σύνταγμα σε αντικείμενο¹⁰⁸.

Εξίσου προβληματική είναι και η πρόβλεψη της παραγράφου 3 του ίδιου άρθρου που καθιστά δυνατή την αναβολή της καταστροφής του γενετικού υλικού και των γενετικών αποτυπωμάτων, αν το Συμβούλιο κρίνει με ειδική αιτιολογία ότι η διατήρησή τους είναι αναγκαία για τη διαλεύκανση και άλλων αξιόποινων πράξεων. Ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό νομιμοποιείται η δημιουργία ενός γενετικού «φακελώματος» εν όψει μιας ασταμάτητης θεωρητικά έρευνας γύρω από ένα πρόσωπο που για άλλη μια φορά έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το περιεχόμενο της αξίας του ανθρώπου, η οποία και πρέπει πάντοτε να συνιστά το σημείο αναφοράς όταν τίθενται περιορισμοί στα θεμελιώδη δικαιώματα.

Οι επόμενες ειδικές ανακριτικές πράξεις θεσπίζονται με την προσθήκη άρθρου 253^A στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που ορίζει τα εξής:

1. Ειδικά για τις αξιόποινες πράξεις των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα η έρευνα μπορεί να συμπεριλάβει και τη διενέργεια:

α) ανακριτικής διείσδυσης, με την τήρηση των εγγυήσεων και τις διαδικασίες των επόμενων παραγράφων και όπως κατά τα λοιπά η διείσδυση προβλέπεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 25B του ν. 1729/1987 «Καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών, προστασία των νέων και άλλες διατάξεις» όπως ισχύει, και στην παράγραφο 1 του άρθρου 5 του ν. 2713/1999 «Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων της Ελληνικής Αστυνομίας και άλλες διατάξεις», εφόσον η ανακριτική διείσδυση περιορίζεται στις πράξεις που είναι απολύτως αναγκαίες για τη διακρίβωση εγκλημάτων, την τέλεση των οποίων τα μέλη της οργάνωσης είχαν προαποφασίσει,

β) ελεγχόμενων μεταφορών, με την τήρηση των ίδιων εγγυήσεων και διαδικασίες, όπως κατά τα λοιπά οι μεταφορές αυτές προβλέπονται στο άρθρο 38 του ν. 2145/ 1993 «Ρύθμιση θεμάτων εκτελέσεων ποινών επιταχύνσεως και εκσυγχρονισμού των διαδικασιών απονομής της δικαιοσύνης και άλλων θεμάτων», όπως ισχύει,

γ) άρσης του απορρήτου, με την τήρηση των ίδιων εγγυήσεων και διαδικασίες, όπως κατά τα λοιπά η άρση αυτή προβλέπεται στα άρθρα 4 και 5 του ν. 2225/1994 «Για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας και άλλες διατάξεις»,

δ) καταγραφής δραστηριότητας ή άλλων γεγονότων εκτός κατοικίας με συσκευές ήχου ή εικόνας ή με άλλα ειδικά τεχνικά μέσα με την τήρηση των ίδιων εγγυήσεων και διαδικασίες, όπως κατά τα λοιπά η καταγραφή προβλέπεται στην παράγραφο 4 του άρθρου 6 του παραπάνω ν. 2713/1999 και

¹⁰⁸ Ελισάβετ Συμεωνίδου – Καστανίδου, «Ο ν. 2928/2001 για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων», *ΠοινΔικ* 2001, σελ. 694 επ

ε) συσχέτισης ή συνδυασμού δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, με την τήρηση των ίδιων εγγυήσεων και διαδικασίες και υπό τους ουσιαστικούς όρους και προϋποθέσεις του ν. 2472/1997 «Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.»

Παρά το γεγονός ότι η λήψη των μέτρων αυτών συνοδεύεται από δικαστικές εγγυήσεις (απόφαση δικαστικού συμβουλίου, προσωρινά κατ'εξαιρέσιν και από τον αρμόδιο εισαγγελέα ή ανακριτή), γεννάται προβληματισμός ως προς τις ουσιαστικές προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα προβλέπεται ότι οι ανακριτικές αυτές πράξεις διεξάγονται μόνο: α) αν προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ότι έχει τελεσθεί αξιόποινη πράξη των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα και β) αν η εξάρθρωση της εγκληματικής οργάνωσης είναι διαφορετικά αδύνατη ή ιδιαίτερος δυσχερής. Μολαταύτα μόνη η διατύπωση «ότι έχει τελεσθεί αξιόποινη πράξη» δεν προσδιορίζει επακριβώς τη σχέση του αποδέκτη του περιορισμού με αυτήν την πράξη, με αποτέλεσμα να μπορεί κάλλιστα να εφαρμοστεί όχι μόνο για κατηγορούμενο, αλλά και για ύποπτο ή και για κάποιο πρόσωπο που απλώς σχετίζεται με αυτούς. Αν δε θεωρηθεί διαζευκτικά επαρκής η δεύτερη προϋπόθεση, οδηγούμαστε σε ένα καθεστώς δυνητικής συστηματικής παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων χωρίς κάποια σαφή οριοθέτηση¹⁰⁹

3.1.4 Η ειδική διαδικασία περάτωσης της ανάκρισης

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το άρθρο 7 που θεσπίζει ειδική διαδικασία για το πέρας της ανάκρισης. Συγκεκριμένα προβλέπει ότι «η περάτωση της κύριας ανάκρισης κηρύσσεται από το συμβούλιο εφετών. Για το σκοπό αυτό η δικογραφία διαβιβάζεται αμέσως μετά την τελευταία ανακριτική πράξη από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών στον εισαγγελέα εφετών, ο οποίος αν κρίνει ότι η ανάκριση δεν χρειάζεται συμπλήρωση, την εισάγει με πρότασή του στο Συμβούλιο Εφετών, που αποφαινεται αμετάκλητα ακόμα και για τα συναφή εγκλήματα, ανεξάρτητα από τη βαρύτητά τους, έστω και αν για κάποιο από αυτό προβλέπεται διαφορετικός τρόπος περάτωσης της ανάκρισης». Η ανωτέρω διάταξη θεσπίστηκε εξαιρετικώς για την ταχεία περάτωση των υποθέσεων αυτών, προκειμένου, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση, να αποφεύγεται η χρονοβόρα διαδικασία της ενδιάμεσης διαδικασίας του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, Εφετών ή του Αρείου Πάγου. Είναι, ωστόσο, αναντίρρητο το γεγονός ότι η αποστέρηση της ενδιάμεσης αυτής διαδικασίας αποτελεί ένα καίριο πλήγμα στα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου, αφού δεν μπορεί στο εν λόγω στάδιο να αμυνθεί με οποιοδήποτε μέσο.

¹⁰⁹ Δημήτριος Μπελαντής, *Αναζητώντας τον εσωτερικό εχθρό – Διαστάσεις της αντιτρομοκρατικής πολιτικής*, εκδ. Προσκήνιο – Άγγελος Σιδεράτος, Αθήνα 2004, σελ.320

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι με το άρθρο 9 του ν. 2928/2001 θεσπίστηκαν μέτρα προστασίας μαρτύρων, καθώς και προσώπων που βοήθησαν στην αποκάλυψη εγκληματικών δραστηριοτήτων, αλλά και των οικείων αμφοτέρων των παραπάνω, από πράξεις αντεκδίκησης ή εκφοβισμού εκ μέρους της εγκληματικής οργάνωσης και των μελών της¹¹⁰. Με την πρόβλεψη των ανωνύμων μαρτυρικών καταθέσεων αρχίζει να νομιμοποιείται μια συνθήκη που θα αποτελέσει το *modus operandi* για τις μεταγενέστερες διώξεις των οργάνωσης του Επαναστατικού Αγώνα και της Συνωμοσίας Πυρήνων της Φωτιάς καθώς και μεμονωμένων ατόμων που «συνδέθηκαν» με τις εν λόγω οργάνώσεις, όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια.

¹¹⁰ Κωνσταντίνος Βαθιώτης, «Η προστασία μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του ν. 2928/2001», *ΠοινΧρ* 2001, σελ. 1045 επ

3.2 Ο ν.3251/2004

Όπως είδαμε ανωτέρω το προϋπάρχον πλαίσιο για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος που προέβλεπε για τα κράτη μέλη την υποχρέωση ποινικοποίησης της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση, θεωρήθηκε πλέον και μάλιστα υπό τον απόηχο της τρομοκρατικής επίθεσης στους δίδυμους πύργους ανεπαρκές απέναντι στην επιτακτική ανάγκη αντιμετώπισης της τρομοκρατίας.

Για την επίτευξη του στόχου αυτού το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατήρτισε την από 13ης Ιουνίου 2002 Απόφαση-Πλαίσιο για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας¹¹¹. Η εν λόγω απόφαση μαζί με την Απόφαση-Πλαίσιο για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το ν. 3251/2004 με τίτλο «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του Ν. 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις».

Για το σκέλος που μας αφορά, ο νόμος αυτός περιέλαβε 3 άρθρα, τα 40,41 και 42 με τα οποία και τροποποίησε τον ν.2928/2001. Έτσι, λοιπόν, με το άρθρο 40 προστίθεται άρθρο 187^A - το οποίο αντικατέστησε το προηγούμενο 187^A, που αναριθμήθηκε πλέον σε 187^B -το οποίο και προβλέπει πλέον μια σειρά «τρομοκρατικών πράξεων». Τα εν λόγω άρθρα έχουν ως εξής:

Άρθρο 40

Άρθρο 187A Τρομοκρατικές πράξεις

1. Όποιος, με εξαίρεση των περιπτώσεων που ορίζονται στην παράγραφο 8, τελεί ένα ή περισσότερα από τα παρακάτω εγκλήματα:

- α') ανθρωποκτονία με πρόθεση (άρθρο 299),
- β') βαριά σωματική βλάβη (άρθρο 310),
- γ') θανατηφόρα βλάβη (άρθρο 311),
- δ') αρπαγή (άρθρο 322),
- ε') αρπαγή ανηλίκων (άρθρο 324),
- στ') διακεκριμένη φθορά ξένης ιδιοκτησίας (άρθρο 382 παρ. 2),
- ζ') εμπρησμό (άρθρο 264),
- η') εμπρησμό σε δάση (άρθρο 265),
- θ') πλημμύρα (άρθρο 268),
- ι') έκρηξη (άρθρο 270),
- ια') παραβάσεις σχετικές με τις εκρηκτικές ύλες (άρθρο 272),
- ιβ') κοινώς επικίνδυνη βλάβη (άρθρο 273),

¹¹¹ ΕΕ L 164 της 22.6.2002

ιγ') άρση ασφαλιστικών εγκαταστάσεων (άρθρο 275),
ιδ') πρόκληση ναυαγίου (άρθρο 277),
ιε') δηλητηρίαση πηγών και τροφίμων (άρθρο 279),
ιστ') νοθεία τροφίμων (άρθρο 281 παρ. 1),
ιζ') διατάραξη της ασφάλειας των συγκοινωνιών (άρθρο 290),
ιη') διατάραξη της ασφάλειας σιδηροδρόμων, πλοίων και αεροσκαφών (άρθρο 291),
ιθ') τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 1 του άρθρου 8 του Ν.Δ. 181/1974 "Περί προστασίας εξ ιοντιζουσών ακτινοβολιών" (ΦΕΚ 347 Α'),

κ) τα προβλεπόμενα στα άρθρα 161, 162, 163, 164, 165, 168, 169, 170, 173, 174, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184 και 186 του Κώδικα Αεροπορικού Δικαίου που κυρώθηκε με το Ν. 1815/1988 (ΦΕΚ 250 Α'),

κα') τα προβλεπόμενα στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 15 και στις παραγράφους 1 και 3 του άρθρου 17 Ν. 2168/1993 "Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν όπλα, πυρομαχικά, εκρηκτικές ύλες, εκρηκτικούς μηχανισμούς και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ 147 Α'),

κβ') τα προβλεπόμενα στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 4 του Ν. 2991/2002 "Εφαρμογή Σύμβασης απαγόρευσης χρήσης κ.λπ. χημικών όπλων" (ΦΕΚ 35 Α'), **με τρόπο ή σε έκταση ή υπό συνθήκες που είναι δυνατό να βλάψουν σοβαρά μια χώρα ή έναν διεθνή οργανισμό και με σκοπό να εκφοβίσει σοβαρά έναν πληθυσμό ή να εξαναγκάσει παρανόμως δημόσια αρχή ή διεθνή οργανισμό να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει από αυτήν ή να βλάψει σοβαρά ή να καταστρέψει τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές, οικονομικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού** τιμωρείται:

i) Με ισόβια κάθειρξη αν η προβλεπόμενη ποινή για ένα από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' είναι ισόβια κάθειρξη. Στην περίπτωση αυτή η πράξη παραγράφεται μετά από τριάντα χρόνια.

Αν επιβληθεί η ποινή της ισόβιας κάθειρξης εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 105 μέχρι 110, εφόσον ο καταδικασθείς έχει εκτίσει ποινή είκοσι πέντε ετών.

ii) Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών αν η προβλεπόμενη ποινή για ένα από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' είναι πρόσκαιρη ποινή καθειρήσεως.

iii) Με φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών αν η προβλεπόμενη ποινή για ένα από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' είναι ποινή φυλάκισης.

Αν η τρομοκρατική πράξη είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο περισσότερων ανθρώπων εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 94 παράγραφος 1.

2. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου δεν εφαρμόζονται αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις των άρθρων 134 έως 137.

3. Όποιος, με εξαίρεση των περιπτώσεων που ορίζονται στην παράγραφο 8, απειλεί σοβαρά με την τέλεση του κατά την παράγραφο 1 εγκλήματος και έτσι προκαλεί τρόμο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Η απόπειρα του εγκλήματος αυτού δεν είναι αξιόποινη.

4. Με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών τιμωρείται όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα που δρουν από κοινού με σκοπό να τελέσει το έγκλημα της παραγράφου 1 (τρομοκρατική οργάνωση). Η κατασκευή, προμήθεια ή κατοχή όπλων, εκρηκτικών υλών και χημικών ή βιολογικών υλικών ή υλικών που εκπέμπουν επιβλαβείς για τον άνθρωπο ακτινοβολίες προς εξυπηρέτηση των σκοπών της τρομοκρατικής οργάνωσης συνιστά επιβαρυντική περίσταση. Η μη τέλεση από την τρομοκρατική οργάνωση οποιουδήποτε από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' της παραγράφου 1 συνιστά ελαφρυντική περίσταση.

5. Όποιος διευθύνει την κατά την προηγούμενη παράγραφο τρομοκρατική οργάνωση τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών.

6. Όποιος για να διευκολύνει την τέλεση πράξεως κατά την παράγραφο 4 παρέχει πληροφορίες ή υλικά μέσα ή με οποιονδήποτε τρόπο εισπράττει ή διαθέτει κεφάλαια υπό την έννοια της παραγράφου 1 του άρθρου 1 της Διεθνούς Σύμβασης για την καταστολή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (που κυρώθηκε με το Ν. 3034/2002, ΦΕΚ 168 Α') ή παρέχει οικονομικά μέσα με οποιονδήποτε τρόπο, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών.

7. Όποιος για να προπαρασκευάσει το έγκλημα της παραγράφου 1 διαπράττει διακεκριμένη κλοπή (άρθρο 374), ληστεία (παράγραφοι 1 και 3 του άρθρου 380), πλαστογραφία (άρθρο 216) που αφορά δημόσιο έγγραφο ή εκβίαση (άρθρο 385) τιμωρείται με κάθειρξη, εκτός αν η εκβίαση τιμωρείται με μεγαλύτερη ποινή. Αν η πράξη που τελέστηκε είναι πλημμέλημα, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών ετών.

8. Δεν συνιστά τρομοκρατική πράξη κατά την έννοια των προηγούμενων παραγράφων του άρθρου αυτού η τέλεση ενός ή περισσότερων από τα εγκλήματα των προηγούμενων παραγράφων, αν εκδηλώνεται ως προσπάθεια εγκαθίδρυσης δημοκρατικού πολιτεύματος ή διαφύλαξης ή αποκατάστασης αυτού ή ως δράση υπέρ της ελευθερίας με την έννοια του άρθρου 5 παρ. 2 του Συντάγματος ή αποσκοπεί στην άσκηση θεμελιώδους ατομικής, πολιτικής ή συνδικαλιστικής ελευθερίας ή άλλου δικαιώματος προβλεπόμενου στο Σύνταγμα ή στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ν.Δ. 53/1974, ΦΕΚ 256 Α').

9. Η παράγραφος 2 του άρθρου 187 ισχύει και για τα εγκλήματα των προηγούμενων παραγράφων."

2. Οι δύο πρώτες παράγραφοι του άρθρου 187B του Ποινικού Κώδικα τροποποιούνται ως εξής:

"1. Αν κάποιος από τους υπαίτιους των πράξεων της συγκρότησης εγκληματικής οργάνωσης ή συμμορίας ή της συμμετοχής σε αυτές κατά τις παραγράφους 1 και 3 του άρθρου 187 ή της συγκρότησης τρομοκρατικής οργάνωσης ή της συμμετοχής σε αυτήν κατά την παράγραφο 4 του άρθρου 187Α καταστήσει δυνατή με αναγγελία στην αρχή την πρόληψη της διάπραξης ενός από τα σχεδιαζόμενα εγκλήματα ή με τον ίδιο τρόπο συμβάλλει ουσιωδώς στην εξάρθρωση της εγκληματικής οργάνωσης ή της συμμορίας ή της τρομοκρατικής οργάνωσης, απαλλάσσεται από την ποινή για τις πράξεις αυτές.

Αν δεν έχει ακόμη ασκηθεί ποινική δίωξη, ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών με αιτιολογημένη διάταξή του απέχει από την άσκηση της ποινικής δίωξης και υποβάλλει τη δικογραφία στον εισαγγελέα εφετών, ο οποίος ενεργεί σύμφωνα με το άρθρο 43 παράγραφος 2 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

2. Αν στην περίπτωση της προηγούμενης παραγράφου ο υπαίτιος έχει τελέσει κάποιο από τα επιδιωκόμενα εγκλήματα των παραγράφων 1 και 3 του άρθρου 187 ή έχει τελέσει κάποιο από τα εγκλήματα της παραγράφου 1 του άρθρου 187Α, το δικαστήριο επιβάλλει σε αυτόν ποινή ελαττωμένη κατά το άρθρο 83. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις το δικαστήριο, εκτιμώντας όλες τις περιστάσεις και ιδίως την επικινδυνότητα της εγκληματικής οργάνωσης, της συμμορίας ή της τρομοκρατικής οργάνωσης, την έκταση της συμμετοχής του υπαίτιου σε αυτήν και το βαθμό της συμβολής του στην εξάρθρωσή της, μπορεί να διατάξει την αναστολή της εκτέλεσης της ποινής για τρία έως δέκα έτη, εφαρμοζομένων κατά τα λοιπά των άρθρων 99 έως 104."

3. Η περίπτωση α' του άρθρου 8 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

"α) εσχάτη προδοσία, προδοσία της χώρας που στρέφεται κατά του Ελληνικού Κράτους και τρομοκρατικές πράξεις (άρθρο 187Α).

Άρθρο 41- Ευθύνη νομικών προσώπων

1. Αν κάποιο από τα εγκλήματα του άρθρου 40 του παρόντος τελέσθηκε για λογαριασμό νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου με υπαιτιότητα οποιουδήποτε φυσικού προσώπου, που ενεργεί είτε ατομικά, είτε ως μέλος οργάνου αυτού του νομικού προσώπου και ασκεί εντός του νομικού προσώπου διευθυντική εξουσία η οποία στηρίζεται σε: α) εξουσία αντιπροσώπευσης του νομικού προσώπου ή β) εξουσία λήψης αποφάσεων εξ ονόματος του νομικού προσώπου ή γ) εξουσία ασκήσεως ελέγχου εντός του νομικού προσώπου, σε αυτό το νομικό πρόσωπο επιβάλλονται με κοινή απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού οι εξής διοικητικές κυρώσεις: α) οριστική ή προσωρινή για χρονικό διάστημα από έναν μήνα έως δύο έτη αφαίρεση της άδειας λειτουργίας της επιχείρησης ή, αν τέτοια άδεια δεν προβλέπεται από το νόμο, απαγόρευση της άσκησης της επιχειρηματικής της δραστηριότητας, β) οριστικός ή προσωρινός για το ίδιο χρονικό διάστημα αποκλεισμός από δημόσιες παροχές ή

ενισχύσεις ή από δημόσιους διαγωνισμούς, γ) διοικητικό πρόστιμο από 20.000 έως 3.000.000 ευρώ.

2. Αν κάποιος από τα εγκλήματα του άρθρου 40 του παρόντος νόμου τελέσθηκε για λογαριασμό νομικού προσώπου από ένα ιεραρχικά κατώτερο στέλεχος, λόγω αμέλειας ενός από τα διευθυντικά στελέχη της προηγούμενης παραγράφου ως προς την εποπτεία ή τον έλεγχο του ιεραρχικά κατώτερου στελέχους επιβάλλονται οι ακόλουθες διοικητικές κυρώσεις: α) προσωρινή για χρονικό διάστημα από δέκα ημέρες έως έξι μήνες αφαίρεση της άδειας λειτουργίας της επιχείρησης ή, αν τέτοια άδεια δεν προβλέπεται από το νόμο, απαγόρευση της άσκησης της επιχειρηματικής της δραστηριότητας, β) προσωρινός για το ίδιο χρονικό διάστημα αποκλεισμός από δημόσιες παροχές ή ενισχύσεις ή από δημόσιους διαγωνισμούς, γ) διοικητικό πρόστιμο από 10.000 έως 1.000.000 ευρώ.

3. Για τη σωρευτική ή διαζευκτική επιβολή των κυρώσεων που προβλέπονται στις προηγούμενες παραγράφους και για την επιμέτρηση των κυρώσεων λαμβάνονται υπόψη ιδίως η βαρύτητα της παράβασης, ο βαθμός της υπαιτιότητας, η οικονομική επιφάνεια του νομικού προσώπου ή της επιχείρησης και οι περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης.

Άρθρο 42 – Διατάξεις δικονομικού ποινικού δικαίου

1. Το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 253Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όπως προστέθηκε με το Ν. 2928/2001, τροποποιείται ως εξής:

"Ειδικά για τις αξιόποινες πράξεις των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 187 και για τις αξιόποινες πράξεις του άρθρου 187Α του Ποινικού Κώδικα η έρευνα μπορεί να συμπεριλάβει και τη διενέργεια:".

2. Η παράγραφος 2 του άρθρου 253Α αντικαθίσταται ως εξής:

"2. Οι ανακριτικές πράξεις της προηγούμενης παραγράφου διεξάγονται μόνο:

α) αν προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ότι έχει τελεσθεί αξιόποινη πράξη των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 187 ή αξιόποινη πράξη του άρθρου 187Α του Ποινικού Κώδικα,

β) αν η εξάρθρωση της εγκληματικής οργάνωσης ή η εξιχνίαση των τρομοκρατικών πράξεων του άρθρου 187Α είναι διαφορετικά αδύνατη ή ιδιαίτερος δυσχερής."

3. Το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 200Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας τροποποιείται ως εξής:

"1. Όταν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι ένα πρόσωπο έχει τελέσει κακούργημα με χρήση βίας ή κακούργημα που στρέφεται κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή κακούργημα της παραγράφου 1 του άρθρου 187 ή του άρθρου 187Α του Ποινικού Κώδικα, το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο μπορεί να διατάξει ανάλυση του δεοξυριβο-νουκλεϊκού οξέος (Deoxyribonucleic Acid - D.N.A.) προς το σκοπό της διαπίστωσης της ταυτότητας του δράστη του εγκλήματος αυτού."

4. Η παράγραφος 5 του άρθρου 111 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όπως αντικαταστάθηκε με την παράγραφο 1 του άρθρου 12 του Ν. 1897/1990 και τροποποιήθηκε με το Ν. 2928/2001, αντικαθίσταται ως εξής:

"5. Τα κακούργηματα της πειρατείας, τα κακούργηματα κατά της ασφάλειας της σιδηροδρομικής ή υδάτινης συγκοινωνίας ή της αεροπλοΐας που προβλέπονται στον Ποινικό Κώδικα ή σε ειδικούς ποινικούς νόμους, τα κακούργηματα που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 187 και στο άρθρο 187Α του Ποινικού Κώδικα, καθώς και τα συναφή με αυτά πλημμελήματα και κακούργηματα, έστω και αν τα τελευταία τιμωρούνται βαρύτερα από τα ως άνω κύρια κακούργηματα."

5. Το πρώτο εδάφιο του άρθρου 7 του Ν. 2928/2001 τροποποιείται ως εξής:

"Η περάτωση της κύριας ανάκρισης για τα κακούργηματα των άρθρων 187 και 187Α του Ποινικού Κώδικα κηρύσσεται από το συμβούλιο εφετών."

6. Οι διατάξεις των άρθρων 9 και 10 του Ν. 2928/2001 εφαρμόζονται και για τις αξιόποινες πράξεις που προβλέπονται στο άρθρο 187Α του Ποινικού Κώδικα.

3.2.1 Το άρθρο 187^Α παρ.1- αντικειμενική υπόσταση

Παρατηρούμε, λοιπόν ότι η ειδοποιός διαφορά μεταξύ 187 και 187Α, μεταξύ εγκληματικής οργάνωσης και τρομοκρατικής οργάνωσης, είναι ότι στην περίπτωση των τρομοκρατικών πράξεων, σύμφωνα με το άρθρο 187Α, παράγραφος 1, εδάφιο κβ, αυτές τελούνται με τρόπο ή σε έκταση ή υπό συνθήκες, που είναι δυνατόν να βλάψουν μια χώρα ή διεθνή οργανισμό και με σκοπό να εκφοβίσουν τον πληθυσμό ή να βλάψουν σοβαρά ή να καταστρέψουν τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές και οικονομικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού.

Μελετώντας την αντικειμενική υπόσταση του εν λόγω εγκλήματος και συγκεκριμένα τη διατύπωση «όποιος τελεί» καθίσταται σαφές ότι η έννοια της τρομοκρατικής πράξης δύναται να νοηθεί πλέον και ως μεμονωμένη δράση ενός προσώπου. Αν και τα πρώτα δείγματα ποινικοποίησης ενός «μεμονωμένου τρομοκράτη» είχαν τεθεί, όπως είδαμε ανωτέρω, ήδη με το ν.774/1978 που προέβλεπε τη δυνατότητα τιμώρησης ενός μεμονωμένου ατόμου υπό την προϋπόθεση ότι αυτό προέβη στην τέλεση των εκεί αναφερόμενων αξιοποιώνων πράξεων με σκοπό τρομοκράτησης ή εξαναγκασμού της αρχής σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή πράξης, γεγονός είναι, ωστόσο, ότι με τη νέα αυτή πρόβλεψη του ν.3251/2004 η περίπτωση του ατομικού τρομοκράτη αποκτά ένα πιο στέρεο νομικό έρεισμα.

Στην παράγραφο 1, λοιπόν, του άρθρου 187^Α τυποποιείται το τρομοκρατικό έγκλημα καθεαυτό. Για την στοιχειοθέτησή του ο νόμος απαιτεί τη συνδρομή αφενός ενός αντικειμενικού

κριτηρίου, ήτοι την τέλεση των προβλεπόμενων αδικημάτων με τρόπο ή σε έκταση ή υπό συνθήκες που είναι δυνατόν να βλάψουν σοβαρά μία χώρα ή έναν διεθνή οργανισμό και αφετέρου ενός υποκειμενικού, ήτοι τα αδικήματα να τελούνται με σκοπό να εκφοβίσουν σοβαρά έναν πληθυσμό, να εξαναγκάσουν παράνομα δημόσια αρχή ή διεθνή οργανισμό να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να αποσχει από αυτήν ή να βλάψουν σοβαρά ή να καταστρέψουν τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές, οικονομικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού.

Ένα βασικό ζήτημα που γεννάται εν προκειμένω είναι ότι η σοβαρή βλάβη μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού συνιστούν μεγέθη δυσχερώς διαγνώσιμα και αντικειμενικώς προσδιορίσιμα, καθότι τόσο η έννοια χώρα όσο και η έννοια διεθνής οργανισμός εμφανίζουν πολλές επιφάνειες προσβολής και εμπεριέχουν περισσότερα αυτόνομα έννομα αγαθά¹¹². Στη σχετική Απόφαση-Πλαίσιο, γίνεται χρήση των όρων «country» και «international organisation». Παρότι η απόδοση στην ελληνική υπήρξε ταυτόσημη με τη χρήση της λέξης «χώρα», αποτελεί εριζώμενο ζήτημα κατά πόσον αυτή δύναται να υποδηλώνει και την έννοια του κράτους.

Η σχέση της κρατικής εξουσίας προς τη χώρα δεν είναι σχέση δικαιικού υποκειμένου προς αντικείμενο, ούτε σχέση νομικού προσώπου προς πράγμα, αλλά σχέση «εξουσίας» επί όλων των προσώπων που βρίσκονται στην επικράτεια. Η χώρα αποτελεί για την κρατική εξουσία τη φυσική έδρα της και το χωρικό πλαίσιο εκδήλωσης και πραγμάτωσης της εξουσίας τους κράτους, επομένως είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κρατική κυριαρχία¹¹³. Από την ίδια τη διατύπωση του άρθρου 187^A που κάνει λόγο για θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές και οικονομικές δομές προκύπτει ότι η επιλογή του νομοθέτη κατευθύνεται περισσότερο προς την έννοια κράτος, την οποία και προφανώς εξισώνει με αυτήν της χώρας.

Η έννοια του διεθνούς οργανισμού από την άλλη παρουσιάζει λιγότερες ερμηνευτικές δυσχέρειες. Ως διεθνής οργανισμός ορίζεται εν πολλοίς η μορφή προωθημένης διεθνούς συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη προς εξυπηρέτηση ορισμένων σκοπών, η οποία είναι περιβεβλημένη με μια ορισμένη νομική ενδυμασία¹¹⁴. Η συμπερίληψή του στην αντικειμενική υπόσταση του εν λόγω αδικήματος υποδηλώνει ενδεχομένως τη βούληση του νομοθέτη να «προστατεύσει» διεθνείς οργανισμούς που διαδραματίζουν κομβικό και καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του διεθνούς πολιτικού σκηνικού, όπως το NATO, η ΕΕ κ.λ.π.

Συνεχίζοντας, από τη διατύπωση της διάταξης συνάγεται επίσης ότι πρόκειται για ένα έγκλημα διακινδύνευσης (που είναι δυνατόν), και μάλιστα αφηρημένης, καθότι το στοιχείο το

¹¹² Ελισάβετ Συμεωνίδου – Καστανίδου, «Ο νόμος για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (Βασικά χαρακτηριστικά και πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση)», *ΠοινΔικ* 2004, σ.773.

¹¹³ Ανδρέας Δημητρόπουλος, Σύστημα συνταγματικού δικαίου, Μέρος Α, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2009, σελ. 128

¹¹⁴ Αντώνης Μπρεδήμας, *Διεθνείς Οργανισμοί*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Τεύχος Α', εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ. 112.

οποίο τυποποιείται στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος δεν είναι ρητά ο κίνδυνος αλλά η δυνατότητα βλάβης μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού, η γενική ικανότητα, δηλαδή, της εγκληματικής συμπεριφοράς να προκαλέσει κίνδυνο. Σύμφωνα με τον Μανωλεδάκη στα εγκλήματα αφηρημένης διακινδύνευσης η αξιόποινη μεταβολή στον εξωτερικό κόσμο που συνδέεται με την ενέργεια του δράστη δεν αποτελεί κατά την αντικειμενική υπόσταση εμπειρικό όρο κινδύνου, αλλά αρκεί ότι αποτελεί αφηρημένη δυνατότητα βλάβης του εννόμου αγαθού, κρινόμενη a priori από το νομοθέτη και ανεξάρτητα από εμπειρικές συνθήκες που θα επέτρεπαν την εμπειρική εξέλιξή της σε βλάβη.

Είναι προφανές ότι με την εγκληματική τυποποίηση τέτοιων πράξεων το ποινικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο υποκειμενικό στοιχείο. Ο δικαστής εδώ δεν έχει να κρίνει αν από την συμπεριφορά του δράστη επήλθε κίνδυνος αλλά στο αν ο δράστης ήθελε την παραγωγή του κινδύνου, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω.

3.2.2 Το υποκειμενικό στοιχείο του αδίκου

Το αξιοσημείωτο όσον αφορά την υποκειμενική υπόσταση του υπό εξέταση αδικήματος είναι προφανώς η αξίωση συνδρομής ενός ειδικού σκοπού, ήτοι ο σκοπός σοβαρού εκφοβισμού ενός πληθυσμού ή (ο σκοπός) παράνομου εξαναγκασμού δημόσιας αρχής ή διεθνούς οργανισμού να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει από αυτήν ή (ο σκοπός) σοβαρής βλάβης ή καταστροφής των θεμελιωδών συνταγματικών, πολιτικών, οικονομικών δομών μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού. Το αδίκημα, λοιπόν, των «τρομοκρατικών πράξεων» αποτελεί ένα έγκλημα σκοπού ή έγκλημα υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης, γεγονός που σημαίνει ότι για να στοιχειοθετηθεί το καταρχήν άδικο της πράξης, πρέπει ο δράστης να εμφορείται από τον περιγραφόμενο σκοπό (δόλος α' βαθμού), χωρίς να έχει καμία σημασία αν αυτός θα πραγματωθεί ή όχι¹¹⁵. Από τη στιγμή, λοιπόν, που ο σκοπός δεν αντιστοιχεί σε κάποιο αντικειμενικό στοιχείο, η διάγνωση του εναπόκειται αποκλειστικά στον εφαρμοστή του δικαίου.

Καθοριστικό ρόλο για την κατάφαση του υποκειμενικού στοιχείου αποτελεί η έννοια της προσφορότητας. Ο σκοπός του 187^A συντρέχει μόνο όταν η συμπεριφορά του δράστη βάσει των εξωτερικευμένων στοιχείων της είναι πρόσφορη να εκφοβίσει έναν πληθυσμό ή να εξαναγκάσει δημόσια αρχή ή να βλάψει τις θεμελιώδεις δομές της χώρας. Η προσέγγιση αυτή του νομοθέτη παραπέμπει στη μικτή περί του πολιτικού εγκλήματος θεωρία, που εξετάσαμε ανωτέρω, με την έννοια ότι επιζητεί δράσεις που αφενός είναι πρόσφορες να επιφέρουν καθεστωτική αλλαγή και αφετέρου εμφορούνται από το αντίστοιχο πολιτικό κίνητρο για την πραγμάτωσή της. Στο σημείο

¹¹⁵ Κωνσταντίνος Σκαρμέας, «Το υποκειμενικό στοιχείο του αδίκου στο αδίκημα της τρομοκρατίας του άρθρου 187Α ΠΚ», *ΠοινΔικ* 8-9/2014, σελ.753

αυτό δεν μπορεί να παροραθεί μια θεμελιώδης αντίφαση ανάμεσα στην αντιτρομοκρατική νομοθεσία αφενός και τη νομολογιακή αντιμετώπιση της τρομοκρατίας αφετέρου, η οποία συνίσταται στην ευκαιριακή και ανομοιογενή αντιμετώπιση του υποκειμενικού στοιχείου. Από τη μια πλευρά, λοιπόν, το υποκειμενικό στοιχείο θεωρείται επαρκές, προκειμένου να χαρακτηριστεί μια πράξη τρομοκρατική, ενώ από την άλλη πλευρά το ίδιο αυτό στοιχείο θεωρείται ανεπαρκές για τον χαρακτηρισμό του αυτού αδικήματος ως πολιτικού εγκλήματος. Ουσιαστικά, λοιπόν, συνάγουμε ότι ο σκοπός του δράστη αποτελεί ένα αξιοποιήσιμο νομικό μέγεθος όταν συμβάλει στην ενοχοποίησή του, ενώ όταν πρόκειται να ληφθεί υπόψη για να τον ωφελήσει, τότε θεωρείται ανεπαρκής.

Το πρώτο στοιχείο που δύναται να πληροί τον σκοπό του δράστη είναι ο σοβαρός εκφοβισμός ενός πληθυσμού. Ο εκφοβισμός συνιστά προφανώς μια έννοια που χρήζει εξειδικεύσεως, η οποία αν και οφείλει να διενεργείται με αντικειμενικά κριτήρια, ουσιαστικά ερμηνεύεται με βάση την υποκειμενική θεώρηση του εφαρμοστή του δικαίου. Παρότι το υπό εξέταση αδίκημα είναι αυτό της τρομοκρατίας, η λέξη «τρόμος» δεν απαντάται στο κείμενο, αλλά επιλέγεται, όπως βλέπουμε, αυτή του «εκφοβισμού». Η λέξη «τρόμος», ωστόσο, επιστρατεύεται, προκειμένου να εξειδικεύσει το πλημμέλημα της απειλής του 333ΠΚ. Σύμφωνα με μια αρεοπαγίτικη απόφαση¹¹⁶: «Τρόμος είναι ο υπέρμετρος ή αιφνίδιος φόβος (...) σε σχέση με το αίσθημα ασφάλειας. Η απειλή μπορεί να γίνει με οποιοδήποτε τρόπο (όπως με λόγια, με έγγραφα, με νεύματα, κινήσεις κ.λπ.) και κάθε πρόσφορο μέσο». Ο Άρειος Πάγος φαίνεται να αντιλαμβάνεται τον τρόπο ως μια κλιμακωτή διαβάθμιση του φόβου τόσο σε ένταση («υπέρμετρος») όσο και σε χρονική αμεσότητα με την πράξη («αιφνίδιος»). Επιπρόσθετα, το επίθετο «σοβαρός», που χρησιμοποιεί ο νομοθέτης στο 187Α, αναβαθμίζει την έννοια του εκφοβισμού με αποτέλεσμα να υπερτερεί από τον τρόπο του 333 ΠΚ ή από τον φόβο που πρέπει να δημιουργείται σε άλλα εγκλήματα του Ειδικού Ποινικού Δικαίου¹¹⁷.

Δεδομένης της ιδιαίτερης ψυχοσωματικής φύσης του φόβου, η διαπίστωση της συνδρομής του συνιστά ένα δύσκολο εγχείρημα, από την στιγμή μάλιστα που το τρομοκρατικό αδίκημα κατευθύνεται στην πρόκληση ενός συλλογικού φόβου, ήτοι απευθύνεται σε αόριστο αριθμό ατόμων μη αντικειμενικά προσδιορισμένο. Παράλληλα, αν επικεντρωθούμε στο παράδειγμα της «εγχώριας τρομοκρατίας», καθίσταται προφανές από τις προκηρύξεις των διαφόρων οργανώσεων ότι μεταξύ των στοχεύσεών τους δεν συγκαταλέγεται ο εκφοβισμός του πληθυσμού. Απεναντίας οι οργανώσεις αυτές επιδιώκουν να έχουν μια κοινωνική απεύθυνση και αποδοχή, αυτό άλλωστε

¹¹⁶ ΑΠ 1080/2005 ΣΤ' Ποινικό Τμήμα, ΠοινΧρ 2006, 138

¹¹⁷ Κωνσταντίνος Σκαρμέας, «Το υποκειμενικό στοιχείο του αδικού στο αδίκημα της τρομοκρατίας του άρθρου 187Α ΠΚ», *ΠοινΔικ* 8-9/2014, σελ.753

είναι και το περιεχόμενο της δράσης της τους, κατ' εξοχήν επικοινωνιακό, που επιδιώκει να θέσει ένα πολιτικό παράδειγμα ευελπιστώντας η κοινωνία να το αφογκραστεί και να το ακολουθήσει. Ελλείπει, λοιπόν, του υποκειμενικού στοιχείου του αδίκου σε συνδυασμό με την αντικειμενική αδυναμία απόδειξης του εκφοβισμού ενός πληθυσμού, η στοιχειοθέτηση της τρομοκρατικής πράξης υπό αυτήν τουλάχιστον τη μορφή συνιστά, φρονώ, εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή της συγκεκριμένης διάταξης.

Το δεύτερο στοιχείο τη συνδρομή του οποίου αξιώνει διαζευκτικά το άρθρο 187^A είναι ο σκοπός παράνομου εξαναγκασμού δημόσιας αρχής ή διεθνούς οργανισμού να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απέσχει από αυτήν. Αξίζει εν προκειμένω να υπομνησθεί ότι σε αντίθεση με την Απόφαση-Πλαίσιο, στην οποία γίνεται λόγος για εξαναγκασμό μιας Κυβέρνησης ή ενός διεθνούς οργανισμού, ο Έλληνας νομοθέτης επέλεξε να χρησιμοποιήσει την έννοια της δημόσιας αρχής, με αποτέλεσμα τη διεύρυνση της ποινικής εμβέλειας της εν λόγω διατάξεως. Σε αντιστοιχία και με τις λοιπές έννοιες που επιστρατεύονται στα πλαίσια της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, η δημόσια αρχή εμφανίζει ανάλογη ευρύτητα και αοριστία, που χρήζει προφανώς εξειδικεύσεως. Μολαταύτα και σε αυτήν την περίπτωση εναπόκειται στο δικαστή της ουσίας να προσδιορίσει την έννοια της δημόσιας αρχής, η οποία μέχρι τώρα νομολογιακά αποκρυσταλλώνεται μέσα από μια ενδεικτική αναφορά στις δικαστικές και αστυνομικές αρχές.

Το τρίτο διαζευκτικά τιθέμενο υποκειμενικό στοιχείο του αδίκου αποτελεί και το πιο κομβικό, καθότι νοηματικά ταυτίζεται με το αντικειμενικό στοιχείο της ίδιας διάταξης που αξιώνει οι τρομοκρατικές πράξεις να τελούνται «με τρόπο ή σε έκταση ή υπό συνθήκες που είναι δυνατό να βλάψουν σοβαρά μια χώρα ή έναν διεθνή οργανισμό». Αποτέλεσμα της νοηματικής αυτής ταύτισης είναι η ανεπιεικής ερμηνεία ότι αρκεί να συντρέχει αντικειμενικά η ανωτέρω ιδιαίτερη περίσταση, ήτοι η πράξη να ενέχει το στοιχείο της προσφορότητας, για να καταφαθεί και ο σκοπός του δράστη. Από τη στιγμή, λοιπόν, που κρίνεται ότι μια πράξη ήταν πρόσφορη να βλάψει σοβαρά μια χώρα ή έναν διεθνή οργανισμό, αυτομάτως τεκμαίρεται και ο σκοπός του δράστη να βλάψει σοβαρά ή να καταστρέψει τις θεμελιώδεις συνταγματικές, οικονομικές και πολιτικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού. Στην πράξη, ωστόσο, συμβαίνει το ακριβώς αντίστροφο, ήτοι με βάση το δεδηλωμένο σκοπό του δράστη προκύπτει άνευ ετέρου και η προσφορότητα της αποσταθεροποιητικής του δράσης.

Η ασάφεια και αοριστία που επισημάνθηκε ανωτέρω χαρακτηρίζει και την τρίτη αυτή έκφανση του υποκειμενικού στοιχείου. Η αξίωση του «θεμελιώδους» που οφείλει να χαρακτηρίζει τις εν λόγω δομές, περιορίζει αντίστοιχα και το εύρος τους σε αυτές των οποίων η βλάβη ή καταστροφή θα συνεπαγόταν μια πραγματική αποσταθεροποίηση του κρατικού οικοδομήματος. Με βάση την ερμηνεία αυτή, είναι εξαιρετικά αμφίβολο κατά πόσο αστυνομικά τμήματα, εφορίες

και τραπεζικά καταστήματα που αποτελούν κατεξοχήν στόχους τρομοκρατικών οργανώσεων καταλαμβάνονται από τον χαρακτηρισμό του «θεμελιώδους».

Αναφορικά, λοιπόν, με τις συνταγματικές δομές η διδασκαλία του Συνταγματικού Δικαίου ορίζει ότι η λειτουργία του πολιτεύματος της Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας κατ' άρθρο 1 παρ. 1 του Συντάγματος δομείται πάνω σε τρεις εξουσίες: την εκτελεστική με εκφραστές την Κυβέρνηση και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τη νομοθετική με εκφραστή τη Βουλή και τη δικαστική εξουσία. Στο σημείο αυτό ο Σκαρμέας επισημαίνει ότι «πρόσωπα και πράγματα που μπορούν να υπαχθούν σε αυτές τις δομές και να αποτελέσουν αντικείμενο του σκοπού του δράστη είναι: ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο τόπος διαμονής και ο τόπος εργασίας του (όχι όμως κατά τελολογική συστολή η οικογένειά του), τα μέλη της Κυβέρνησης και οι χώροι εργασίας και κατοικίας τους (όχι οι οικογένειές τους), οι εν ενεργεία βουλευτές, οι κατοικίες τους και η Βουλή ως χώρος εργασίας τους (και πάλι όχι οι οικογένειές τους και όχι τα γραφεία των ιδιωτικών τους επαγγελματιών), οι δικαστικοί λειτουργοί και οι χώροι εργασίας και κατοικίας τους»¹¹⁸.

Οι άλλες δυο κατηγορίες, ήτοι οι πολιτικές και οικονομικές δομές εμφανίζουν την ίδια αν όχι μεγαλύτερη ασάφεια και ευρύτητα από τις συνταγματικές, με αποτέλεσμα μια περιοριστική απαρίθμηση αυτών να καθίσταται αδύνατη αλλά και μεθοδολογικά λανθασμένη. Η δικαστηριακή έως τώρα πρακτική έχει αποδείξει ότι προσδίδεται ένα ιδιαίτερα ελαστικό περιεχόμενο σε αυτές, παραγνωρίζοντας πλήρως την προϋπόθεση του θεμελιώδους. Ειδικά σε ό,τι αφορά τις οικονομικές δομές η βλάβη του χρηματοπιστωτικού συστήματος τεκμαίρεται μέσα από μεμονωμένες επιθέσεις σε τραπεζικά καταστήματα. Σε κάθε περίπτωση το ανεπιεικές μιας τέτοιας ερμηνείας «διασώζεται» με την αναγωγή στη βούληση του δράστη, η οποία είναι δεδομένο ότι κινείται στην κατεύθυνση της ολοσχερούς αποδόμησης του ισχύοντος συστήματος.

3.2.3 Η επιμήκυνση των ορίων παραγραφής

Μια ακόμη καινοτομία του εν λόγω νομοθετήματος υπήρξε η επιμήκυνση των ορίων παραγραφής από 20 σε 30 έτη. Για πρώτη φορά σε νομοθετικό κείμενο και κατά πλήρη παρέκκλιση από το δικαιολογητικό λόγο θεσπίσεως της παραγραφής, η απαξία των τρομοκρατικών πράξεων είναι τόσο βεβαρυμμένη, ώστε να θεωρείται ότι η διασαλευθείσα κοινωνική ειρήνη αδυνατεί να επανέλθει ακόμη και μετά από 30 χρόνια, παραδίδοντας έτσι ακέραιο το δικαίωμά στην Πολιτεία να διώξει τις εν λόγω πράξεις. Αντίστοιχη αυστηροποίηση

¹¹⁸ Στο ίδιο, σελ.753

παρατηρείται και ως προς τον θεσμό της υφ'όρον απόλυσης καθότι προϋποτίθεται η έκτιση πραγματικής στερητικής της ελευθερίας ποινής 25 ετών¹¹⁹.

3.2.4 Η εξαίρεση της εσχάτης προδοσίας

Σύμφωνα τώρα με τη διάταξη του άρθρου 187Α παράγραφος 2 ΠΚ οι διατάξεις της παραγράφου 1 δεν εφαρμόζονται αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις των άρθρων 134 έως 137 ΠΚ. Όπως είδαμε στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, η στενή αντικειμενική θεωρία περί πολιτικού εγκλήματος που έχει επικρατήσει νομολογιακά αναγνωρίζει τον χαρακτήρα του πολιτικού μόνο στα προρρηθέντα εγκλήματα. Συμπλέοντας, λοιπόν, απόλυτα με τη νομολογιακή αυτή παράδοση, ο νομοθέτης αναγνωρίζει ως μοναδικό πολιτικό έγκλημα αυτό της εσχάτης προδοσίας. Η ρητή του μάλιστα εξαίρεση από την εφαρμογή του παρόντος νόμου γίνεται προκειμένου να καταφαθεί εξ αντιδιαστολής ο μη πολιτικός χαρακτήρας της τρομοκρατικής οργάνωσης.

3.2.5 Το αδίκημα της απειλής τέλεσης τρομοκρατικής πράξης

Νομικό αλλά και ιστορικό ενδιαφέρον αποτελεί η παράγραφος 3 του άρθρου 187^Α όπου τυποποιείται αυτοτελώς η σοβαρή απειλή τέλεσης μιας τρομοκρατικής πράξης και η εξ' αυτής πρόκληση τρόμου. Η ομοιότητα της διάταξης αυτής με το εμφυλιοπολεμικής εμπνεύσεως άρθρο 190Π.Κ που είδαμε ανωτέρω είναι πρόδηλη, γεγονός που καταμαρτυρά την ιστορική συνέχεια αλλά και αναβάθμιση του νομικού οπλοστασίου απέναντι στην αντιμετώπιση του εκάστοτε εσωτερικού εχθρού.

Η Συμεωνίδου¹²⁰ υποστηρίζει ότι το έγκλημα του άρθρου 187^Α παρ. 3 αποτελεί διακεκριμένη μορφή του εγκλήματος του άρθρου 190 Π.Κ., που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι δύο ετών και ως εκ τούτου το πρώτο πρέπει να ενταχθεί στο δεύτερο, ενδεχομένως με την προσθήκη 2^{ης} παραγράφου. Για λόγους ενδοσυστηματικής συνέπειας η λύση αυτή φαντάζει ενδεδειγμένη, μολαταύτα έχει καταστεί σαφές ότι η αντιτρομοκρατική νομοθεσία αποτελεί ένα

¹¹⁹ Στο ζήτημα που ανακύπτει εάν δηλαδή τα 25 έτη αναφέρονται σε πραγματική έκτιση ή στον ευεργετικό χρόνο υπολογισμού, ορθότερο είναι μάλλον να ισχύσει η ευμενέστερη για τον κατηγορούμενο ερμηνεία, ότι δηλαδή αναφέρεται σε χρόνο που επιδέχεται ευεργετικό υπολογισμό, σύμφωνα άλλωστε και με την αρχή «in dubio pro mitiore». Για την αρχή αυτή και τη λειτουργία της βλ. αναλυτικά Ν. Ανδρουλάκης, «Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος Ι», Εκδόσεις Σάκκουλας Αθήνα 2006, Έκδοση Β', σελ. 117, Ι. Μανωλεδάκης, «Ποινικό δίκαιο - Επιτομή γενικού μέρους», Εκδόσεις Σάκκουλας Θεσσαλονίκη 2001, έκδοση ΣΤ', 2001, σελ.75, Λ. Μαργαρίτης, «Ναρκωτικά - Απόλυση υπό όρο», 2002, σελ. 55 επ.

¹²⁰ Ελισάβετ Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Ο νόμος για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας», ΠοινΔικ 7/2004, σελ. 785, της ίδιας, *Οργανωμένο έγκλημα και τρομοκρατία – Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη*, εκδ Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Β' έκδοση 2007, σελ. 191.

πεδίο νομικής εξαιρέσης, όπου το ποινικό δόγμα υποχωρεί απέναντι στις εκάστοτε συγκυριακές στοχεύσεις.

Χαρακτηριστική εν προκειμένω είναι και η παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, καθότι, παρά το γεγονός ότι η σοβαρή απειλή τέλεσης μιας τρομοκρατικής πράξης αποτελεί κάτι λιγότερο από τη διάπραξη απόπειρας ενός τρομοκρατικού αδικήματος που κατά πραγμάτωση του σκοπού του δράστη εκφοβίζει σοβαρά έναν πληθυσμό (παρ. 1 του άρθρου 187Α ΠΚ) καταλήγει να τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών, ενώ η απόπειρα τέλεσης αυτού τιμωρείται με πλαίσιο ποινής από 10 ημέρες έως 5 χρόνια (άρθρα 42 παρ.1 + 187 παρ.1 εδ.3 Π.Κ.)¹²¹.

3.2.6 187^A παρ.4 : Η τυποποίηση της συγκρότησης ή ένταξης σε τρομοκρατική οργάνωση

Η συγκεκριμένη διάταξη δομήθηκε με βάση το άρθρο 187 παρ.1 του ν.2928/2001 που εξετάσαμε ανωτέρω. Μέσα από μια πρώτη, ωστόσο, συγκριτική επισκόπηση καθίσταται σαφές ότι η συγκρότηση τρομοκρατικής οργάνωσης ή η ένταξη σ' αυτήν απειλείται με κάθειρξη μέχρι 10 έτη, ακόμη και αν ο σκοπός του δράστη εξαντλείται στο να τελέσει ένα και μόνο τρομοκρατικό έγκλημα. Τούτο προκύπτει με σαφήνεια από το γράμμα του νόμου, που κάνει λόγο για όποιον διαπράττει τις παραπάνω πράξεις «με σκοπό να τελέσει το έγκλημα της παρ.1».

Η αυξημένη απαξία της εν λόγω συμπεριφοράς πρέπει να αναζητηθεί στον δικαιοπολιτικό λόγο θεσπίσεως του συγκεκριμένου αντιτρομοκρατικού νομοθετήματος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην αιτιολογική του έκθεση «η χώρα μας έχει καταβάλει βαρύ φόρο αίματος στο βωμό της τρομοκρατίας, και εύλογα επιδεικνύει - ως Πολιτεία και ως κοινωνία - ιδιαίτερη ευαισθησία στην καταπολέμηση της σύγχρονης αυτής μάστιγας. Με το παρόν νομοσχέδιο εκφράζεται η βούληση της Ελλάδος να συμβάλει ενεργά στη διαμόρφωση μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής κατά της διεθνούς τρομοκρατίας, στο πλαίσιο του διακηρυγμένου στόχου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τη διατήρηση και ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου ως «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης». Η ιδιαίτερη αυτή ευαισθησία μεταφράζεται ως αναγκαιότητα θέσπισης ενός εξαιρετικού νομικού πλαισίου που λόγω της ιδιαίτερης φύσης του αντικειμένου του μπορεί να παρεκκλίνει από βασικές αρχές του Ποινικού Δικαίου και να διευρύνει υπέρμετρα το αξιόποιο ικανοποιώντας έτσι το πάγιο αίτημα της Πολιτείας για ασφάλεια.

Πέρα από την παραπάνω άστοχη διεύρυνση του αξιόποινου παρατηρούμε επίσης, ότι αφ'ής στιγμής η διάταξη του άρθρ. 187Α παρ. 4 ΠΚ παραπέμπει στην παράγραφο 1, αξιώνεται

¹²¹ Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι, «Ο νόμος για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την τρομοκρατία και οι δηλώσεις πίστης στο Σύνταγμα», *ΠοινΔικ* 7/2004, σελ. 838- 839.

αντίστοιχα η συνδρομή του υποκειμενικού στοιχείου που αναφέρθηκε ανωτέρω. Τυποποιείται, λοιπόν, ένα έγκλημα που το αντικειμενικό του στοιχείο είναι η ένταξη σε οργάνωση και το υποκειμενικό διαρθρώνεται σε έναν υπερχειλή σκοπό πολλαπλών κατ' ουσία φάσεων που ξεκινά από τον σκοπό τέλεσης των εγκλημάτων της παραγράφου 1 και ολοκληρώνεται με τον σκοπό σοβαρού εκφοβισμού ενός πληθυσμού ή παράνομου εξαναγκασμού δημόσιας αρχής ή διεθνούς οργανισμού να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει από αυτήν ή σοβαρής βλάβης ή καταστροφής των θεμελιωδών συνταγματικών, πολιτικών, οικονομικών δομών μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού.

Η υπερτροφία αυτή υποκειμενικών στοιχείων, όπως εύστοχα παρατηρεί η Καϊάφα-Γκμπάντι, διαταράσσει την ισορροπία μεταξύ αντικειμενικού και υποκειμενικού υπόβαθρου του εγκλήματος και καθιστά ιδιαίτερα δυσχερή την απόδειξη της υπαιτιότητας. Και αυτό διότι «τα παραπάνω στοιχεία, που απαιτούν για την προσέγγισή τους αναζήτηση σχεδιασμού λεπτομερειών για τον χρόνο, τον τρόπο, τις περιστάσεις τέλεσης κ.λπ., είναι ιδιαίτερα δύσκολο να εντοπιστούν σε επίπεδο συγκρότησης ή ένταξης σε μια οργάνωση ή ακόμη και σχεδιασμού επιμέρους μελλοντικών πράξεων με τέτοιο τρόπο, που να επιτρέπει τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης»¹²². Μολαταύτα η δικαστηριακή πρακτική έχει υπερβεί και αυτόν τον σκόπελο ανάγοντας την ένταξη ως τη μόνη απαραίτητη ένδειξη από την οποία συνάγονται με τη σειρά τους όλα τα υπόλοιπα, αυτοτελώς απαιτούμενα, υποκειμενικά στοιχεία. Το κρίσιμο εν προκειμένω στοιχείο είναι η διαπίστωση της συνδρομής των προϋποθέσεων για την ύπαρξη τρομοκρατικής οργάνωσης. Άπαξ και καταφασθεί ότι μια ένοπλη ομάδα φέρει αυτά τα χαρακτηριστικά, η ένταξη σε αυτή λειτουργεί ως τεκμήριο για τη βουλευτική στάση κάθε μέλους.

Έντονο προβληματισμό δημιουργεί και το εύρος των επαπειλούμενων ποινών του άρθρου 187^A παρ.4. Όπως είδαμε, η ένταξη και συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση επισύρει κάθειρξη μέχρι 10 έτη. Μολαταύτα τα σχεδιαζόμενα εγκλήματα μπορεί να είναι μόνο πλημμελήματα με αποτέλεσμα να προκύπτει αξιολογική αντινομία που συνίσταται στο ότι τιμωρείται με ποινή κακουργήματος η συμμετοχή σε οργάνωση που αποσκοπεί στην τέλεση μόνο πλημμελημάτων¹²³. Είναι ανεπίτρεπτο, λοιπόν, όταν το τρομοκρατικό έγκλημα ως ολοκληρωμένο δεν ξεπερνά κατά την εκτίμηση του ίδιου του νομοθέτη την απαξία του πλημμελήματος, να προσλαμβάνει κακουργηματική μορφή σ' ένα πολύ προωθημένο προστάδιό του, όπως είναι η ένταξη σε μια τρομοκρατική οργάνωση για την τέλεση τέτοιων τρομοκρατικών αδικημάτων.

¹²² Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η οριοθέτηση του αξιοποίνου της τρομοκρατίας και οι προκλήσεις για ένα δικαιοκρατούμενο ποινικό δίκαιο», *Ποιν.Χρ* 2005, σελ.865-879

¹²³ Ελισάβετ Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Ο νόμος για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας», *ΠοινΔικ* 7/2004, σελ. 785,

3.2.7 Η διεύθυνση τρομοκρατικής οργάνωσης

Η δογματική αυτή κατασκευή προσπαθεί να τυποποιήσει μια εγκληματική συμπεριφορά με τέτοια ιδιάζουσα κοινωνικοηθική απαξία, ώστε να μην μπορεί να γίνεται λόγος για περίπτωση διακεκριμένης ηθικής αυτουργίας ή, έστω, για ένα είδος διακεκριμένης άμεσης συνέργειας. Το σχήμα αυτό παραπέμπει περισσότερο στην εννοιολογική προσέγγιση που επιχείρησε ο Roxin στην μελέτη του « Έμμεση αυτουργία μέσω των οργανωτικών μηχανισμών της εξουσίας», η οποία εδράζεται στη θέση ότι σε μια εγκληματική οργάνωση, οι ευρισκόμενοι στο παρασκήνιο υποκινητές (Hintermann), οι οποίοι με αυτοδύναμη εξουσία προσταγής διατάσσουν την τέλεση αξιόποινων πράξεων, μπορούν να ευθύνονται ως έμμεσοι αυτουργοί, ακόμη κι αν οι αμέσως εκτελούντες υπέχουν πλήρη ποινική ευθύνη¹²⁴. Το νομικό αυτό μόρφωμα επιστρατεύθηκε, προκειμένου να καταστεί δυνατή η καταδίκη των βασικών στελεχών του Χιτλερικού καθεστώτος, καθότι η θεμελίωση ηθικής αυτουργίας στην προκειμένη περίπτωση καθίστατο ιδιαίτερος δυσχερής αφενός λόγω του ότι αυτή εξικνείται στην πρόκληση απόφασης για την τέλεση την εγκληματικής πράξης, η περαιτέρω εξέλιξη της οποίας αφήνεται στα χέρια του φυσικού αυτουργού¹²⁵ και αφετέρου ελλείπει της δυνατότητας αποδείξεως του ιδιαίτερου προσωπικού, επικοινωνιακού δεσμού που αξιώνει το νομικό αυτό μέγεθος.

Υπό την έννοια αυτή, όπως επισημαίνει ο Λίβος, «οι αυτουργοί των επί μέρους πράξεων που δρουν στο παρασκήνιο κυριαρχούν επί του εμπειρικού σκέλους της δράσης τους, ενώ ο αυτουργός που δρα στο παρασκήνιο κυριαρχεί ούτως ειπείν επί του νοηματικού σκέλους της»¹²⁶. Αξίζει εν προκειμένω να επισημανθεί ότι μια πρώτη έκφανση της νομικής αυτής κατασκευής σε ελληνικό επίπεδο αποτελεί η έννοια του «πρωταίτιου» που αποτυπώνεται στην υπ' αριθμ. 3/3 Οκτωβρίου 1974 Συντακτική Πράξη. Κατά την Ολ.Α.Π. 683/1975, «πρωταίτιοι» είναι «οι συλλαβόντες την ιδέαν του πραξικοπήματος, καταρτίσαντες το σχετικόν σχέδιον ενεργειών και πραγματοποιήσαντες την εκτέλεσιν αυτού κατά την 21 Απριλίου 1967 διά πράξεων αυτών των ιδίων ή και τρίτων προσώπων υπό τούτων κατευθυνομένων, καθώς και οι προσχωρήσαντες εις το σχέδιον μετά την κατάρτισιν αυτού και διαδραματίσαντες κατά την εκτέλεσίν του αποφασιστικόν διά την επιτυχίαν του ρόλον»¹²⁷.

¹²⁴ Claus Roxin, «Η οργανωτική κυριαρχία ως αυτοτελής μορφή έμμεσης αυτουργίας», *ΠοινΛογ* 2008, σελ. 261, του ίδιου, «Η κυριαρχία επί της πράξης δυνάμει οργανωτικών μηχανισμών εξουσίας», δημοσιευμένη στο *Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και Σύγχρονη πραγματικότητα, πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ινστιτούτου Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου*, Αθήνα 3-5 Ιουνίου 2016, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 3-19

¹²⁵ Francisco Munoz Conde, «Έμμεση αυτουργία μέσω οργανωτικών δομών εξουσίας», δημοσιευμένη στο *Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και Σύγχρονη πραγματικότητα, πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ινστιτούτου Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου*, Αθήνα 3-5 Ιουνίου 2016, Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 278

¹²⁶ Νικόλαος Λίβος, «Ζητήματα ερμηνείας του άρθρου 187 Π.Κ», *ΠοινΧρ* 2015, σελ.310

¹²⁷ Στο ίδιο, σελ.310

Διατηρώ, ωστόσο, αμφιβολίες, ενόψει και της εκδοθείσας επί της συγκεκριμένης υποθέσεως απόφασης, αν η έννοια αυτή εισήχθη με την αντίστοιχη στόχευση που διείπε την θεωρία της οργανωτικής κυριαρχίας επί της πράξεως ή εάν αντίθετα συνιστούσε έναν μεθοδευμένο τρόπο συστολής της έννοιας της αυτουργίας στην περίπτωση των προσώπων τα οποία διαδοχικώς συμμετείχαν (διαδοχική συναυτουργία) στο πραξικόπημα και μέχρι αποπερατώσεως αυτού, όπως υποστήριξε και η Ψαρούδα-Μπενάκη¹²⁸.

Αναμφισβήτητα προς την κατεύθυνση της διεύρυνσης του αξιοποιήσιμου κινήτου η υπό εξέταση παράγραφος 5 του άρθρου 187^A, που μέσα σε έναν υπερβάλλοντα νομοθετικό ζήλο παραγνωρίζει σκόπιμα τη δομή των οργανώσεων που επιλέγει να τιμωρήσει ως τρομοκρατικές. Η ύπαρξη ενός οργανωμένου δικτύου συνεννόησης δεν αναιρεί δίχως άλλο τη δυνατότητα οι εν λόγω ομάδες να λειτουργούν με βάση οριζόντιες διαδικασίες. Είναι γεγονός ότι ο όρος «διεύθυνση» εννοιολογικά παραπέμπει σε οικονομικούς οργανισμούς ή εταιρίες και προσιδιάζει περισσότερο σε εγκληματικές ομαδοποιήσεις οικονομικού τύπου, όπως λ.χ. η μαφία, που πέρα από την εγκληματική τους δραστηριότητα αναγκαστικά κινούνται και εντός νόμιμου οικονομικού πλαισίου¹²⁹. Οι τρομοκρατικές οργανώσεις, όπως τουλάχιστον διαρθρώνονται με βάση την ελληνική εμπειρία, δεν εμφανίζουν μια αντίστοιχη ιεραρχική δομή, επομένως η δίωξη κάποιου μέλους τους με βάση την ανωτέρω διάταξη δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και συνιστά, φρονώ, νομική πλημμέλεια.

Ουσιαστικά η έννοια της διεύθυνσης τρομοκρατικής οργάνωσης προστέθηκε, προκειμένου να υπερκεράσει τη νομικά πάσχουσα στοιχειοθέτηση ηθικής αυτουργίας που έλαβε χώρα κατά την εκδίκαση της υπόθεσης της «17N».

3.2.8 187^A παρ.6- Η περίπτωση των «συμπαθούντων»

Ένα άλλο στοιχείο που ενδεικνύει την κατασταλτική αναβάθμιση του δεύτερου αυτού νομοθετήματος είναι η διεύρυνση του κύκλου της τρομοκρατικής οργάνωσης με δράστες που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «συμπαθούντες» της εκάστοτε ομάδας. Αυτό συμβαίνει με την πρόβλεψη του άρθρου 6 που ποινικοποιεί σε βαθμό κακουργήματος που επισύρει μάλιστα ποινή κάθειρξης μέχρι 10 έτη μια σειρά συμπεριφορών που θεωρούνται ως προσπάθεια διευκόλυνσης της δράσης της τρομοκρατικής οργάνωσης. Σύμφωνα με την παρ. 6 τιμωρείται, λοιπόν, με ποινή κάθειρξης μέχρι δέκα ετών όποιος, για να διευκολύνει την τέλεση πράξεως κατά την παρ. 4, παρέχει πληροφορίες ή υλικά μέσα ή με οποιοδήποτε τρόπο εισπράττει ή διαθέτει κεφάλαια κατά

¹²⁸ Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα, «Η έννοια των "πρωταιτίων" της εσχάτης προδοσίας», ΠοινΧρ ΚΕ', 1975, σελ. 700 - 703

¹²⁹ Νικόλαος Λίβος, «Ζητήματα ερμηνείας του άρθρου 187 Π.Κ.», ΠοινΧρ 2015, σελ.310

την έννοια της Διεθνούς Σύμβασης για την καταστολή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας ή παρέχει οικονομικά μέσα με οποιονδήποτε τρόπο.

Η εν λόγω διάταξη, λοιπόν, τυποποιεί ευρύτατες βοηθητικές πράξεις στήριξης μιας τρομοκρατικής οργάνωσης, τις οποίες ανάγει με την αυτοτελή τυποποίηση σε αυτουργικές. Έτσι, όμως, τα πλαίσια της συμμετοχικής δράσης καθίστανται ιδιαίτερα ρευστά, καθότι με την ίδια ποινή τιμωρείται τόσο αυτός που συμμετέχει στην τρομοκρατική οργάνωση, όσο και αυτός που με βάση την τυποποιούμενη στο νόμο συμπεριφορά του θα μπορούσε με βάση τις ισχύουσες διατάξεις του ΠΚ περί συμμετοχής να χαρακτηριστεί ως απλός συνεργός. Παρατηρείται, δηλαδή, μια εξομοίωση των μορφών απλής συνέργειας με την απαξία της φυσικής αυτουργίας¹³⁰, που αν και εντοπίζεται και σε άλλους ειδικούς ποινικούς νόμους, αναδεικνύει, ωστόσο, εναργέστατα το πεδίο εξαιρέσεως μέσα στο οποίο λειτουργεί η αντιτρομοκρατική νομοθεσία.

3.2.9 187^A παρ.7 – Η ποινικοποίηση των προπαρασκευαστικών πράξεων

Στην παράγραφο 7 του άρθρου 187^A ΠΚ τυποποιούνται και ποινικοποιούνται οι λεγόμενες προπαρασκευαστικές πράξεις. Σε επίπεδο αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, όπως είδαμε ανωτέρω, η τιμώρηση των προπαρασκευαστικών πράξεων εισήχθη με τον ν.774/1978 που προέβλεπε μάλιστα ποινή κάθειρξης 10 ετών για τα εκεί προβλεπόμενα αδικήματα.

Παρότι και τα εδώ προβλεπόμενα εγκλήματα είναι κοινά και προβλέπονται ήδη στον Ποινικό Κώδικα, η ειδοποιός διαφορά τους συνίσταται ότι το άρθρο 187^A αξιώνει τον επιπρόσθετο σκοπό του δράστη να προπαρασκευάσει ένα τρομοκρατικό έγκλημα και μάλιστα ανεξάρτητα εάν αυτό τελικά τελεστεί ή όχι. Χωρίς, λοιπόν, την προσθήκη κάποιου επιπλέον αντικειμενικού στοιχείου το απειλούμενο πλαίσιο της κακουργηματικής ποινής για τα μισά από τα παραπάνω εγκλήματα διπλασιάζεται, ενώ στα πλημμελήματα αυξάνεται το κατώτατο όριο στα τρία χρόνια με βάση μόνο το μελλοντικό βουλευτικό πεδίο του δράστη¹³¹.

Η τιμώρηση των προπαρασκευαστικών πράξεων δεν είναι άγνωστη στο ποινικό μας δίκαιο, μολαταύτα στην προκειμένη περίπτωση θεωρούνται ως προπαρασκευαστικές, πράξεις που ήδη τιμωρούνται ως αυτοτελή εγκλήματα και έχουν απαξία ως τέτοια, δηλ. ως ολοκληρωμένη προσβολή άλλων εννόμων αγαθών. Στη συνήθη, ωστόσο, περίπτωση των προπαρασκευαστικών πράξεων πρόκειται για πράξεις που δεν έχουν αυτοτελή απαξία αλλά την αποκτούν μέσα από την αντικειμενική διαπίστωση ότι κατευθύνονται στην προσβολή συγκεκριμένων εννόμων αγαθών. Ο

¹³⁰ Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η οριοθέτηση του αξιοποίνου της τρομοκρατίας και οι προκλήσεις για ένα δικαιοκρατούμενο ποινικό δίκαιο», *Ποιν.Χρ* 2005, σελ.865-879

¹³¹ Ελισάβετ Συμεωνίδου – Καστανίδου, «Ο ορισμός της τρομοκρατίας», *ΠοινΔικ* 2002, σελ. 59 επ. και Χάρης Παπαχαραλάμπους, «Το Ποινικό δίκαιο του εχθρού: Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, τρομοκρατία και έκτακτη αντιτρομοκρατική νομοθεσία στις ΗΠΑ», *ΠοινΔικ* 2002, σελ. 192 επ.

προβληματισμός εν προκειμένω έγκειται στο γεγονός ότι οι προβλεπόμενες στο άρθρο 187^Α παρ.7 αξιόποινες πράξεις δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως αποτελεσματικοί ενδείκτες προπαρασκευής ενός τρομοκρατικού αδικήματος. Αφ'ης στιγμής η εν λόγω προπαρασκευή δεν δύναται να προκύψει από την αντικειμενική υπόσταση του συγκεκριμένου διακεκριμένου εγκλήματος, καθίσταται σαφές ότι το κενό αυτό θα αναπληρωθεί για άλλη μια φορά από τη βούληση του δράστη¹³².

3.2.10 Η εξαίρεση της παραγράφου 8

Ενόψει των αντιρρήσεων που διετυπώθησαν σχετικά με το ασαφές και εν γένει αόριστο περιεχόμενο των τρομοκρατικών πράξεων, που δημιουργούσε τον κίνδυνο υπαγωγής στη νομοτυπική μορφή του τρομοκρατικού εγκλήματος και συμπεριφορών που εμπίπτουν εννοιολογικά στη δράση υπέρ της ελευθερίας ή στην άσκηση θεμελιωδών ατομικών ελευθεριών¹³³, διαμορφώθηκε από το νομοθέτη η διάταξη του άρθρου 187Α παράγραφος 8 ΠΚ, η οποία προέβλεπε ότι: «δεν συνιστά τρομοκρατική πράξη κατά την έννοια των προηγούμενων παραγράφων του άρθρου αυτού η τέλεση ενός ή περισσότερων από τα εγκλήματα των προηγούμενων παραγράφων, αν εκδηλώνεται ως προσπάθεια εγκαθίδρυσης δημοκρατικού πολιτεύματος ή διαφύλαξης ή αποκατάστασης αυτού ή ως δράση υπέρ της ελευθερίας με την έννοια του άρθρου 5 παρ. 2 του Συντάγματος ή αποσκοπεί στην άσκηση θεμελιώδους ατομικής, πολιτικής ή συνδικαλιστικής ελευθερίας ή άλλου δικαιώματος προβλεπόμενου στο Σύνταγμα ή στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών».

Η προσπάθεια αυτή διατύπωσης εξαιρέσεων από τον κανόνα της τρομοκρατικής πράξης και γενικά του αρνητικού προσδιορισμού του (τού τι δεν είναι τρομοκρατική πράξη), επιβεβαιώνει αφενός την ένοχη συνείδηση του νομοθέτη και αφετέρου την αδυναμία του να ορίσει τις τρομοκρατικές πράξεις κατά τρόπο συγκεκριμένο, ο οποίος να μην είναι αόριστος και αυθαίρετος¹³⁴. Μολαταύτα, η προσθήκη της διάταξης αυτής δεν επέλυσε το ζήτημα της οριοθέτησης του τρομοκρατικού αδικήματος, αφ'ης στιγμής και οι χρησιμοποιούμενοι σε αυτήν όροι εμφανίζουν σημαντικό βαθμό αοριστίας και ασάφειας.

Όσον αφορά, τέλος, το δικονομικό σκέλος διατηρήθηκε σε ισχύ η ειδική διαδικασία περάτωσης της ανάκρισης που προβλεπόταν και στον ν.2928/2001, ήτοι με την έκδοση αμετάκλητου βουλεύματος από το Συμβούλιο Εφετών.

¹³² Ο.π

¹³³ Ο.π

¹³⁴ Κώστας Παπαδάκης, «Τρομονόμος και Ιδιώνυμο. Η ιστορία επαναλαμβάνεται», *Θέσεις*, Τεύχος 94, Ιανουάριος - Μάρτιος 2006

3.3 Ο ι νόμοι για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας

Με τον 2331/1995 αρχικά και κυρίως τον 3691/2008 αργότερα, πραγματοποιείται η συγκρότηση ενός δικτύου που νομιμοποιεί την παρακολούθηση, καταγραφή και έλεγχο όλου του φάσματος της ανθρώπινης δραστηριότητας, με τις κάθε είδους χρηματοπιστωτικές, ασφαλιστικές κ.λ.π εταιρίες να αποκτούν ανεξέλεγκτο θεσμικό ρόλο και πρόσβαση στα δεδομένα των πολιτών, πρόσφορο φυσικά για κάθε χρήση. Διακηρυγμένος στόχος, η εξακρίβωση «ασυνήθων ή ύποπτων συναλλαγών» οποιουδήποτε φυσικού ή νομικού προσώπου.

Με τον νόμο αυτό τροποποιήθηκε η παράγραφος 6 του ν.3251/2004 και διαμορφώθηκε πλέον ως εξής: « Όποιος παρέχει κάθε είδους περιουσιακά στοιχεία, υλικά ή άυλα, κινητά ή ακίνητα ή κάθε είδους χρηματοοικονομικά μέσα, ανεξάρτητα από τον τρόπο κτήσης τους, σε τρομοκρατική οργάνωση ή σε μεμονωμένο τρομοκράτη ή για τη συγκρότηση τρομοκρατικής οργάνωσης ή για να καταστεί κάποιος τρομοκράτης ή τα εισπράττει, συλλέγει ή διαχειρίζεται χάριν των ανωτέρω, ανεξάρτητα από τη διάπραξη οποιουδήποτε εγκλήματος από τα αναφερόμενα στην παράγραφο 1, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών».

Πλέον ο ν.3691/2008 με τις μετέπειτα τροποποιήσεις του καταργήθηκε σχεδόν ολοκληρωτικά και αντικαταστάθηκε από το ν.4557/2018¹³⁵ με τίτλο «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και άλλες διατάξεις». Με το άρθρο 47 αυτού η «Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες και της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας και Ελέγχου των Δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης», η οποία έχει συσταθεί με το άρθρο 7 του ν. 3691/2008 μετονομάζεται σε «Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες».

Σε ό,τι αφορά το κομμάτι της τρομοκρατίας η εν λόγω Αρχή σύμφωνα με το άρθρο 50 του ν.4557/2018 προσδιορίζει τα πρόσωπα που σχετίζονται με την τρομοκρατία, βασιζόμενη σε ακριβείς πληροφορίες ή στοιχεία που υποβάλλονται από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Εσωτερικών ή τις εισαγγελικές, δικαστικές ή άλλες διωκτικές αρχές. Οι πληροφορίες και τα στοιχεία αυτά αφορούν συγκεκριμένα πρόσωπα που διαμένουν ή εδρεύουν ή κατέχουν περιουσία, σύμφωνα με την έννοια της παραγράφου 6 του άρθρου 187Α ΠΚ στην ημεδαπή και τα οποία έχουν διαπράξει ή διαπράττουν ή αποπειρώνται να διαπράξουν ή συμμετέχουν ή με οποιονδήποτε τρόπο διευκολύνουν την τέλεση τρομοκρατικών πράξεων, όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 187Α ΠΚ. Ειδικότερα, στην Αρχή υποβάλλονται τα εξής:

¹³⁵ ΦΕΚ 139/Α/30-7-2018

α) τα αποδεικτικά στοιχεία ή οι πληροφορίες οποιουδήποτε είδους που έχουν προκύψει από τη διενέργεια ελέγχων σε βάρος νομικών προσώπων ή οντοτήτων που ανήκουν ή ελέγχονται από τρομοκράτες ή τρομοκρατικές οργανώσεις ή σε βάρος προσώπων που είτε βοηθούν ή παρέχουν οικονομική, υλική, τεχνολογική ή οποιαδήποτε άλλη υποστήριξη με σκοπό την υποβοήθηση τρομοκρατικών ενεργειών, είτε συνδέονται με οποιονδήποτε τρόπο με τρομοκράτες ή τρομοκρατικές οργανώσεις,

β) οι ασκηθείσες ποινικές διώξεις για τρομοκρατικές πράξεις ή χρηματοδότηση τρομοκρατών ή τρομοκρατικών οργανώσεων,

γ) οι καταδικαστικές αποφάσεις για την τέλεση τρομοκρατικών πράξεων,

δ) οι καταδικαστικές αποφάσεις για τη χρηματοδότηση μεμονωμένων τρομοκρατών ή τρομοκρατικών οργανώσεων.

Η Αρχή συντάσσει και τηρεί κατάλογο που περιλαμβάνει τα ονόματα των προσδιοριζόμενων ως σχετιζόμενων με την τρομοκρατία προσώπων, καταχωρίζοντας σε αυτόν επαρκή συμπληρωματικά στοιχεία που επιτρέπουν την αποτελεσματική διαπίστωση της ταυτότητάς τους, διευκολύνοντας έτσι την αποφυγή λήψης μέτρων κατά εκείνων που φέρουν το αυτό ή παρόμοιο όνομα, επωνυμία ή διακριτικό τίτλο. Η ευρεία, ωστόσο, διατύπωση της φράσης «σχετιζόμενων με την τρομοκρατία προσώπων» σε συνδυασμό με τα ανωτέρω προβλεπόμενα στοιχεία που υποβάλλονται στην προρρηθείσα Αρχή συνεπάγεται τη δυνατότητα επιβολής των προβλεπόμενων στον οικείο νόμο μέτρων ακόμα σε άτομα που φέρονται ως ύποπτοι και σε κάθε περίπτωση δεν έχουν καταδικαστεί αμετάκλητα, γεγονός που συνιστά ευθεία καταστρατήγηση του τεκμηρίου της αθωότητας, καθότι οι επιβαλλόμενες κυρώσεις, καίτοι διοικητικές, ενέχουν έντονα κατασταλτικό και τιμωρητικό χαρακτήρα, συνιστώντας ουσιαστικά μια μορφή παρεπόμενων κρυπτοποιών.

Τέτοιου είδους κυρώσεις υπό τη μορφή δεσμεύσεων λογαριασμών επιβλήθηκαν σε μια σειρά ατόμων που κατηγορήθηκαν για ένταξη και συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση. Το αξιοσημείωτο είναι ότι σε πολλές περιπτώσεις, αφορούσαν λογαριασμούς που ανοίχθηκαν κατόπιν της αποφυλάκισης τους ή ακόμη και λογαριασμούς συγγενών τους, κάνοντας προφανώς χρήση της ευρείας διατύπωσης του νόμου που κάνει λόγο για άτομα που συνδέονται με οποιονδήποτε τρόπο με τους τρομοκράτες (άρα και συγγενικό), με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα ιδιότυπο καθεστώς «οικονομικής ομηρίας».

3.4 Ο ν.3875/2010

Το άρθρο 187^Α κατόπιν των τροποποιήσεων που είδαμε ανωτέρω, προσέλαβε την τελική του μορφή με το ν.3875/2010. Πλέον το άρθρο έχει ως εξής:

1. Όποιος τελεί ένα ή περισσότερα από τα παρακάτω εγκλήματα:

α') ανθρωποκτονία με πρόθεση (άρθρο 299),

β') βαριά σωματική βλάβη (άρθρο 310),

γ') θανατηφόρα βλάβη (άρθρο 311),

δ') αρπαγή (άρθρο 322),

ε') αρπαγή ανηλίκων (άρθρο 324),

στ') διακεκριμένη φθορά ξένης ιδιοκτησίας (άρθρο 382 παρ. 2),

ζ') εμπρησμό (άρθρο 264),

η') εμπρησμό σε δάση (άρθρο 265),

θ') πλημμύρα (άρθρο 268),

ι') έκρηξη (άρθρο 270),

ια') παραβάσεις σχετικές με τις εκρηκτικές ύλες (άρθρο 272),

ιβ') κοινώς επικίνδυνη βλάβη (άρθρο 273),

ιγ') άρση ασφαλιστικών εγκαταστάσεων (άρθρο 275),

ιδ') πρόκληση ναυαγίου (άρθρο 277),

ιε') δηλητηρίαση πηγών και τροφίμων (άρθρο 279),

ιστ') νοθεία τροφίμων (άρθρο 281 παρ. 1),

ιζ') διατάραξη της ασφάλειας των συγκοινωνιών (άρθρο 290),

ιη') διατάραξη της ασφάλειας σιδηροδρόμων, πλοίων και αεροσκαφών (άρθρο 291),

ιθ') τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 1 του άρθρου 8 του Ν.Δ. 181/1974 "Περί προστασίας εξ ιοντιζουσών ακτινοβολιών" (ΦΕΚ 347 Α'),

κ') τα προβλεπόμενα στα άρθρα 161, 162, 163, 164, 165, 168, 169, 170, 173, 174, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184 και 186 του Κώδικα Αεροπορικού Δικαίου που

κυρώθηκε με το Ν. 1815/1988 (ΦΕΚ 250 Α'),

κα') τα προβλεπόμενα στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 15 και στις παραγράφους 1 και 3 του άρθρου 17 Ν. 2168/1993 "Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν όπλα, πυρομαχικά, εκρηκτικές ύλες, εκρηκτικούς μηχανισμούς και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ 147 Α'),

κβ') τα προβλεπόμενα στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 4 του Ν. 2991/2002 "Εφαρμογή Σύμβασης απαγόρευσης χρήσης κ.λπ. χημικών όπλων" (ΦΕΚ 35 Α'), με τρόπο ή σε έκταση ή υπό συνθήκες που είναι δυνατό να βλάψουν σοβαρά μια χώρα ή έναν διεθνή οργανισμό και με σκοπό να εκφοβίσει σοβαρά έναν πληθυσμό ή να εξαναγκάσει παρανόμως δημόσια αρχή

ή διεθνή οργανισμό να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει από αυτήν ή να βλάψει σοβαρά ή να καταστρέψει τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές, οικονομικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού τιμωρείται:

ι) Με ισόβια κάθειρξη αν η προβλεπόμενη ποινή για ένα από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' είναι ισόβια κάθειρξη. Στην περίπτωση αυτή η πράξη παραγράφεται μετά από τριάντα χρόνια.

Αν επιβληθεί η ποινή της ισόβιας κάθειρξης εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 105 μέχρι 110, εφόσον ο καταδικασθείς έχει εκτίσει ποινή είκοσι πέντε ετών.

ιι) Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών αν η προβλεπόμενη ποινή για ένα από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' είναι πρόσκαιρη ποινή καθειρίζεως.

ιιι) Με φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών αν η προβλεπόμενη ποινή για ένα από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' είναι ποινή φυλάκισης.

Αν η τρομοκρατική πράξη είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο περισσότερων ανθρώπων εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 94 παράγραφος 1.

2. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου δεν εφαρμόζονται αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις των άρθρων 134 έως 137.

«3. Όποιος απειλεί σοβαρά με την τέλεση του κατά την παράγραφο 1 εγκλήματος και έτσι προκαλεί τρόμο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Η απόπειρα του εγκλήματος αυτού δεν είναι αξιόποινη.

4. Με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών τιμωρείται όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα που δρουν από κοινού και επιδιώκουν την τέλεση του εγκλήματος της παραγράφου 1 (τρομοκρατική οργάνωση). Με ποινή μειωμένη (άρθρο 83) τιμωρείται η πράξη του προηγούμενου εδαφίου, όταν η τρομοκρατική οργάνωση έχει συσταθεί για την τέλεση των πλημμελημάτων της παραγράφου 1. Η κατασκευή, προμήθεια ή κατοχή όπλων, εκρηκτικών υλών και χημικών ή βιολογικών υλικών ή υλικών που εκπέμπουν επιβλαβείς για τον άνθρωπο ακτινοβολίες προς εξυπηρέτηση των σκοπών της τρομοκρατικής οργάνωσης συνιστά επιβαρυντική περίσταση. Η μη τέλεση από την τρομοκρατική οργάνωση οποιουδήποτε από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' της παραγράφου 1 συνιστά ελαφρυντική περίσταση.

5. Όποιος διευθύνει την κατά το πρώτο εδάφιο της προηγούμενης παραγράφου τρομοκρατική οργάνωση τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών. Με την ποινή του προηγούμενου εδαφίου μειωμένη (άρθρο 83) τιμωρείται όποιος διευθύνει την κατά το δεύτερο εδάφιο της προηγούμενης παραγράφου τρομοκρατική οργάνωση.

6. Όποιος παρέχει κάθε είδους περιουσιακά στοιχεία, υλικά ή άυλα, κινητά ή ακίνητα ή κάθε είδους χρηματοοικονομικά μέσα, ανεξάρτητα από τον τρόπο κτήσης τους, σε τρομοκρατική οργάνωση ή σε μεμονωμένο τρομοκράτη ή για τη συγκρότηση τρομοκρατικής οργάνωσης ή για να καταστεί κάποιος τρομοκράτης ή τα εισπράττει, συλλέγει ή διαχειρίζεται χάριν των ανωτέρω, ανεξάρτητα από τη διάπραξη οποιουδήποτε εγκλήματος από τα αναφερόμενα στην παράγραφο 1, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών. Με την ίδια ποινή τιμωρείται και όποιος, εν γνώσει της μελλοντικής αξιοποίησης τους, παρέχει ουσιώδεις πληροφορίες για να διευκολύνει ή να υποβοηθήσει την τέλεση από τρομοκρατική οργάνωση ή από μεμονωμένο τρομοκράτη οποιουδήποτε από τα κακουργήματα της παραγράφου 1.

7. Όποιος διαπράττει διακεκριμένη κλοπή (άρθρο 374), ληστεία (παράγραφοι 1 και 3 του άρθρου 380), πλαστογραφία (άρθρο 216) που αφορά δημόσιο έγγραφο ή εκβίαση (άρθρο 385) με σκοπό την τέλεση του εγκλήματος της παραγράφου 1 τιμωρείται με κάθειρξη, εκτός αν η εκβίαση τιμωρείται με μεγαλύτερη ποινή. Αν η πράξη που τελέσθηκε είναι πλημμέλημα, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών ετών.

8. Η παράγραφος 4 του άρθρου 187 ισχύει και για τα εγκλήματα των προηγούμενων παραγράφων.».

Αξίζει εν προκειμένω να επισημανθεί ότι ο εν λόγω νόμος ψηφίστηκε από το Τμήμα διακοπών της Βουλής, την 26/8/2010, σε μια μόνο συνεδρίαση θερινού τμήματος επ' ευκαιρία της κύρωσης της «σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών πρωτοκόλλων αυτής¹³⁶», γνωστής και ως «σύμβαση του Παλέρμο», η υπογραφή τότε της οποίας είχε αποτελέσει, όπως είδαμε, το έναυσμα για τη θέσπιση του ν.2928/2001. Μάλιστα, κατά παράβαση της πάγιας κοινοβουλευτικής πρακτικής που υπαγορεύει την κύρωση των διεθνών συμβάσεων με ένα αυτοτελές νομοσχέδιο αποτελούμενο από ελάχιστα συνήθως άρθρα, στον σχετικό νόμο περιλήφθηκε και ένα δεύτερο τμήμα που αφορούσε τροποποιήσεις στην ποινική νομοθεσία και ιδιαίτερα στη λεγόμενη «αντιτρομοκρατική».

3.4.1 Η κατάργηση της παραγράφου 8

Με έντεχνο τρόπο και χωρίς να διατυπώνεται ρητά στο ίδιο το κείμενο του ο ν.3875/2010 προβαίνει στην κατάργηση του άρθρου 8 του προγενέστερου ν.3251/2004 που όριζε ότι: «Δεν συνιστά τρομοκρατική πράξη κατά την έννοια των προηγούμενων παραγράφων του άρθρου αυτού η τέλεση ενός ή περισσότερων από τα εγκλήματα των προηγούμενων παραγράφων, αν εκδηλώνεται ως προσπάθεια εγκαθίδρυσης δημοκρατικού πολιτεύματος ή διαφύλαξης ή αποκατάστασης αυτού ή ως δράση υπέρ της ελευθερίας με την έννοια του άρθρου 5 παρ. 2 του

¹³⁶ ΦΕΚ 158/Α/20-9-2010

Συντάγματος ή αποσκοπεί στην άσκηση θεμελιώδους ατομικής, πολιτικής ή συνδικαλιστικής ελευθερίας ή άλλου δικαιώματος προβλεπόμενου στο Σύνταγμα ή στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αιτιολογία με βάση την οποία έλαβε χώρα η εν λόγω κατάργηση. Συγκεκριμένα η αιτιολογική έκθεση αναφέρει ότι: «Καταργείται η διάταξη της παρ. 8, καθώς η αναφορά της σε ορισμένα μόνο από τα κατοχυρωμένα στο Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ δικαιώματα δημιουργεί σύγχυση ως προς την αποκλειστικότητα ή μη της εν λόγω ρύθμισης». Ταυτόχρονα, ωστόσο, φροντίζει να επισημάνει ότι «Οι διατάξεις του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ, αλλά και άλλων διεθνών συμβάσεων που κατοχυρώνουν δικαιώματα, στο σύνολό τους, με ταυτόχρονη τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, προφανώς υπερισχύουν της εφαρμογής του κοινού ποινικού νόμου σε κάθε περίπτωση». Με την κατάργηση του έστω και προσχηματικού αυτού άρθρου διευρύνεται πλέον το πεδίο της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, ενώ είναι αμφίβολο κατά πόσο η ασφαλιστική δικλείδα που αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση μπορεί να λειτουργήσει ως αποτελεσματικό αντίβαρο.

3.4.2 Μεταπήδηση από την υποκειμενική στην αντικειμενική ευθύνη

Άλλη μια διαφοροποίηση παρατηρείται στην παράγραφο 4 αυτού όπου «με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών τιμωρείται όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα που δρουν από κοινού **όχι πλέον με σκοπό**, όπως όριζε το προηγούμενο κείμενο, αλλά **δρουν από κοινού και επιδιώκουν** την τέλεση του εγκλήματος της παραγράφου 1(τρομοκρατική οργάνωση). Σκοπός της εν λόγω τροποποίησης, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση¹³⁷, είναι η αποσαφήνιση ότι ο σκοπός τέλεσης των απαριθμούμενων στην πρώτη παράγραφο εγκλημάτων είναι σκοπός της οργάνωσης και όχι κάθε μεμονωμένου μέλους - κατ' αναλογία της τροποποίησης του άρθρου 187 Π.Κ.

Μάλιστα αναφορικά με την τροποποίηση του 187Π.Κ παραπέμπει στο άρθρο της Ελισάβετ Συμεωνίδου - Καστανίδου «Ο ν. 2928/2001 για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων» και στην εισήγηση της Α. Ψαρούδα-Μπενάκη στη Βουλή κατά την ψήφιση του εν λόγω νόμου¹³⁸, οι οποίες και επεσήμαιναν ότι η εξάρτηση της ποινικής ευθύνης αποκλειστικά από τη βούληση του δράστη συνιστά ουσιαστικά τιμώρηση του φρονήματος και ως εκ τούτου είναι αναγκαία μια διορθωτική παρέμβαση που θα αντικαθιστά το «και επιδιώκει» με το «που επιδιώκει».

¹³⁷ ΦΕΚ 158/Α/20-9-2010

¹³⁸ Βλ. εισήγηση Α. Ψαρούδα-Μπενάκη, Πρακτικά Βουλής, 5.6.2001, 9.080

Μολαταύτα και η νέα αυτή διατύπωση είναι εξόχως προβληματική, διότι μπορεί μεν να αποσοβεί τον κίνδυνο ποινικοποίησης του φρονήματος, αλλά εισάγει μια εξαιρετικά επικίνδυνη έννοια, αυτή της αντικειμενικής ευθύνης. Η εξάλειψη αυτή του υποκειμενικού στοιχείου του δόλου και η αντικατάσταση του με το αντικειμενικό συλλογικό στοιχείο σημαίνει ότι πλέον είναι αδιάφορο αν ο κατηγορούμενος ήθελε να διαπράξει ή διέπραξε τα προβλεπόμενα αδικήματα. Αρκεί που το ήθελε η οργάνωση.

Η προσέγγιση αυτή δεν συνιστά κάποια καινοτομία του έλληνα νομοθέτη αλλά αποτελεί παρακαταθήκη της δίκης της Νυρεμβέργης και συγκεκριμένα αποτέλεσμα της αγωνιάδους ανάγκης της διεθνούς κοινότητας να εξεύρει νομικό έρεισμα η επιδιωκόμενη και εν τοις πράγμασι προειλημμένη απόφαση για την καταδίκη των κατηγορουμένων ναζιστών. Έτσι, λοιπόν, κρίθηκε απαραίτητη η χρησιμοποίηση ενός νομικού όρου που υπερέβαινε το σκόπελο της ατομικής ποινικής ευθύνης και τούτο διότι αν τα ναζιστικά εγκλήματα δικάζονταν ως αυτοτελείς πράξεις, θα ανέκυπταν πλείονα ζητήματα αποδείξεως της αυτουργικής και εξατομικευμένης ποινικής ευθύνης εκάστου υποκειμένου.

Η διέξοδος βρέθηκε με το να αντιμετωπιστούν τα εν λόγω αδικήματα ως ένα οργανωμένο εγκληματικό σχέδιο με κοινό σκοπό, όπου κάθε μέλος φέρει ευθύνη για τις πράξεις του άλλου. Για να επιτευχθεί νομικά αυτός ακριβώς ο σκοπός της δίωξης και καταδίκης των ναζιστικών εγκλημάτων, προκρίθηκε η λύση του γνωστού στο χώρο του κοινού δικαίου εγκλήματος της συνωμοσίας (conspiracy). Το έγκλημα αυτό αποτελεί τον ιστορικό και νομικό πρόγονο της εγκληματικής οργάνωσης γεγονός που κατέστη κατανοητό ήδη από την εξέταση του ν. 2928/2001 που, όπως είδαμε, περιελάμβανε και τις δύο αυτές μορφές εγκληματικής δράσης. Ξεκινώντας από τα πλαίσια του κοινού δικαίου απ' όπου και προέρχεται, το έγκλημα αυτό κατατάσσεται, μαζί με την υποκίνηση (incitement) και την απόπειρα (attempt), σε μια συστηματική κατηγορία εγκλημάτων που αντιπαρατίθενται προς τα πλήρη εγκλήματα (substantive crimes) και ονομάζονται ατελή εγκλήματα ή εγκλήματα «κόλουροι» (inchoate crimes).

Η ratio των εν λόγω εγκλημάτων απαντά ακριβώς στην ανάγκη ποινικοποίησης μιας συμπεριφοράς που δεν αποτελεί (ακόμα τουλάχιστον) πραγμάτωση της αντικειμενικής υπόστασης ενός εγκλήματος, αλλά ενέχει μια τέτοια εγκληματογόνο δυναμική που αποτελεί σοβαρή εστία κινδύνου για τα έννομα αγαθά κι ως εκ τούτου πρέπει πάση θυσία να ανακοπεί. Ιδιαίτερα στην περίπτωση της συνωμοσίας, η λογική αυτή εξειδικεύεται στη σκέψη ότι η ένωση περισσότερων ατόμων και η συλλογική δράση για έναν παράνομο και αντικοινωνικό σκοπό εμπεριέχει έναν μεγαλύτερο κίνδυνο για την κοινωνία από ότι η ατομική δράση για τον ίδιο σκοπό¹³⁹.

¹³⁹ *Developments in the Law: Criminal Conspiracy*, Harvard Law Review, Vol. 72, No. 5, Μάρτιος 1959, σελ. 923.

Είναι επομένως αυτονόητο και περιττό να επισημανθεί πόσο χρήσιμο εργαλείο συνιστά μια τέτοια έννοια για την κατηγορούσα αρχή, αφ' ης στιγμής δυνάμει αυτής καθίσταται δυνατή – και νόμιμη- η δίωξη των δραστών για παράνομες πράξεις που τελέστηκαν από μέλη μιας οργανωμένης ομάδας, χωρίς να απαιτείται να εξακριβωθεί η ταυτότητα του εκάστοτε συγκεκριμένου δράστη ή ο βαθμός συμμετοχής του. Με τον τρόπο, λοιπόν, αυτό νομιμοποιείται η λογική της συλλογικής ευθύνης, καθότι τα άτομα τιμωρούνται δυνάμει της ιδιότητας τους ως μέλη μιας ομάδας και όχι για συγκεκριμένες πράξεις. Ο δόλος ένταξης και συμμετοχής, επομένως, εξομοιούται και αναπληρώνει το δόλο που οφείλει να επικαλύπτει την αντικειμενική πραγμάτωση μιας συγκεκριμένης εγκληματικής συμπεριφοράς.

Ελαφρά τροποποίηση παρατηρείται και στην παράγραφο 7, όπου απαλείφεται μεν η έννοια της προπαρασκευής αλλά διατηρείται αυτούσιο το πνεύμα του άρθρου, με την έμφαση να δίνεται στον «σκοπό τέλεσης», ούτως ώστε να καθίσταται σαφές ότι τα αναφερόμενα σε αυτή εγκλήματα τελούνται με σκοπό την τέλεση των εγκλημάτων της παραγράφου 1¹⁴⁰.

3.4.3 Η δικονομική οδός του άρθρου 29ΚΠΔ

Ιδιαίτερη αναφορά στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει σε ό,τι αφορά το δικονομικό σκέλος εφαρμογής του άρθρου 187^A. Είδαμε προηγουμένως ότι με τη διάταξη του άρθρου 7 του ν.2928/2001, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 42 παρ. 5 του ν. 3251/2004, «Η περάτωση της κύριας ανάκρισης για τα κακουργήματα των άρθρων 187 και 187Α του Ποινικού Κώδικα κηρύσσεται από το Συμβούλιο Εφετών. Για τον σκοπό αυτόν η δικογραφία διαβιβάζεται αμέσως μετά την τελευταία ανακριτική πράξη από τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών στον Εισαγγελέα Εφετών, ο οποίος, αν κρίνει ότι η ανάκριση δεν χρειάζεται συμπλήρωση, την εισάγει με πρόταση του στο Συμβούλιο Εφετών, που αποφαινεται αμετάκλητα ακόμη και για τα συναφή εγκλήματα, ανεξάρτητα από τη βαρύτητα τους, έστω και αν για κάποιο από αυτά προβλέπεται διαφορετικός τρόπος περάτωσης της ανάκρισης».

Μολαταύτα με το άρθρο 16 του ν.3904/2010 προστέθηκε το άρθρο 308Α, το οποίο έχει ως εξής: «1. Κατ' εξαίρεση, στις περιπτώσεις των κακουρημάτων των νόμων 2168/1993, 2523/1997, 3386/2005, 2960/2001 και 3459/2006, του εμπρησμού δασών και των άρθρων 374 και 380 του Ποινικού Κώδικα, μετά την περάτωση της ανάκρισης, η δικογραφία υποβάλλεται από τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών στον Εισαγγελέα Εφετών, ο οποίος, αν κρίνει ότι προκύπτουν επαρκείς ενδείξεις για την παραπομπή της υπόθεσης στο ακροατήριο και ότι δεν χρειάζεται να συμπληρωθεί η ανάκριση, προτείνει στον Πρόεδρο Εφετών να εισαχθεί η υπόθεση, μαζί με τα τυχόν συναφή εγκλήματα, απευθείας στο ακροατήριο. 2.....». Τέλος, η διάταξη του άρθρου 34 περ.

¹⁴⁰ ΦΕΚ 158/Α/20-9-2010

στ' του ίδιου νόμου προβλέπει ρητά ότι από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου (23.12.2010) καταργείται κάθε άλλη διάταξη που αντίκειται στις ρυθμίσεις του παρόντος.

Από τον συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων προκύπτει ότι η μοναδική «εξαιρετική» διαδικασία που διατηρείται σε ισχύ είναι αφενός αυτή που προβλέπεται στο άρθρο 308ΠΚ και αφορά αποκλειστικά τα αδικήματα του άρθρου 1 του Ν. 1608/1950 και αφετέρου η προβλεπόμενη στο άρθρο 308^Α ΠΚ για τα εκεί περιοριστικώς αναφερόμενα αδικήματα. Επομένως, από τη στιγμή που η διάταξη του άρθρου 34 περ. στ' του ν. 3904/2010 καταργεί κάθε αντίθετη προϊσχύουσα διάταξη νόμου, συνάγεται το συμπέρασμα ότι για οποιοδήποτε άλλο αδίκημα το οποίο δεν ανήκει στις ανωτέρω περιοριστικά αναφερόμενες εξαιρέσεις, η κύρια ανάκριση περατώνεται με Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, ακόμη και αν ακολουθούσε άλλη εξαιρετική διαδικασία περάτωσης της ανάκρισης¹⁴¹.

Αντιστοίχως προκύπτει ότι για τα κακουργήματα των άρθρων 187 και 187^Α του Π.Κ., παύει να ισχύει ο εξαιρετικός τρόπος περάτωσης της ανάκρισης που προβλέπονταν στο άρθρο 7 του Ν. 2928/2001 και πλέον οφείλει να εφαρμόζεται η συνήθης διαδικασία του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών του ισχύοντος άρθρου 308 παρ. 1 του Κ.Π.Δ. Μια τέτοια εξέλιξη, ωστόσο, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν μπορούσε να γίνει ανεκτή στα πλαίσια της ελληνικής έννομης τάξης που έχει αποδείξει ότι επιφυλάσσει ειδική μεταχείριση για τα τρομοκρατικά εγκλήματα. Έτσι η παράκαμψη της συνήθους αρμοδιότητας επιτυγχάνεται μέσα από την επίκληση και εφαρμογή του άρθρου 29 ΚΠΔ που προβλέπει ότι:

1. Το δικαστήριο των εφετών συνεδριάζοντας ως συμβούλιο σε ολομέλεια με την παρουσία και του εισαγγελέα έχει το δικαίωμα να ακούει τις ανακοινώσεις μέλους του (άρθρο 37) και να παραγγέλλει στον αρμόδιο εισαγγελέα να κινήσει την ποινική δίωξη.

2. Έχει ακόμα το δικαίωμα να διατάξει τον εισαγγελέα εφετών να κινήσει ποινική δίωξη για κάθε έγκλημα και για κάθε υπαίτιο, αν αυτή έχει ήδη ασκηθεί από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών, έχει το δικαίωμα να διατάξει να υποβληθούν τα έγγραφα στον εισαγγελέα εφετών.

3. Και στις δύο περιπτώσεις της παρ. 2 ένας από τους εφέτες, που τον ορίζει η ολομέλεια, εκπληρώνει καθήκοντα ανακριτή στην υπόθεση και ή ενεργεί ο ίδιος κάθε ανακριτική πράξη ή αναθέτει την ενέργειά τους στον ανακριτή πλημμελειοδικών. «Ο εφέτης, που ορίστηκε από την Ολομέλεια Εφετών ως ανακριτής, ολοκληρώνει την ανάκριση, έστω και αν μετά τον ορισμό του προαχθεί. Το ίδιο ισχύει και για τις υποθέσεις, για τις οποίες η Ολομέλεια του Εφετείου έχει ήδη ορίσει Εφέτη Ανακριτή.» Ο εισαγγελέας εφετών έχει όλα τα δικαιώματα και τα καθήκοντα του

¹⁴¹ Ιωάννης Πιέρρος-Αντεισαγγελέας Πρωτοδικών, «Ζητήματα καθ' ύλην αρμοδιότητας με αφορμή το με αριθμό 904/2014 βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Αθηνών», δημοσίευση σε <http://dikastis.blogspot.com>

εισαγγελέα πλημμελειοδικών, το συμβούλιο εφετών έχει τα δικαιώματα και τα καθήκοντα του συμβουλίου πλημμελειοδικών και αποφασίζει για την κατηγορία σε πρώτο και τελευταίο βαθμό.

Όλο το προανακριτικό σκέλος στις υποθέσεις της λεγόμενης «νέας γενιάς τρομοκρατών», όπως θα διαπιστώσουμε και κατωτέρω, έχει διενεργηθεί με βάση την προρρηθείσα διαδικασία.

3.5 Ενδεικτικός πίνακας συγκλίσεων-αποκλίσεων των τριών νομοθετημάτων

Στο σημείο αυτό παρατίθεται ένας ενδεικτικός πίνακας που περιλαμβάνει τα κοινά σημεία αλλά και τις βασικές διαφοροποιήσεις των τριών νομοθετημάτων που πραγματοποιήκαμε ανωτέρω και τα οποία διαμόρφωσαν το ισχύον αντιτρομοκρατικό πλαίσιο στην ελληνική νομοθεσία.

N.2928/2001	N.3251/2004	N.3875/2010
Θεσπίζει την εγκληματική οργάνωση	Θεσπίζει το 187Α	Η φράση της παρ. 1 (η εξαίρεση της παρ.8) κ α τ α ρ γ ή θ η κ ε με την παρ. 2 του άρθρου δεύτερου του ν. 3875/2010 - Οι παρ. 3 - 8 τίθενται όπως αντικαταστάθηκαν με την παρ. 3 του άρθρου δεύτερου του ν. 3875/2010
Δεν υπάρχει πρόβλεψη για την εσχάτη προδοσία	Εξαιρεί την εσχάτη προδοσία	Εξαιρεί την εσχάτη προδοσία
Προβλέπει την προνομιά μορφή της συμμορίας		
Κάθειρξη μέχρι 10 έτη ακόμα κι αν είναι πλημμέλημα	Κάθειρξη μέχρι 10 έτη ακόμη κι αν είναι πλημμέλημα	Μειωμένη ποινή αν είναι πλημμελήματα
Δεν υπάρχει απειλή τέλεσης τρομοκρατικών πράξεων	Η απειλή τέλεσης τρομοκρατικών πράξεων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον 2 ετών. Η απόπειρα του εγκλήματος αυτού δεν είναι αξιόποινη	Η απειλή τέλεσης τρομοκρατικών πράξεων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον 2 ετών. Η απόπειρα του εγκλήματος αυτού δεν είναι αξιόποινη
Όποιος με απειλή ή χρήση βίας κατά δικαστικών λειτουργών, ανακριτικών ή δικαστικών υπαλλήλων, μαρτύρων, πραγματογνωμόνων και	Επεκτείνει εφαρμογή και στο 187 ^A	Παραπέμπει στο άρθρο 187 παρ. 4: Όποιος με απειλή ή χρήση βίας κατά δικαστικών λειτουργών, ενόρκων, ανακριτικών ή δικαστικών υπαλλήλων, μαρτύρων,

<p>διερμηνέων επιχειρεί να ματαιώσει την αποκάλυψη ή δίωξη και τιμωρία των πράξεων της εγκληματικής οργάνωσης τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους.</p>		<p>πραγματογνωμόνων και διερμηνέων ή με δωροδοκία των ίδιων προσώπων ματαιώνει την αποκάλυψη ή τη δίωξη ή την τιμωρία του εγκλήματος της συγκρότησης ή ένταξης σε εγκληματική οργάνωση της παραγράφου 1 τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα (10) έτη και με χρηματική ποινή από εκατό χιλιάδες (100.000) μέχρι πεντακόσιες χιλιάδες (500.000) ευρώ. Όποιος στις παραπάνω περιπτώσεις ματαιώνει την αποκάλυψη ή τη δίωξη ή την τιμωρία όχι μόνο του εγκλήματος της συγκρότησης ή ένταξης σε εγκληματική οργάνωση της παραγράφου 1, αλλά και άλλου εγκλήματος, από εκείνα που απαριθμούνται στην ίδια παράγραφο, τιμωρείται με κάθειρξη και χρηματική ποινή από εκατό χιλιάδες (100.000) ευρώ μέχρι ένα εκατομμύριο (1.000.000) ευρώ.»</p>
<p>Η κατασκευή, προμήθεια ή κατοχή όπλων, εκρηκτικών υλών και χημικών ή βιολογικών υλικών ή υλικών που εκπέμπουν επιβλαβείς για</p>	<p>Η κατασκευή, προμήθεια ή κατοχή όπλων, εκρηκτικών υλών και χημικών ή βιολογικών υλικών ή υλικών που εκπέμπουν επιβλαβείς για</p>	<p>Η κατασκευή, προμήθεια ή κατοχή όπλων, εκρηκτικών υλών και χημικών ή βιολογικών υλικών ή υλικών που εκπέμπουν επιβλαβείς για</p>

<p>τον άνθρωπο ακτινοβολίες προς εξυπηρέτηση των σκοπών της οργάνωσης της παρ.1 ή της συμμορίας της παρ.3 ή η επιδίωξη οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους των μελών τους συνιστούν επιβαρυντικές περιστάσεις. Η μη τέλεση οποιουδήποτε από τα επιδιωκόμενα εγκλήματα των παραγράφων 1 και 3 συνιστά ελαφρυντική περίσταση</p>	<p>τον άνθρωπο ακτινοβολίες προς εξυπηρέτηση των σκοπών της τρομοκρατικής οργάνωσης συνιστά επιβαρυντική περίσταση. Η μη τέλεση από την τρομοκρατική οργάνωση οποιουδήποτε από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' της παραγράφου 1 συνιστά ελαφρυντική περίσταση</p>	<p>τον άνθρωπο ακτινοβολίες προς εξυπηρέτηση των σκοπών της τρομοκρατικής οργάνωσης συνιστά επιβαρυντική περίσταση. Η μη τέλεση από την τρομοκρατική οργάνωση οποιουδήποτε από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' της παραγράφου 1 συνιστά ελαφρυντική περίσταση</p>
<p>Κρίνει ατιμώρητη την ψυχική συνέργεια αν δεν επιδιώκεται οικονομικό ή άλλο όφελος</p>	<p>Απαλείφει τη σχετική διάταξη</p>	<p>Ομοίως</p>
	<p>Άρθρο 6: Όποιος για να διευκολύνει την τέλεση πράξεως κατά την παράγραφο 4 παρέχει πληροφορίες ή υλικά μέσα ή με οποιονδήποτε τρόπο εισπράττει ή διαθέτει κεφάλαια υπό την έννοια της παραγράφου 1 του άρθρου 1 της Διεθνούς Σύμβασης για την καταστολή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (που κυρώθηκε με το Ν. 3034/2002, ΦΕΚ 168 Α') ή παρέχει οικονομικά μέσα με οποιονδήποτε τρόπο, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών</p>	<p>Άρθρο 6: Όποιος παρέχει κάθε είδους περιουσιακά στοιχεία, υλικά ή άυλα, κινητά ή ακίνητα ή κάθε είδους χρηματοοικονομικά μέσα, ανεξάρτητα από τον τρόπο κτήσης τους, σε τρομοκρατική οργάνωση ή σε μεμονωμένο τρομοκράτη ή για τη συγκρότηση τρομοκρατικής οργάνωσης ή για να καταστεί κάποιος τρομοκράτης ή τα εισπράττει, συλλέγει ή διαχειρίζεται χάριν των ανωτέρω, ανεξάρτητα από τη διάπραξη οποιουδήποτε εγκλήματος από τα αναφερόμενα στην</p>

		<p>παράγραφο 1, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών. Με την ίδια ποινή τιμωρείται και όποιος, εν γνώσει της μελλοντικής αξιοποίησης τους, παρέχει ουσιώδεις πληροφορίες για να διευκολύνει ή να υποβοηθήσει την τέλεση από τρομοκρατική οργάνωση ή από μεμονωμένο τρομοκράτη οποιουδήποτε από τα κακουργήματα της παραγράφου 1</p>
	<p>Τιμωρεί στο άρθρο 7 ως προπαρασκευαστικές πράξεις :διακεκριμένη κλοπή (άρθρο 374), ληστεία (παράγραφοι 1 και 3 του άρθρου 380), πλαστογραφία (άρθρο 216) που αφορά δημόσιο έγγραφο ή εκβίαση (άρθρο 385) τιμωρώντας τους με κάθειρξη, εκτός αν η εκβίαση τιμωρείται με μεγαλύτερη ποινή. Αν η πράξη που τελέστηκε είναι πλημμέλημα, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών ετών</p>	<p>Απαλείφει την έννοια της προπαρασκευής αλλά διατηρεί το πνεύμα του άρθρου. Έτσι: Όποιος διαπράττει διακεκριμένη κλοπή (άρθρο 374), ληστεία (παράγραφοι 1 και 3 του άρθρου 380), πλαστογραφία (άρθρο 216) που αφορά δημόσιο έγγραφο ή εκβίαση (άρθρο 385) με σκοπό την τέλεση του εγκλήματος της παραγράφου 1 τιμωρείται με κάθειρξη, εκτός αν η εκβίαση τιμωρείται με μεγαλύτερη ποινή. Αν η πράξη που τελέστηκε είναι πλημμέλημα, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών ετών.</p>

<p>Θεσπίζει το άρθρο 200^A για το DNA όπου προβλέπει ότι: «Όταν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι ένα πρόσωπο έχει τελέσει κακούργημα με χρήση βίας ή έγκλημα που στρέφεται κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή πράξεις συγκρότησης ή συμμετοχής σε οργάνωση, κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα, το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο μπορεί να διατάξει ανάλυση του D.N.A.) προς το σκοπό της διαπίστωσης της ταυτότητας του δράστη του εγκλήματος αυτού».</p>	<p>Στην αυτή διατύπωση προσθέτει το άρθρο 187^A.</p>	<p>Το άρθρο 12 του ν.3783/2009 τροποποίησε το πρώτο εδάφιο ως εξής: «Όταν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι ένα πρόσωπο έχει τελέσει κακούργημα ή πλημμέλημα που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών (3) μηνών, οι διωκτικές αρχές λαμβάνουν υποχρεωτικά γενετικό υλικό για ανάλυση DNA) προς το σκοπό της διαπίστωσης της ταυτότητας του δράστη του εγκλήματος αυτού.</p>
<p>Θεσπίζει ειδικές ανακριτικές πράξεις με το άρθρο 253^A</p>	<p>Στην αυτή διατύπωση προσθέτει το άρθρο 187^A</p>	<p>Δεν επιφέρει κάποια τροποποίηση</p>
<p>Θεσπίζει αποκλειστική αρμοδιότητα του Εφετείου Αθηνών</p>	<p>Στην αυτή διατύπωση προσθέτει το άρθρο 187^A</p>	<p>Δεν επιφέρει κάποια τροποποίηση</p>
<p>Η περάτωση της κύριας ανάκρισης κηρύσσεται από το συμβούλιο εφετών. Για το σκοπό αυτό η δικογραφία διαβιβάζεται αμέσως μετά την τελευταία ανακριτική πράξη από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών στον εισαγγελέα εφετών, ο οποίος</p>	<p>Στην αυτή διατύπωση προσθέτει το άρθρο 187^A</p>	<p>Με το Ν 3904/2010 καταργήθηκε το μοντέλο παραπομπής του κατηγορουμένου με αμετάκλητο βούλευμα του συμβουλίου εφετών για τα κακούργηματα των άρθρων 187 και 187Α ΠΚ</p>

<p>αν κρίνει ότι η ανάκριση δεν χρειάζεται συμπλήρωση, την εισάγει με πρότασή του στο Συμβούλιο Εφετών, που αποφαίνεται αμετάκλητα ακόμα και για τα συναφή εγκλήματα, ανεξάρτητα από τη βαρύτητά τους, έστω και αν για κάποιο από αυτό προβλέπεται διαφορετικός τρόπος περάτωσης της ανάκρισης</p>		<p>Αλλά ενεργοποιείται πλέον το άρθρο 29ΚΠΔ</p>
<p>Εισαγωγή ευθύνης νομικών προσώπων</p>	<p>Διατηρεί με τροποποιήσεις</p>	<p>Διατηρεί με τροποποιήσεις</p>
<p>Άρθρο 9 - Προστασία μαρτύρων</p>	<p>Οι διατάξεις των άρθρων 9 και 10 του Ν. 2928/2001 εφαρμόζονται και για τις αξιόποινες πράξεις που προβλέπονται στο άρθρο 187Α του Ποινικού Κώδικα</p>	<p>Διατηρεί σε ισχύ</p>
<p>Άρθρο 10 – Προστασία άλλων προσώπων</p>	<p>Οι διατάξεις των άρθρων 9 και 10 του Ν. 2928/2001 εφαρμόζονται και για τις αξιόποινες πράξεις που προβλέπονται στο άρθρο 187Α του Ποινικού Κώδικα</p>	<p>Διατηρεί σε ισχύ</p>
<p>Προβλέπει μέτρα επιείκειας στο άρθρο 187Α</p>	<p>Αναριθμεί το 187^Α σε 187^Β και τροποποιεί τις δύο πρώτες παραγράφους</p>	<p>Διατηρεί σε ισχύ</p>

4. Νομολογία

4.1 Η δίκη της 17 Νοέμβρη

Στις 29 Ιουνίου του 2002 εκρήγνυται πρόωρα μια βόμβα, τραυματίζοντας τον άνθρωπο που πήγε να την τοποθετήσει στα εκδοτήρια της εταιρείας Hellas Flying Dolphins στο λιμάνι του Πειραιά. Μετά τη σύλληψη από το Λιμενικό Σώμα βρέθηκε πάνω του περιστροφικό το οποίο ύστερα από ανάλυση βρέθηκε ότι ανήκε στον αστυνομικό Χρήστο Μάτη, ο οποίος σκοτώθηκε το 1984 κατά τη διάρκεια ληστείας και είχε χρησιμοποιηθεί σε δράσεις της 17 Νοέμβρη. Την 1η Ιουλίου 2002 ανακοινώνεται ότι ο τραυματίας είναι ο Σ.Β. Η σύλληψη αυτή σηματοδοτεί την αρχή της εξάρθρωσης της 17 Νοέμβρη¹⁴².

4.1.1 Ζητήματα προδικασίας

Τα προβλήματα όσον αφορά την νομική αντιμετώπιση της οργάνωσης φάνηκαν ήδη από το στάδιο της προδικασίας. Συγκεκριμένα, η κράτηση και ανάκριση του Σ.Ξ σε συνθήκες νοσηλείας, ήτοι υπό το κράτος μιας πολύ ασθενούς σωματικής και ψυχολογικής κατάστασης και υπό το πρόσχημα ότι έφερε προς το παρόν την ιδιότητα του μάρτυρα μέσα από το γνωστό στις ανακριτικές αρχές σύστημα της μαρτυροποίησης του κατηγορουμένου. Πρόκειται για ένα απαράδεκτο καθεστώς παραβίασεως των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου στη διάρκεια της αυτεπάγγελτης ("αστυνομικής") προανακρίσεως, που συνίσταται κυρίως στην απαγόρευση της επικοινωνίας του με συνήγορο πριν από την εξέτασή του ως «μάρτυρα».

Μάλιστα, αν και κατά το χρόνο της εξέτασης του ίσχυε ήδη το τροποποιηθέν άρθρο 105 του ΚΠΔ που προέβλεπε ότι: «Όταν ενεργείται προανάκριση σύμφωνα με το άρθρο 243 παρ. 2 του παρόντος, η εξέταση γίνεται όπως ορίζεται στις διατάξεις των άρθρων 273 και 274 και εκείνος που εξετάζεται έχει τα δικαιώματα που αναφέρονται στα άρθρα 103 και 104. Η κατά παράβαση του παρόντος άρθρου εξέταση είναι άκυρη και δεν λαμβάνεται υπόψη. Κατά τα άλλα εφαρμόζεται το δεύτερο εδάφιο της παρ. 2 του άρθρου 31» το οποίο με τη σειρά του ορίζει ότι: «αν όμως έγινε έγγραφη εξέταση του υπόπτου, η εξέταση αυτή δεν μπορεί ν' αποτελέσει μέρος της δικογραφίας, αλλά παραμένει στο αρχείο της εισαγγελίας», εντούτοις ο Σ. Ξ εξετάστηκε ως μάρτυρας, η δε «μαρτυρική» του αυτή κατάθεση και το ιδιαίτερα επιβαρυντικό της περιεχόμενο αξιοποιήθηκε και λήφθηκε υπόψη από το Δικαστήριο της ουσίας¹⁴³.

¹⁴² «Στις 29 Ιουνίου 2002 ξεκινά το χρονικό εξάρθρωσης της 17 Νοέμβρη». *Η Καθημερινή*, 1 Μαρτίου 2003

¹⁴³ Πενταμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων 2363-2543/05 και 1149-1265-1299-1301/14-5-2007 (αδημοσίευτες)

Η απόφαση αυτή έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την ολομελειακή απόφαση 2/1999¹⁴⁴ του Αρείου Πάγου που επισημαίνει ότι: παρότι η τελευταία αυτή διάταξη του άρθρου 31 παρ. 2 εδ. δεύτερο του ΚΠΔ δεν απαγγέλλει ακυρότητα της κατά παράβαση αυτής αναγνώσεως και αξιολογήσεως της ανώμοτης καταθέσεως του υπόπτου, όμως η διάταξη αυτή έχει θεσπισθεί προς υπεράσπιση του κατηγορουμένου, ο οποίος έχει δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησής του, ως ειδικότερη έκφραση του δικαιώματός του για "δίκαιη δίκη", που του διασφαλίζει το άρθρο 6 της, καθώς και του δικαιώματός του από το άρθρο 223 παρ. 4 ΚΠΔ να αρνηθεί την κατάθεση περιστατικών από τα οποία θα μπορούσε να προκύψει η ενοχή του για αξιόποινη πράξη. Επομένως, βάσει της διατάξεως αυτής, δεν είναι επιτρεπτό, να αξιολογηθούν σε βάρος του όσα τυχόν έχει καταθέσει επιβαρυντικά γι' αυτόν στοιχεία κατά την ανώμοτη εξέτασή του στη διάρκεια της αυτεπάγγελτης προανακρίσεως. Συνακόλουθα η κατά παράβαση των πιο πάνω διατάξεων των άρθρων 31 παρ. 2 εδ. β' και 105 παρ. 2 εδ. β' του Κ.Π.Δ ανάγνωση και αποδεικτική αξιοποίηση σε βάρος του κατηγορουμένου, της ανώμοτης καταθέσεως που έδωσε κατά το στάδιο της αυτεπάγγελτης προανακρίσεως, αν έγινε κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο, μετά την 4.6.1996, επέγεται απόλυτη ακυρότητα, κατά το άρθρο 171 παρ. 1 περιπτ. δ' του ΚΠΔ, και θεμελιώνει έτσι λόγο αναιρέσεως κατά το άρθρο 510 παρ. 1 Α ΚΠΔ .

Αντίστοιχες επισημάνσεις υπήρξαν και από τους λοιπούς κατηγορουμένους όσον αφορά τη λήψη της ομολογίας τους κατά το στάδιο της προδικασίας. Συγκεκριμένα υποστήριξαν ότι αυτή υπήρξε αποτέλεσμα άσκησης έντονης σωματικής και ψυχολογικής βίας, υπό τη γκρίζα πάλι ζώνη μεταξύ του καθεστώτος του κατηγορουμένου και του καθεστώτος του μάρτυρος, εγείροντας κατά συνέπεια έντονη αμφιβολία ως προς το νομικό κύρος και τη δυνατότητα αποδεικτικής αξιοποίησης αποδεικτικών μέσων κτηθέντων κατά τέτοιο παράνομο τρόπο. Μολαταύτα και οι ομολογίες αυτές, παρότι ανακλήθηκαν στο σύνολό τους, αποτέλεσαν τμήμα της δικογραφίας και αντικείμενο αποδεικτικής αξιοποίησης από το δικαστήριο της ουσίας¹⁴⁵.

Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι μέχρι την έναρξη της διαδικασίας στο ακροατήριο οι κατηγορούμενοι τελούσαν υπό μια ειδική συνθήκη κράτησης, χωρίς να υφίσταται η αντίστοιχη νομοθετική ρύθμιση και χωρίς να έχει οριοθετηθεί νομοθετικά μια ειδική κατηγορία κατηγορουμένων. Ουσιαστικά τελούσαν υπό μια μορφή οιονεί απομόνωσης που συνίστατο στην απαγόρευση του ομαδικού προαυλισμού, στη διαβίωση σε κελιά του ενός ή δύο ατόμων, τη μη δυνατότητα εγχείρισης εγγράφων κ.λ.π.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Ολομέλεια Αρείου Πάγου, Απόφαση 2 / 1999, Θέμα : Ακυρότητα απόλυτη, Κατηγορούμενος, Προανακριτική ανώμοτη κατάθεση.

¹⁴⁵ Πενταμελές Εφετείο Κακουρηγμάτων 2363-2543/05 και 1149-1265-1299-1301/14-5-2007 (αδημοσίευτες)

¹⁴⁶ Δημήτριος Μπελαντής, Αναζητώντας τον εσωτερικό εχθρό – Διαστάσεις της αντιτρομοκρατικής πολιτικής, εκδ. Προσκήνιο – Άγγελος Σιδεράτος, Αθήνα 2004, σελ 322

4.1.2 Το ζήτημα της δημοσιότητας της κύριας διαδικασίας

Η πολύκροτη (νομικά και ουσιαστικά) δίκη της 17N ξεκίνησε στις 3 Μαρτίου 2003 ενώπιον του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων. Στο εδώλιο και συγκεκριμένα εντός ενός γυάλινου αλεξίσφαιρου "κλωβού", κάθησαν 19 κατηγορούμενοι. Η ειδική αυτή συνθήκη ως συνέχεια του ειδικού καθεστώτος κράτησης που αναφέρθηκε ανωτέρω ανέδειξε εξ αρχής το ιδιαίτερο στίγμα της δίκης αυτής. Όπως σημειώνει ο Λ.Μαργαρίτης «στη συγκεκριμένη υπόθεση το νομικό διακύβευμα ήταν πολλαπλό, αφού είχε σημείο αναφοράς: την ψυχραιμία, τη συνέπεια, την αυτοτέλεια και τη σοβαρότητα της νομοθετικής εξουσίας - την πειστικότητα των δικαιοδοτικών κρίσεων της ποινικής δικαιοσύνης και την, άρρηκτα με τούτη συνδεδεμένη, (τουλάχιστον) εντύπωση ανεξαρτησίας της - και, τέλος, ο αντίκτυπος των παραπάνω στη διαμόρφωση της τύχης των κατηγορουμένων».¹⁴⁷

Ένα βασικό ζήτημα που απασχόλησε το συγκεκριμένο δικαστήριο αφορούσε το επιτρεπτό της τηλεοπτικής κάλυψης της δίκης, υπέρ της οποίας πήραν θέση στο σύνολο τους οι κατηγορούμενοι, παρά το γεγονός ότι δυνάμει του όλως προσφάτως τότε τροποποιηθέντος νομικού πλαισίου αυτή απαγορευόταν κατηγορηματικά. Συγκεκριμένα με το άρθρο 8 του ν.3090/2002 «Σύσταση Σώματος Επιθεώρησης και Ελέγχου των Καταστημάτων Κράτησης και άλλες διατάξεις», εισήχθη, ως κανόνας, η απαγόρευση της ολικής ή μερικής μεταδόσεως από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο, καθώς και η κινηματογράφηση και η μαγνητοσκόπηση της δίκης ενώπιον του ποινικού (πολιτικού ή διοικητικού) δικαστηρίου. Ως προς το θέμα αυτό είχαν προηγηθεί άλλες δυο διαφορετικού περιεχομένου, προβλέψεις: εκείνη του άρθρου 28 του Ν 2145/1993, με την οποία απαγορεύθηκε η χωρίς άδεια του δικαστηρίου τηλεοπτική, ραδιοφωνική ή με οποιοδήποτε άλλο ηχοεικονοληπτικό μέσο λήψη και μετάδοση των δικών και εκείνη του άρθρου 35 του Ν 2172/1993, που καταργώντας ρητά το άρθρο 28 του Ν 2145/1993, προέβλεπε ότι το δικαστήριο με ειδικά αιτιολογημένα απόφασή του μπορεί να απαγορεύσει τη μαγνητοσκόπηση ή βιντεοσκόπηση και την τηλεοπτική ή ραδιοφωνική μετάδοση της δίκης, μόνον αν υποβληθεί σχετικό αίτημα από κατηγορούμενο ή παθόντα και αυτή δεν συνδέεται με τη δημόσια ζωή, η οποία και καταργήθηκε με το προρρηθέν άρθρο 8 του Ν 3090/2002¹⁴⁸.

Ακόμα κι αν θεωρηθεί ότι το άρθρο 93 παρ. 2 του Συντάγματος που κατοχυρώνει τη δημοσιότητα της δίκης, δεν καταλαμβάνει στη ρυθμιστική του εμβέλεια την τηλεοπτική και ραδιοτηλεοπτική κάλυψη των δικών, μολαταύτα ανακύπτει ζήτημα αντίθεσης της προρρηθείσης απαγόρευσης με το πνεύμα του Συντάγματος. Είναι αυταπόδεικτό ότι η μορφή αυτή δημοσιότητας

¹⁴⁷ Λάμπρος Μαργαρίτης, «Δίκη 17N: Οι ενστάσεις απορρίφθηκαν, αλλά το επίπεδο του νομικού μας πολιτισμού υποβαθμίστηκε», *ΠοινΔικ* 3/2003, σελ.301

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σελ.301

είναι η πλέον διευρυμένη, παρέχοντας τη δυνατότητα παρακολούθησης της δίκης από εκατομμύρια πολίτες στο σύνολο της επικράτειας. Όπως διαπιστώνει, μάλιστα ο Μανωλεδάκης, «η νέα αυτή ρύθμιση όφειλε να σεβαστεί αν όχι το γράμμα τουλάχιστον το πνεύμα του Συντάγματος που αξιώνει ως κανόνα τη δημοσιότητα χωρίς καμμία εξαίρεση όταν πρόκειται για δίκη με πολιτική σημασία¹⁴⁹». Ο έλεγχος στον οποίο υπόκειται η δικαστική κρίση και ο τρόπος άσκησης της δικαστικής εξουσίας σε συνδυασμό με το πολιτικό σκεπτικό που θα αναπτυσσόταν σε όλη του την έκταση στα πλαίσια της ακροαματικής διαδικασίας ενδεχομένως να λειτούργησαν ως αποφασιστικοί παράγοντες για την εσπευσμένη ψήφιση του προρρηθέντος νόμου που κατοχύρωνε την εν λόγω απαγόρευση.

4.1.3 Το «ειδικό δικαστήριο»

Με το άρθρο 11 του ν. 3090/2002 αντικαταστάθηκε το άρθρο 17 παρ. 3 (τμήμα β) του Ν 1756/1988 («Κώδικας οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργιών») και ορίστηκε νέος τρόπος καταρτισμού της συνθέσεως του τριμελούς εφετείου κακουργημάτων. Το άρθρο αυτό ορίζει ότι: «Σε υποθέσεις που έχουν παραπεμφθεί αρμοδίως για να εκδικαστούν στο τριμελές εφετείο κακουργημάτων και λόγω της σοβαρότητας και του αντικειμένου τους πρόκειται να διαρκέσουν επί μακρό χρόνο, η ολομέλεια του δικαστηρίου των εφετών, που συνέρχεται μετά από πρόσκληση του διευθύνοντος το δικαστήριο δέκα τουλάχιστον ημέρες πριν από την κλήρωση της συνθέσεως, ορίζει από μεν τους προέδρους εφετών αριθμό δεκαπλάσιο, από δε τους εφέτες αριθμό δεκαπενταπλάσιο του απαιτούμενου για τη συγκρότηση του δικαστηρίου, μεταξύ των οποίων θα κληρωθούν ο πρόεδρος του δικαστηρίου από τους προέδρους εφετών και τα συνέδρα μέλη του δικαστηρίου από τους εφέτες, οι οποίοι με τους αναπληρωτές τους, έναν πρόεδρο εφετών και δύο εφέτες, που κληρώνονται από τον ίδιο αριθμό δικαστών και συμπαραδρεύουν (άρθρο 9 παρ. 3 Κ.Π.Δ.), θα συγκροτήσουν το δικαστήριο του τριμελούς εφετείου κακουργημάτων.

Αντί, λοιπόν, του συνηθισμένου συστήματος κληρώσεως των δικαστών, καθιερώθηκε ένας ιδιόμορφος τρόπος καθορισμού των συνθέσεων, όπου πλέον δεν θα περιλαμβάνονταν όλα τα μέλη της Ολομέλειας αλλά μόνον όσα με ασαφή και απροσδιόριστα κριτήρια θα όριζε η Ολομέλεια. Ουσιαστικά πρόκειται για μια *ad hoc* κατασκευή για τις συγκεκριμένες περιπτώσεις δικών, προκειμένου να ελέγχονται αποτελεσματικά οι συνθέσεις των δικαστηρίων. Το εν λόγω, λοιπόν, άρθρο εγείρει έντονα ζητήματα αντισυνταγματικότητας, καθότι μέσω αυτού παραβιάζεται η αρχή του φυσικού δικαστή που κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 του Συντάγματος και η οποία στην

¹⁴⁹ Ιωάννης Μανωλεδάκης, *Παγκόσμια εξουσία και νομικός πολιτισμός*, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σελ.111

παράγραφο 1 επιτάσσει τον εκ των προτέρων καθορισμό του φυσικού δικαστή με τρόπο γενικό και απρόσωπο και για μια γενική κατηγορία υποθέσεων, ενώ στην παράγραφο 2 απαγορεύει ρητά τη σύσταση δικαστικών επιτροπών και εκτάκτων δικαστηρίων, οποιοδήποτε όνομα κι αν αυτά φέρουν.

Η υπό εξέταση, ωστόσο, διάταξη που αφορά την συγκεκριμένη κλήρωση δεν έχει γενικότητα, δεν αφορά δηλαδή μία κατηγορία υποθέσεων εκ των προτέρων γνωστή αλλά εξαντλείται μόνο στην συγκεκριμένη. Η ειδική αυτή δικαστική μεταχείριση παραβιάζει ευθέως και το άρθρο 4 του Συντάγματος, καθότι νομιμοποιεί την εξαιρετική νομική αντιμετώπιση μιας μερίδας πολιτών στη βάση μιας ανταποδοτικής λογικής υπό την έννοια ότι αφού αυτοί αρνούνται συνολικά το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, δεν δικαιούνται αντιστοίχως να τύχουν και ίσης αντιμετώπισης από αυτό. Με βάση τα ανωτέρω η εφαρμογή του συγκεκριμένου νόμου παράγει απόλυτη ακυρότητα ιδρύοντας τον αντίστοιχο λόγο αναιρέσεως, εδραζόμενη στο το άρθρο 171 παρ.1 εδάφιο α' ΚΠΔ, που ως εκδήλωση του δικαιώματος επί του «φυσικού δικαστού» προβλέπει ότι «ακυρότητα που λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο σε κάθε στάδιο της διαδικασίας και στον Άρειο Πάγο ακόμη, προκαλείται αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν τη σύνθεση του δικαστηρίου σύμφωνα με τις ειδικές διατάξεις του οργανισμού δικαστηρίων και του νόμου περί μικτών ορκωτών δικαστηρίων για ακυρότητα εξαιτίας κακής συνθέσεως του», η παραβίαση της οποίας ιδρύει τον εκ του άρθρου 510 παρ.1 στοιχ. Α' λόγο αναιρέσεως.

Τα όσα αναπτύχθηκαν ανωτέρω υποβλήθηκαν υπό τη μορφή ενστάσεως από τη μεριά των συνηγόρων υπεράσπισης¹⁵⁰, η οποία ωστόσο δεν ευδοκίμησε, ενώ πλέον και με την αμετάκλητη απόφαση 1413/2010 του Αρείου Πάγου¹⁵¹ εκρίθη ότι «η ειδική αυτή διαδικασία κλήρωσης των συνθέσεων επί σοβαρών υποθέσεων που θα διαρκέσουν πολύ χρόνο δεν καταλύει την αρχή του φυσικού δικαστή αλλά τουναντίον συνιστά μια νόμιμη πρόβλεψη του ΚΟΔΚαΔΔ, στην οποία παραπέμπει εμμέσως η ΚΠοινΔ 171 παρ.1 περ.α' και η οποία ισχύει παράλληλα αφ' ενός προς τη γενική αρμοδιότητα του δικαστή που διευθύνει τα μικρά δικαστήρια, να συγκροτεί ο ίδιος τις δικαστικές συνθέσεις και αφ' ετέρου προς τη συνήθη διαδικασία της κληρώσεως στα μεγάλα δικαστήρια».

¹⁵⁰ Πενταμελές Εφετείο Κακουργημάτων 2363-2543/05 και 1149-1265-1299-1301/14-5-2007 (αδημοσίευτες)

¹⁵¹ Άρειος Πάγος, Απόφαση **1413 / 2010** (ΣΤ, ΠΟΙΝΙΚΕΣ), Θέμα : Αιτιολογίας επάρκεια, Αιτιολογίας ανεπάρκεια, Ακυρότητα απόλυτη, Αναιρέσεως अपαράδεκτο, Ελαφρυντικές περιστάσεις, Ποινή, Αναιρέσεων συνεκδίκηση, Αναίρεση μερική, Ανθρωποκτονία από πρόθεση, Συνέργεια, Ληστεία, Οργάνωση εγκληματική.

4.1.4 Αναδρομική ισχύς του ν.2928/2001 και διαρκές έγκλημα

Ένα θεμελιώδες ζήτημα που ανέκυψε στα πλαίσια της δίκης αυτής άπτονταν της διαχρονικής ισχύος του δικαίου και της φύσης του εγκλήματος της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση ως διαρκούς και συνίστατο συγκεκριμένα στη δυνατότητα εφαρμογής στην προκειμένη περίπτωση του ν.2928/2001. Κατά την κρατούσα γνώμη¹⁵², αφ' ής στιγμής το έγκλημα διαρκεί, καταλαμβάνεται από το νέο αυστηρότερο νόμο, εν προκειμένω το ν.2928/2001 που, όπως αναλύθηκε και στο οικείο κεφάλαιο, διέθετε αυστηρότερη μορφή από το προγενέστερο άρθρο 187ΠΚ. Μολαταύτα, σύμφωνα με την άποψη του Μανωλεδάκη¹⁵³, την οποία θεωρώ και ορθότερη, και στην περίπτωση των διαρκών εγκλημάτων οφείλει να εφαρμοστεί ο ευμενέστερος νόμος κατ'άρθρο 2παρ.1 ΠΚ και εν πάση περιπτώσει δεν δύναται να τύχει εφαρμογής ο δυσμενέστερος, καθότι ως τέλεση της πράξης στο διαρκές έγκλημα νοείται όλη η διαρκούσα πράξη, με αποτέλεσμα να υπόκειται γραμματικά η περίπτωση αυτή στην απαγορευτική διατύπωση του άρθρου 7παρ.1 εδ' β του Συντάγματος που ορίζει ότι «ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης».

Με γνώμονα την συγκεκριμένη άποψη επομένως και στην περίπτωση της 17N και παρά το γεγονός ότι η διάλυση της οργάνωσης έπεται χρονικά της θέσπισης του ν.2928/2001, όφειλε να εφαρμοστεί το άρθρο 187ΠΚ, με συνακόλουθη συνέπεια, πράξεις που υπάγονται στην αρμοδιότητα του μεικτού ορκωτού, να δικαστούν από αυτή τηρούμενης και της συνταγματικής επιταγής περί φυσικού δικαστή.

4.1.5 Η 17Nοέμβρη και το πολιτικό έγκλημα

Το ζήτημα, ωστόσο, της αρμοδιότητας του μεικτού ορκωτού δικαστηρίου ανακύπτει κυρίως ένεκα της πολιτικής υφής των διαπραττόμενων πράξεων, γεγονός που γεννά γόνιμο προβληματισμό κατά πόσο στη συγκεκριμένη περίπτωση έχουμε να κάνουμε με πολιτικό έγκλημα. Όπως είδαμε, ωστόσο, προηγουμένως, από τον ίδιο τον ορισμό της τρομοκρατίας, όπως ειδικότερα προέκυπτε την περίοδο εκείνη από την Απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και συγκεκριμένα η αναφορά στο υποκειμενικό στοιχείο του σκοπού αποσταθεροποίησης ή καταστροφής των θεμελιωδών δομών μιας χώρας, ενδεικνύει εναργέστατα την άρρηκτη νοηματική σύνδεση της τυποποιημένης αυτής εγκληματικής συμπεριφοράς με το πολιτικό έγκλημα, παρά τις διαρκείς επισημάνσεις τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο που αρνούνται κατηγορηματικά μια τέτοια σύνδεση.

¹⁵² ΑΠ 1177/1990, ΠοινΧρ 1991, 421, Γ.Μπέκας, Η χρονική επέκταση ισχύος των ουσιαστικών ποινικών νόμων, 1992, σελ.68-70, Α.Σταθόπουλος, ΠοινΧρ 2002, σελ.515

¹⁵³ Ιωάννης Μανωλεδάκης, Γενική Θεωρία του Ποινικού Δικαίου, τόμος β, Σάκκουλας 1978, σελ.95

Το δικαστήριο της 17Ν αποτέλεσε το πλέον γόνιμο πεδίο αντιπαράθεσης ανάμεσα σε δυο σφόδρα αντικρουόμενες νομικές αλλά στον πυρήνα τους ουσιαστικά πολιτικές θεωρήσεις. Η ταύτιση μιας επαναστατικής ένοπλης οργάνωσης με την τρομοκρατία, η υποβάθμιση των μελών της σε στυγνούς δολοφόνους, η πλήρης αποπολιτικοποίηση των στοχεύσεων της, η παρουσίαση μιας κοινωνίας μουδιασμένης και τρομοκρατημένης μπροστά στα φρικώδη εγκλήματα της οργάνωσης αυτής, εγκλήματα, ωστόσο, που παρά τη σφοδρότητα και τον αποτρόπαιο χαρακτήρα τους δεν ήσαν πρόσφορα να αποδομήσουν το ισχύον καθεστώς αναπόδραστα οδηγούν στην απόρριψη της στοιχειοθέτησης πολιτικού εγκλήματος. Το ηθικό ουσιαστικά ταυτίζεται με το πολιτικό, επομένως η ιδιαίτερη ηθική απαξία που αποδόθηκε στις εν λόγω πράξεις εξαρκούσε για την αποδόμηση του πολιτικού χαρακτήρα τους.

Στο σημείο αυτό σκόπιμο είναι να παρατεθεί το σκεπτικό της υπ' αριθμ.1413/2010 απόφασης του Αρείου Πάγου¹⁵⁴ με την οποία κρίθηκε και αμετάκλητα πλέον ο μη πολιτικός χαρακτήρας των πράξεων της οργάνωσης. Σχετικά αναφέρει: «Στο άρθρο 97 παρ.1 εδ.α' του Συντάγματος ορίζεται ότι "Τα κακουργήματα και τα πολιτικά εγκλήματα δικάζονται από τα μικτά ορκωτά δικαστήρια, που συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές και ενόρκους, όπως νόμος ορίζει". Περαιτέρω, όμως, στην παρ.2 εδ.α' του ίδιου άρθρου, ορίζεται ότι "Κακουργήματα και πολιτικά εγκλήματα, που με συντακτικές πράξεις, ψηφίσματα και ειδικούς νόμους έχουν υπαχθεί έως την ισχύ του Συντάγματος στη δικαιοδοσία των εφετείων, εξακολουθούν να δικάζονται από αυτά, εφόσον δεν υπαχθούν με νόμο στην αρμοδιότητα των μικτών ορκωτών δικαστηρίων". Και ακόμη, στην παρ.2 εδ.β' του ίδιου άρθρου, ορίζεται ότι "Με νόμο μπορεί να υπαχθούν στη δικαιοδοσία των ίδιων εφετείων και άλλα κακουργήματα". Σε συμφωνία προς τις διατάξεις αυτές, στο άρθρο 109 ΚΠοινΔ ορίζεται ότι "Το μικτό ορκωτό δικαστήριο δικάζει σε πρώτο βαθμό : α) τα κακουργήματα, εκτός από εκείνα που ανήκουν στην αρμοδιότητα των πενταμελών [ήδη: τριμελών] εφετείων και β) τα πολιτικά πλημμελήματα". Και στο άρθρο 111 αρ.5 ΚΠοινΔ, όπως ίσχυσε μετά την τροποποίησή του από το άρθρο 4 του ν. 2928/2001, ορίζεται ότι "Το δικαστήριο των εφετών δικάζει [μεταξύ άλλων περιπτώσεων και] τα κακουργήματα που προβλέπονται στην παρ.1 του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα, καθώς και τα συναφή με αυτά πλημμελήματα και κακουργήματα, έστω και αν τα τελευταία τιμωρούνται βαρύτερα από τα ως άνω κύρια κακουργήματα". Η διάταξη αυτή καταλαμβάνει και πράξεις που είχαν τελεσθεί πριν από την έναρξη της ισχύος της, διότι, ως ρυθμιστική της αρμοδιότητας, είναι δικονομικού περιεχομένου, αποσκοπεί στην ορθή απονομή της δικαιοσύνης και δεν προσκρούει στο άρθρο 2 ΠΚ (πρβλ. ΟΛΑΠ 390/1992). Τέλος, στο άρθρο 187 παρ.1 ΠΚ, όπως ίσχυσε μετά την αντικατάστασή του

¹⁵⁴ Άρειος Πάγος, Απόφαση **1413 / 2010** (ΣΤ, ΠΟΙΝΙΚΕΣ), Θέμα : Αιτιολογίας επάρκεια, Αιτιολογίας ανεπάρκεια, Ακυρότητα απόλυτη, Αναίρεσες απαράδεκτο, Ελαφρυντικές περιστάσεις, Ποινή, Αναίρεσες συνεκδίκαση, Αναίρεση μερική, Ανθρωποκτονία από πρόθεση, Συνέργεια, Ληστεία, Οργάνωση εγκληματική

από το άρθρο 1 παρ.1 του ν. 2928/2001, ορίζεται ότι "Με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών τιμωρείται όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα (οργάνωση) και επιδιώκει τη διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων που προβλέπονται [μεταξύ άλλων περιπτώσεων και] στα άρθρα 270 (έκρηξη), 272 (παραβάσεις σχετικές με τις εκρηκτικές ύλες), 299 (ανθρωποκτονία με πρόθεση), 310 (βαριά σωματική βλάβη), 374 (διακεκριμένες περιπτώσεις κλοπής) και 380 (ληστεία)". Από τις διατάξεις αυτές συνάγεται ότι, προκειμένου να θεμελιωθεί καθ' ύλη αρμοδιότητα του μικτού ορκωτού δικαστηρίου, πρέπει να πρόκειται είτε για πολιτικό έγκλημα είτε για κακούργημα, εκτός από εκείνα τα οποία, κατ' εξαίρεση, έχουν υπαχθεί στην αρμοδιότητα του τριμελούς εφετείου. Νομοθετικός ορισμός της έννοιας του πολιτικού εγκλήματος δεν έχει διατυπωθεί. Ερμηνευτικώς, συνάγεται ότι ως πολιτικό έγκλημα θεωρείται εκείνο, το οποίο στρέφεται άμεσα εναντίον της συνταγματικής τάξεως της Χώρας και επιδιώκει την ανατροπή ή, έστω, την αλλοίωσή της. Η επιδίωξη αυτή, όμως, δεν αρκεί να αναφέρεται, υποκειμενικώς, ως στόχος της πολιτικής ιδεολογίας του δράστη, αλλά απαιτείται, πέραν αυτού, να αναδύεται, αντικειμενικώς, από την πραγματική συμβολή, την οποία η εκάστοτε εγκληματική συμπεριφορά είχε ή θα μπορούσε να έχει στην προσβολή της κατεστημένης εξουσίας. Και περαιτέρω, ως συναφές προς πολιτικό έγκλημα θεωρείται εκείνο, το οποίο, με την προσβολή που επιφέρει σε κάποιο άλλο έννομο αγαθό, έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την προπαρασκευή των μέσων για την τέλεση πολιτικού εγκλήματος με την ως άνω έννοια. Για την κατάφαση της συνάφειας αυτής, το πολιτικό έγκλημα πρέπει να έχει συντελεσθεί. Υπό την έννοια αυτή, ως πολιτικό έγκλημα νοείται μόνο η εσχάτη προδοσία και οι προπαρασκευαστικές πράξεις αυτής (ΠΚ 134 επ.). Αντιθέτως, η συγκρότηση δομημένης ομάδας με διαρκή δράση ή η συμμετοχή σ' αυτήν με σκοπό τη διάπραξη διαφόρων εγκλημάτων του κοινού ποινικού δικαίου, μη δυναμένων να επηρεάσουν τη συνταγματική τάξη της Χώρας και στρεφόμενων κατά προσώπων ή πραγμάτων διαφορετικών από αυτά, τα οποία αναφέρονται στα άρθρα 134 επ. ΠΚ, δεν συνιστά πολιτικό έγκλημα, ασχέτως προς τον τρόπο, με τον οποίο οι φερόμενοι ως δράστες προσδιορίζουν ιδεολογικά τις ενέργειες αυτές..... Ότι οι πράξεις αυτές δεν συνιστούν πολιτικά εγκλήματα ή συναφή προς αυτά, αλλά εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου, διότι, άσχετα προς τον εκ μέρους των κατηγορουμένων πολιτικό προσδιορισμό της αποδιδόμενης αξιόποινης συμπεριφοράς ως "αυτοδιαχειριζόμενο σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας, με στοιχεία άμεσης δημοκρατίας", τα επιλεγέντα μέσα επιδίωξης του επικαλούμενου σκοπού ήσαν καταφανώς απρόσφορα προς χρήση σε μια συντεταγμένη, δημοκρατική κοινωνία».

Η πιο πρόσφατη, λοιπόν, απόφαση του Αρείου Πάγου όσον αφορά το πολιτικό έγκλημα, υιοθετεί τη μεικτή θεωρία, προκειμένου να το προσδιορίσει, επισημαίνοντας ότι το πολιτικό κίνητρο δεν εξαρκεί για την κατάφαση του πολιτικού χαρακτήρα των διαπραττόμενων πράξεων αλλά απαιτείται και αντικειμενική προσφορότητα αυτών να καταλύσουν την κατεστημένη

εξουσία, ενώ επιβεβαίωσε για ακόμα μια φορά την «αποκλειστικότητα» του αδικήματος της εσχάτης προδοσίας ως πολιτικού.

4.2 Η δίκη του ΕΛΑ

Η δράση του ΕΛΑ (Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας) εντοπίζεται την περίοδο της μεταπολίτευσης με εναρκτήριο σημείο τις 29 Απριλίου 1975 όταν με χρήση εμπρηστικών βομβών παραδόθηκαν στις φλόγες οκτώ αμερικανικά αυτοκίνητα στην Ελευσίνα¹⁵⁵. Καθόλη τη διάρκεια της δράσης της η οργάνωση ανέλαβε την ευθύνη για την τοποθέτηση 260 βομβών, ενώ μεταξύ των στόχων της συγκαταλέγονταν δημόσια κτήρια, υποδομές επιχειρήσεων, υπουργεία, αστυνομικά τμήματα, κινηματογράφοι, πλαζ του ΕΟΤ, ιδιωτικά αυτοκίνητα και λεωφορεία. Παράλληλα ανέλαβε την ευθύνη για δύο δολοφονίες και συγκεκριμένα τη δολοφονία του αρχιβασανιστή της χούντας Πέτρου Μπάμπαλη στις 31/1/79, την οποία ανέλαβε αρχικώς η οργάνωση «Ιούνης 78» και την υιοθέτησε με προκήρυξή του ο ΕΛΑ το 1985, καθώς και τη δολοφονία του αστυνομικού υποδιευθυντή Απόστολου Βέλλιου το 1994, που σκοτώθηκε από πυροδότηση με τηλεχειρισμό μιας βόμβας τη στιγμή που αποβιβαζόταν από λεωφορείο της Αστυνομίας στον Περισσό.

4.2.1 Το κομβικό ζήτημα της παραγραφής

Από το 1995 ο ΕΛΑ ανακοινώνει την παύση της δράσης του, γεγονός που αποτέλεσε έντονο σημείο προβληματισμού ως προς το ζήτημα της παραγραφής των αδικημάτων, αφ'ής στιγμής ακόμη και με βάση την αντίληψη που επικράτησε στη δίκη της 17N και συνίστατο στην αναδρομική ισχύ του ν.2928/2001, σε κάθε περίπτωση το διαρκές έγκλημα της συγκρότησης και ένταξης σε εγκληματική οργάνωση στην υπόθεση του ΕΛΑ περατώθηκε με την οριστική παύση της δράσης του το 1995.

Η άποψη, ωστόσο, των διωκτικών αρχών ήταν ότι η οργάνωση δεν παύει να υπάρχει επειδή αναστέλλει τη δράση της και θεωρείται ποινικά «νεκρή» μόνον εφόσον παραδώσει τον οπλισμό της. Έτσι, σύμφωνα με τους αρμόδιους για την πάταξη της τρομοκρατίας, οι κατηγορούμενοι θεωρούνται μέλη του ΕΛΑ έως και τη στιγμή της σύλληψής τους. Με την άποψη αυτή συντάχθηκε και το Συμβούλιο Εφετών εκδίδοντας το υπ' αριθμ. 2994/2003 βούλευμα¹⁵⁶ και παραπέμποντας ενώπιον του Τριμελούς Εφετείου Κακουρηγημάτων πέντε ανθρώπους με την κατηγορία της συγκρότησης και ένταξης σε εγκληματική οργάνωση, προμήθειας και κατοχής εκρηκτικών υλών και όπλων σύμφωνα με το ν.2928/2001 με σκοπό τη διάπραξη συνολικά 82 εγκληματικών πράξεων, μεταξύ των οποίων 17 απόπειρες ανθρωποκτονίας και 59 εκρήξεις, καθώς και η

¹⁵⁵ Λευτέρης Αρβανίτης, «Ε.Λ.Α. (Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας) Η ελληνική εκδοχή της αριστερής τρομοκρατίας», Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα, 2014, σελ.159

¹⁵⁶ Συμβούλιο Εφετών Αθηνών, υπ' αριθμ.2994/2003 Βούλευμα (αδημοσίευτο)

δολοφονία του εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Αναστάσιου Βερνάρδου το 1989 και την απόπειρα ανθρωποκτονίας του πρώην προέδρου της ΓΣΕΕ Γιώργου Ραυτόπουλου το 1987.

Οι κατηγορούμενοι, με εξαίρεση ενός, αρνήθηκαν εξ αρχής κατηγορηματικά τις σε βάρος τους αιτιάσεις, αποδίδοντας την δίωξή τους σε μια μορφή σκευωρίας εκ μέρους των διοικητικών αρχών.

4.2.2 Η αοριστία του παραπεμπτικού βουλεύματος

Άμεση απόρροια της νομοτεχνικής κατάστρωσης του ν.2928/2001 ήταν η αοριστία του παραπεμπτικού βουλεύματος ως προς τη διατύπωση των αξιοποιούντων πράξεων και η ανυπέβλητη αδυναμία εξατομίκευσης της ποινικής ευθύνης κάθε κατηγορουμένου, γεγονός που παρέπεμπε έντονα σε μια λογική συλλογικής ευθύνης. Η πλημμελής αυτή μορφή απόδοσης της κατηγορίας, καθώς και το κομβικό ζήτημα της παραγραφής, που αναφέρθηκε ανωτέρω, ήτοι ότι επρόκειτο για πράξεις που με βάση το ισχύον δίκαιο πρέπει να θεωρηθούν παραγεγραμμένες υποβλήθηκαν με τη μορφή ενστάσεως στο Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων.

Το δικαστήριο από την μεριά του, χωρίς να υπεισέλθει στην ουσιαστική βασιμότητα της ενστάσεως, την απέρριψε ως απαράδεκτη, καθότι σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 7 του νόμου 2928/2001 το βούλευμα έχει καταστεί αμετάκλητο. Από άποψη δικονομικής ορθότητας η εν λόγω απόφαση δεν ήταν εσφαλμένη, μολαταύτα ανέδειξε με τον πλέον εναργή τρόπο το ανεπιεικές και εξαιρετικό καθεστώς που εισήγαγε ο ν.2928 αναφορικά με τον αμετάκλητο χαρακτήρα του βουλεύματος, που αποστερεί ουσιαστικά από τον κατηγορούμενο οποιαδήποτε δυνατότητα άμυνας τόσο στην προδικασία, όσο και στην επ' ακροατηρίω διαδικασία¹⁵⁷.

4.2.3 Το «οιονεί δεδικασμένο» της δίκης της 17N για τη δημοσιότητα της διαδικασίας, την ειδική σύνθεση και το πολιτικό έγκλημα

Το ζήτημα της δημοσιότητας της δίκης, η ειδική διαδικασία κλήρωσης των δικαστών καθώς και η διάγνωση του πολιτικού χαρακτήρα των διαπραττόμενων πράξεων αποτέλεσαν κι εν προκειμένω έντονο σημείο αντιπαράθεσης. Μολαταύτα για όλα τα ανωτέρω το δικαστήριο δεν διαφοροποίησε στο ελάχιστο την στάση του από τη δίκη της 17N, υποδηλώνοντας ουσιαστικά ότι έχει παραχθεί ένα οιονεί δεδικασμένο από την προρρηθείσα δίκη που κλήθηκε να αντιμετωπίσει τα ίδια ζητήματα¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων, υπ' αριθμ.2414-2464/2004

¹⁵⁸ Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων, υπ' αριθμ.2414-2464/2004

4.2.4 Τα περίφημα αρχεία της Στάζι

Κομβικό νομικό ζήτημα αποτέλεσε και η δυνατότητα ή μη της αποδεικτικής αξιοποίηση των περιφημων «αρχείων της Στάζι». Επρόκειτο για έγγραφα της μυστικής αστυνομίας της πρώην Ανατολικής Γερμανίας τα οποία λίγες εβδομάδες πριν από την κατάρρευση του καθεστώτος άρχισαν να καταστρέφονται από τους υπαλλήλους της εν λόγω υπηρεσίας. Το 1995 η γερμανική Κυβέρνηση ξεκίνησε την επανασυναρμολόγηση των εγγράφων αυτών, τα οποία είχαν βρεθεί σε 16.000 σακούλες (από τα 33 εκατομμύρια σελίδες)¹⁵⁹.

Το 1993 η Ελλάδα παραλαμβάνει με τη διαδικασία της δικαστικής συνδρομής έγγραφα που υποτίθεται ότι κατέγραφαν λεπτομερώς την παράνομη δράση του ΕΛΑ. Τα επίμαχα έγγραφα που σημειωτέον προσκομίστηκαν στο δικαστήριο όχι με πρωτοβουλία της εισαγγελικής αρχής αλλά από έναν δημοσιογράφο που κλήθηκε να καταθέσει(!) περιείχαν, με βάση την κατάθεση του τελευταίου, επιβαρυντικό υλικό για έναν από τους κατηγορούμενους, που τον κατονόμαζε ως διάυλο επικοινωνίας του ΕΛΑ με τον περιβόητο τρομοκράτη Κάρλος.

Ο πρωτογενής, ωστόσο, τρόπος κτήσεως των εγγράφων αυτών από την πλευρά της Ανατολικογερμανικής Υπηρεσίας κρατικής ασφάλειας ήταν προδήλως παράνομος, καθότι συνίστατο σε τηλεφωνικές υποκλοπές, μυστικές έρευνες κατ' οίκον κ.λ.π. Σύμφωνα άλλωστε με το άρθρο 177 παρ. 2 ΚΠΔ όπως ίσχυε τότε : «αποδεικτικά μέσα, που έχουν αποκτηθεί με αξιόπρινες πράξεις ή μέσω αυτών, δε λαμβάνονται υπόψη για την κήρυξη της ενοχής, την επιβολή ποινής ή τη λήψη μέτρων καταναγκασμού, εκτός αν πρόκειται για κακουργήματα που απειλούνται με ποινή ισόβιας κάθειρξης και εκδοθεί για το ζήτημα αυτό ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του δικαστηρίου. Μόνη η ποινική όμως δίωξη των υπαιτίων των πράξεων αυτών δεν εμποδίζει την πρόοδο της δίκης». Εν προκειμένω δεν χρειάστηκε να υπάρξει κάποια ειδική αιτιολογία, καθότι το δικαστήριο απέρριψε τις σχετικές ενστάσεις πλαστότητας αλλά και ακυρότητας λόγω του παράνομου τρόπου της κτήσεως τους, καθιστώντας τα περίφημα αρχεία αποδεικτικό στοιχείο στην ακροαματική διαδικασία¹⁶⁰.

4.2.5 Η «λύση» της απλής συνέργειας

Η απόφαση που εξέδωσε το Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων διαφοροποιήθηκε εντέλει από το παραπεμπτικό βούλευμα, καθότι το δικαστήριο έκρινε κατά πλειοψηφία ότι πρέπει να παύσει οριστικά η ποινική δίωξη σε βάρος των κατηγορουμένων για την κατηγορία της συγκρότησης και ένταξης σε εγκληματική οργάνωση για το χρονικό διάστημα από το έτος 1975

¹⁵⁹ Πηγή από :<http://www.mixanitouxronou.gr/stazi-i-tromeri-mistiki-astinomia-pou-iche-enan-kataskopo-gia-kathe-exi-polites-martiries-gia-aktinovolies-kratoumenon-giati-milousan-oli/>

¹⁶⁰ Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων, υπ' αριθμ.2414-2464/2004

και εφεξής μέχρι τις 24/1/1995 λόγω εξάλειψης του αξιοποιήσιμου της συνεπεία πενταετούς παραγραφής, δεχόμενο ότι ο ΕΛΑ έπαυσε τη δράση του το 1995, χρόνο κατά τον οποίο η πράξη είχε πλημμεληματικό χαρακτήρα.

Μολαταύτα, καθότι η αθώωση θα συνιστούσε ακραία παραχώρηση, από την στιγμή μάλιστα που ένας εκ των κατηγορουμένων είχε αναλάβει την πολιτική ευθύνη της συμμετοχής του στον ΕΛΑ, το δικαστήριο προσέφυγε στη λύση της απλής συνέργειας, κρίνοντας τους κατηγορούμενους, με εξαίρεση ενός που αθωώθηκε, ένοχους απλής συνέργειας σε 41 υποθέσεις εκρήξεων και απόπειρας εκρήξεων. Επίσης, κρίθηκαν ένοχοι για την κατηγορία της απλής συνέργειας στην ανθρωποκτονία του αστυνομικού Απόστολου Βέλιου. Το δικαστήριο κήρυξε αθώους τους κατηγορουμένους σε ό,τι αφορά τις κατηγορίες που αντιμετώπιζαν για τις υποθέσεις της απόπειρας ανθρωποκτονίας του Γιώργου Ραυτόπουλου και της ανθρωποκτονίας του δικαστικού Αναστάσιου Βενάρδου¹⁶¹.

Με τον τρόπο αυτό υπερκεράστηκε η εγγενής αδυναμία του άρθρου 187 ΠΚ ως προς την απόδοση εξατομικευμένης ποινικής ευθύνης ελλείψει αποδείξεων που να την καθιστούν δυνατή, θεωρώντας ότι οι κατηγορούμενοι συνέδραμαν υλικά και ψυχικά άγνωστους φυσικούς αυτουργούς της συγκεκριμένης οργάνωσης. Είδαμε, προηγουμένως στο κεφάλαιο που αναλύθηκε ο ν.2928/2001, ότι το αδίκημα της εγκληματικής οργάνωσης τιμωρείται αυτοτελώς, γεγονός που σημαίνει ότι το άδικο του εγκλήματος του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ εξαντλείται στη σύσταση της οργάνωσης και δεν συγκαθορίζεται από την απαξία των σχεδιαζόμενων εγκλημάτων. Επομένως η παραβίαση του δεν προϋποθέτει και τη σύμπραξη του μέλους στις επί μέρους πράξεις που τελούνται από την οργάνωση¹⁶², γεγονός που περαιτέρω σημαίνει ότι αν τελεσθεί το σχεδιαζόμενο έγκλημα η συρροή αυτού με την έγκλημα του άρθρου 187 παρ. 1 θα είναι αληθής και μάλιστα πραγματική¹⁶³.

Η κατηγορία της απλής συνέργειας, όπως αποδόθηκε ωστόσο, συνίστατο σε μια σειρά συμπεριφορών, όπως η προπαγάνδη των ιδεολογικοπολιτικών σκοπών και επιδιώξεων της οργάνωσης, η αντιπληροφόρηση, η συγγραφή κειμένων, η στρατολόγηση μελών, η ενίσχυση του μαζικού κινήματος, η καταβολή οικονομικών εισφορών, η προμήθεια υλικοτεχνικής υποδομής της οργάνωσης, η διατήρηση κρησφύγετων, οι οποίες δεν δύναται να συνδεθούν αιτιωδώς με τις κύριες πράξεις, όπως ρητά επιτάσσει το άρθρο 47 παρ.1 ΠΚ¹⁶⁴. Τα ίδια, ωστόσο, πραγματικά περιστατικά είχαν λειτουργήσει ως βάση για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της εγκληματικής

¹⁶¹ Ο.π

¹⁶² Α. Τζαννετής, «Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατά το νέο άρθρο 187 Π.Κ.» σε Ποινικά Χρονικά 2001, σελ. 1019

¹⁶³ ΑΠ 49/1995 ΠοινΧρ ΜΕ 323, ΑΠ 1061/1998 ΠοινΧρ. ΛΘ'

¹⁶⁴ Β' Πενταμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων Αθηνών 3096/2009, *αδημοσίευτη*

οργάνωσης, το οποίο με μια ορθή νομική ερμηνεία δεν μπορούσε παρά να κριθεί παραγεγραμμένο.

Η νομική αυτή υπέρβαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου διεγνώσθη από το Πενταμελές Εφετείο Κακουργημάτων¹⁶⁵ το οποίο προβαίνοντας σε μια ορθή νομική αξιολόγηση του συνολικού αποδεικτικού υλικού αφενός επικύρωσε την απόφαση περί παραγραφής και αφετέρου έκρινε αθώους τους κατηγορούμενους στο σύνολο τους για την κατηγορία της απλής συνέργειας, με ένα εκτενέστατο και εξαιρετικά ενδιαφέρον σκεπτικό που αξιώνει την ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της συμβολής του συνεργού και της πληρώσεως της αντικειμενικής υποστάσεως από τον αυτουργό, ο οποίος στην προκειμένη περίπτωση ουδόλως συνέτρεχε.

¹⁶⁵ Β΄ Πενταμελές Εφετείο Κακουργημάτων Αθηνών 3096/2009, *αδημοσίευτη*

4.3 Οι δίκες του Επαναστατικού Αγώνα

Η δράση της συγκεκριμένης οργάνωσης ξεκίνησε έναν περίπου χρόνο μετά την εξάρθρωση της 17N. Το εναρκτήριο χτύπημα της ήταν η διπλή βομβιστική επίθεση στα δικαστήρια της Ευελπίδων στις 5 Σεπτεμβρίου του 2003. Ακολούθησαν και άλλες ενέργειες, με πιο χαρακτηριστικές την επίθεση με ρουκέτα RPG στην αμερικάνικη πρεσβεία τον Ιανουάριο του 2007 και την βομβιστική επίθεση στο χρηματιστήριο Αθηνών τον Σεπτέμβριο του 2009. Στις 10 Μαρτίου 2010 δολοφονείται σε συμπλοκή με την αστυνομία στη Δάφνη ο αναρχικός και μέλος του Επαναστατικού Αγώνα, Λάμπρος Φούντας, γεγονός που αποτέλεσε το «έναυσμα» για την εξάρθρωση της οργάνωσης, καθώς τον Απρίλιο του ίδιου έτους προσήχθησαν στην αντιτρομοκρατική υπηρεσία έξι ύποπτοι. Τρεις εξ αυτών ανέλαβαν την πολιτική ευθύνη της συμμετοχής τους στον Επαναστατικό αγώνα. Οι υπόλοιποι τρεις αρνήθηκαν οποιαδήποτε συμμετοχή κάνοντας λόγο για πολιτική-φρονηματική δίωξη, λόγω της ενεργούς τους δραστηριοποίησης στον αναρχικό χώρο και για εξόφθαλμη ποινικοποίηση των πολιτικών και φιλικών τους σχέσεων.

4.3.1 Η αξιοπερίεργη παρέμβαση του Αρείου Πάγου

Αναφορικά με τους τρεις τελευταίους και ύστερα από 12 μήνες προφυλάκισης, το Συμβούλιο Εφετών αποφάσισε ομόφωνα, με αμετάκλητο βούλευμα, την αποφυλάκισή τους¹⁶⁶. Στις 19/5, και ενώ οι τρεις έχουν αφεθεί ελεύθεροι, ο Άρειος Πάγος ζήτησε την αναίρεση του βουλεύματος λόγω έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, καθότι, σύμφωνα με το σκεπτικό του, δεν αναφέρει με σαφήνεια περιστατικά από τα οποία να προκύπτει με μεγάλη πιθανότητα ότι δεν θα διαπράξουν τα ίδια αδικήματα, ενόψει μάλιστα των χαρακτηριστικών των πράξεων τους ως βαρέων κακουργημάτων που αντιμετωπίζουν ποινές ισοβίων ή κάθειρξης έως 20 ετών¹⁶⁷. Το εν λόγω γεγονός, ήτοι η παρέμβαση του Αρείου Πάγου για βούλευμα που αφορά την παράταση ή μη της προσωρινής κράτησης, δεν συνιστά συνήθη πρακτική του ανώτατου ακυρωτικού μας, γεγονός που μαρτυρά για άλλη μια φορά ότι το ισχύον ποινικό και εν προκειμένω δικονομικό πλαίσιο δύναται να μην ισχύει για μια κατηγορία κρατουμένων. Το Συμβούλιο Εφετών, ωστόσο, αποφάσισε να εμμένει στην προηγούμενη απόφαση και να επικυρώσει την άρση της προσωρινής κράτησης¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Συμβούλιο Εφετών Αθηνών, υπ' αριθμ. 807/2011 Βούλευμα (αδημοσίευτο)

¹⁶⁷ Ζ' Ποινικό Τμήμα Αρείου Πάγου, υπ' αριθμ. 879/11 βούλευμα (αδημοσίευτο)

¹⁶⁸ Συμβούλιο Εφετών Αθηνών, υπ' αριθμ. 1771 Βούλευμα (αδημοσίευτο)

4.3.2 Το επαναλαμβανόμενο μοτίβο της αοριστίας του παραπεμπτικού βουλεύματος

Οι κατηγορούμενοι, οι οποίοι εντωμεταξύ έχουν αναριθμηθεί σε οκτώ παραπέμπονται με βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών για συγκρότηση και ένταξη σε τρομοκρατική οργάνωση δυνάμει του άρθρου 187^A παρ.4 του ν.3251/2004, καθώς και για πληθώρα πράξεων που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του προρρηθέντος άρθρου¹⁶⁹. Η παραπομπή αυτή αναδεικνύει τον προβληματικό χαρακτήρα του νόμου που εξετάσαμε ανωτέρω, καθώς η αποδοχή της πολιτικής ευθύνης από μια μερίδα των κατηγορουμένων δεν ισοδυναμεί αυτόματα με την διάπραξη των επιμέρους πράξεων που τους αποδίδονται, για τις οποίες σημειωτέον δεν υφίστατο επαρκές αποδεικτικό υλικό, αλλά καλύπτεται σε επίπεδο νομικής τυποποίησης από την παράγραφο 4 που αναγορεύει άλλωστε σε αυτοτελές αδίκημα που επισύρει ποινή κάθειρξης μέχρι 10 έτη τη συγκρότηση και ένταξη σε τρομοκρατική οργάνωση.

Η εφαρμογή του ν.3251/2004 αναδεικνύει τα προβλήματα που επισημάνθηκαν στο αντίστοιχο κεφάλαιο σε επίπεδο θεωρητικής προσέγγισης. Η συγκρότηση και ένταξη σε τρομοκρατική οργάνωση, ως έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης, περιγράφει μια κατάσταση «προπαρασκευής κινδύνου». Η προσβολή συγκεκριμένων εννόμων αγαθών δεν συνιστά condition sine qua non για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος, καθότι αρκεί μια γενική και αόριστη κατάφαση κινδύνου. Το βάρος, επομένως, μετατοπίζεται ανεπίτρεπτα στο υποκειμενικό στοιχείο, με το δικαστήριο να κρίνει όχι αν από τη συμπεριφορά του δράστη επήλθε πράγματι κίνδυνος, αλλά στο αν ο δράστης ήθελε την παραγωγή του κινδύνου. Στις υποθέσεις τρομοκρατίας το υποκειμενικό αυτό στοιχείο θεωρείται δεδομένο, πολλώ δε μάλλον όταν έχει μεσολαβήσει και ανάληψη της πολιτικής ευθύνης των μελών και όταν υπάρχει συρροή με εγκλήματα βλάβης ή κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα από τα οποία προκλήθηκε βλάβη. Το προβληματικό, ωστόσο, εν προκειμένω είναι ότι το αποδεικτικό υλικό για τα επιμέρους αυτά εγκλήματα βλάβης δεν επαρκεί για τη διακρίβωση της εξατομικευμένης ποινικής ευθύνης εκάστου υποκειμένου, με αποτέλεσμα η όλη ποινική ευθύνη να τεκμαίρεται από μια ανάληψη πολιτικής ευθύνης, για ένα έγκλημα διακινδύνευσης, το κινδυνώδες στοιχείο του οποίου επιβεβαιώνεται από εγκλήματα βλάβης, τα οποία, ωστόσο, δεν μπορούν να αποδοθούν με ασφάλεια σε συγκεκριμένο δράστη! Το σχήμα αυτό μόνο ανασφάλεια δικαίου και παραβίαση των κανόνων του ποινικού δόγματος μαρτυρά.

Η εν λόγω σύγχυση καθίσταται εμφανής και από την ασάφεια του παραπεμπτικού βουλεύματος στην συγκεκριμένη υπόθεση, όπου ουσιαστικά υπήρχε πανομοιότυπη επανάληψη του κατηγορητηρίου, με απλή εναλλαγή των ονομάτων, χωρίς να εξειδικεύεται ως όφειλε, ποιος δράστης επέλεξε την ενέργεια, ποιος σχεδίασε, ποιος και πώς συμμετείχε και τι έκανε. Με τον

¹⁶⁹ Συμβούλιο Εφετών Αθηνών, υπ' αριθμ.2192/2011 Βούλευμα (αδημοσίευτο)

τρόπο αυτό παγιώνεται μια δικαστική εφαρμογή του δόγματος της συλλογικής ευθύνης, όπου θεμελιώδεις αρχές του Ποινικού Δικαίου, όπως η σύνδεση μεταξύ πράξης και δράστη λησμονούνται εντελώς.

4.3.3 Οι ενστάσεις για «την τιμή των όπλων»

Είδαμε, επ' αφορμή των δύο προηγούμενων υποθέσεων ότι η ένσταση αναρμοδιότητας ουδέποτε έχει ευδοκιμήσει, καθότι κάτι τέτοιο θα συνιστούσε ευθεία παραδοχή του πολιτικού χαρακτήρα τόσο των διαπραττόμενων πράξεων όσο και της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας εν γένει. Μολαταύτα η εμμονή και συνεπής εφαρμογή στις επιταγές του συντάγματος καθιστά την υποβολή της νομικά επιβεβλημένη. Έχοντας, πλέον ως κρίσιμο νομικό μέγεθος μιαν αμιγή- και όχι πια εγκληματική- τρομοκρατική οργάνωση καθώς και τρομοκρατικές πράξεις που τελούνται **με τρόπο ή σε έκταση ή υπό συνθήκες που είναι δυνατό να βλάψουν σοβαρά μια χώρα ή έναν διεθνή οργανισμό και με σκοπό να εκφοβίσει σοβαρά έναν πληθυσμό ή να εξαναγκάσει παρανόμως δημόσια αρχή ή διεθνή οργανισμό να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει από αυτήν ή να βλάψει σοβαρά ή να καταστρέψει τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές, οικονομικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού** είναι προφανές ότι ο σκόπελος του πολιτικού προσήμου είναι έτι πιο δύσκολο να υπερκερασθεί.

Η δικαστική αυτή αντιμετώπιση εκκινεί από την παγιωμένη αντίληψη ότι στη δημοκρατία δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν πλέον πολιτικά εγκλήματα. Η όποια πράξη αποσκοπεί στην αποσταθεροποίηση των θεμελιωδών δομών μιας χώρας ποινικοποιείται υπό τον χαρακτηρισμό της ως τρομοκρατικής και απογυμνώνεται από το πολιτικό στοιχείο. Ουσιαστικά, λοιπόν, η Πολιτεία, μέσω της νομολογίας του Αρείου Πάγου που εξετάσαμε ανωτέρω και με την πλέον πρόσφατη απόφαση και για τη 17N, επιφυλάσσει μόνο στους μελλοντικούς πραξικοπηματίες, ήτοι σε άτομα που προέρχονται από τον ίδιο κρατικό μηχανισμό, το προνόμιο να δικάζονται από μεικτά ορκωτά δικαστήρια, υπό το σκεπτικό ότι μόνο η δική τους δράση ενέχει το στοιχείο της προσφορότητας ανατροπής του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Τα έντονα ζητήματα αντισυνταγματικότητας που εγείρει το εν λόγω άρθρο ,που αναπτύχθηκαν και ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο, αποτυπώθηκαν για άλλη μια φορά υπό τη μορφή ένστασης¹⁷⁰. Η ασάφεια και εγγενής του αοριστία έρχεται σε ευθεία αντίθεση με το άρθρο 7 του Συντάγματος που προβλέπει ότι «έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της». Από τη διατύπωση του εν λόγω συνταγματικού κανόνα προκύπτει ότι μόνο ο νόμος δύναται να ορίσει το έγκλημα και την ποινή και δη με σαφήνεια και πληρότητα, ενώ σε καμία περίπτωση δεν είναι νομικά αποδεκτό να

¹⁷⁰ Ε'Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων, Απόφαση 1825/13 (αδημοσίευτη)

επαφίεται το έργο αυτό του χαρακτηρισμού μιας πράξης ως αξιόποινης στον δικαστή. Η ταυτόσημη διατύπωση του νόμου αυτού με τη σχετική Απόφαση-Πλαίσιο δεν συνιστά επαρκή δικαιολογία για την αόριστη διατύπωση του άρθρου 187^Α, αφ'ης στιγμής, όπως είδαμε ανωτέρω, σκοπός του νομικού αυτού εργαλείου είναι η προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών και όχι η πλήρης ταύτισή τους, ενώ η δεσμευτικότητά τους εξαντλείται μόνο στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, καταλείποντας την επιλογή των του τύπου και των μέσων επίτευξης του εν λόγω αποτελέσματος στον εγχώριο νομοθέτη. Όπως ήταν αναμενόμενο και η εν λόγω ένσταση απορρίφθηκε.

Παρατηρούμε, λοιπόν ότι η ελλειμματική νομοτεχνική κατάστρωση του άρθρου 187^Α συνεπάγεται την απροσδιοριστία και ασάφεια του κατηγορητηρίου και του παραπεμπτικού βουλεύματος, γεγονός που συνιστά το εναρκτήριο πλήγμα για τα δικαιώματα των κατηγορουμένων και την ποιότητα της διαδικασίας, καθότι έρχεται σε ευθεία αντίθεση με το άρθρο 6 παρ.3 εδ'α της ΕΣΔΑ που κατοχυρώνει το δικαίωμα του κατηγορουμένου να πληροφορείται λεπτομερώς για τις αποδιδόμενες εις βάρος του κατηγορίες. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αναγόρευση μιας δικονομικά ανεπίτρεπτης μαρτυρικής εξέτασης σε καθοριστικό αποδεικτικό στοιχείο καθώς και η εν συνεχεία εξέταση μιας σειράς μαρτύρων που αδυνατούν να εισφέρουν ένα αξιόλογο και επαρκές αποδεικτικό υλικό ως προς την εξατομικευμένη ποινική ευθύνη κάθε δράστη καθιστά διάτρητη την ποινική διαδικασία και επιδρά στο κύρος και την ορθότητα της τελικής ετυμηγορίας του δικαστηρίου.

4.3.4 Επισφαλείς μαρτυρικές καταθέσεις

Άλλη μια σημαντική μετατόπιση και παρέκκλιση από το ισχύον δικονομικό πλαίσιο αποτέλεσε η εξέταση ως μάρτυρα του τμηματάρχη του Α' Τμήματος Εσωτερικής Ασφάλειας της Διεύθυνσης Αντιμετώπισης Ειδικών Εγκλημάτων Βίας, ήτοι της αντιτρομοκρατικής υπηρεσίας¹⁷¹. Μετατόπιση διότι ακόμη και στις δίκες της 17Ν και του ΕΛΑ που εξετάσαμε ανωτέρω μια τέτοια εξέταση θεωρήθηκε ότι παραβιάζει το άρθρο 211 εδ.α' του ΚΠΔ. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό: «με ποινή ακυρότητας της διαδικασίας, δεν εξετάζονται ως μάρτυρες στο ακροατήριο: α') όσοι άσκησαν εισαγγελικά ή ανακριτικά καθήκοντα ή έργα γραμματέα της ανάκρισης στην ίδια υπόθεση ...Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι ως άσκηση ανακριτικών καθηκόντων νοείται η ενέργεια οποιασδήποτε ανακριτικής ή προανακριτικής πράξεως, από τακτικό ή ειδικό ανακριτή ή γενικό ή ειδικό προανακριτικό υπάλληλο, κατά τη διάρκεια της ανάκρισης ή προανάκρισης¹⁷².

¹⁷¹ Ε' Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων, Απόφαση 1825/13 (αδημοσίευτη)

¹⁷² Α.Π 828/2008

Δικαιολογητικός λόγος θεσπίσεως της εν λόγω διάταξης είναι η αποφυγή διεμβολίσεως του αμερόληπτου και απροκατάληπτου χαρακτήρα της ποινικής δίκης, καθότι είναι ως ένα βαθμό αναμενόμενο ο συγκεκριμένος μάρτυρας για λόγους υπεράσπισης του έργου του και των υπηρεσιακών του συμφερόντων να διαθέτει ένα σημαντικό βαθμό προκατάληψης έναντι των κατηγορουμένων, γεγονός που καθιστά την μαρτυρία του έντονα αμφισβητήσιμη ως προς την αξιοπιστία της.

Μολαταύτα η συγκεκριμένη μαρτυρική κατάθεση έγινε δεκτή και συνέβαλε στο σχηματισμό της τελικής δικανικής κρίσεως του δικαστηρίου, γεγονός που δεν προκαλεί έκπληξη, καθότι από το σύνολο των υπόλοιπων μαρτυρικών καταθέσεων που αδυνατούν να εισφέρουν οποιοδήποτε αποδεικτικό στοιχείο, η κατάθεση αυτή, χωρίς και πάλι να συμβάλει στην απόδοση εξατομικευμένης ποινικής ευθύνης, δημιουργεί τις απαραίτητες «εντυπώσεις» για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της τρομοκρατικής οργάνωσης.

4.3.5 Η καταφυγή και πάλι στην απλή συνέργεια

Οι κατηγορούμενοι, με εξαίρεση 3 που αθώθηκαν (δύο εξ αυτών λόγω αμφιβολιών), καταδικάστηκαν για συγκρότηση και ένταξη σε τρομοκρατική οργάνωση¹⁷³. Ο σκόπελος της εξατομικευμένης απόδοσης κατηγοριών υπερκεράστηκε με την μεταβολή της αρχικής κατηγορίας που συνίστατο σε αυτουργική διάπραξη των επιμέρους αποδιδόμενων πράξεων σε απλή συνέργεια, ενώ κατέπεσε και η κατηγορία της «διεύθυνσης τρομοκρατικής οργάνωσης», για το λόγο που αναλύθηκε στο οικείο κεφάλαιο και συνίσταται στην ανυπαρξία ιεραρχικής δομής σε τέτοιου είδους οργανώσεις.

Οι δίκες που έλαβαν και λαμβάνουν χώρα για τη συγκεκριμένη οργάνωση είναι αδύνατο να αποτελέσουν αντικείμενο ενδελεχούς εξέτασης της συγκεκριμένης εργασίας. Όσα αναφέρθηκαν είναι ορισμένα μόνο από τα σημεία που παρουσιάζεται σύγκλιση ως προς τη νομική τους αντιμετώπιση από πλευράς των δικαστηρίων και χρήζουν ανάδειξης, καθότι επιβεβαιώνουν, κατά τη γράφουσα, αυτό που τέθηκε στην εισαγωγή εν είδει ερωτήματος: ήτοι κατά πόσο η ιδιαίτερη αυτή μεταχείριση αποτελεί ένδειξη ως προς την ιδεολογική λειτουργία του Ποινικού Δικαίου.

¹⁷³ Ε' Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων, Απόφαση 1825/13 (αδημοσίευτη)

4.4 Οι δίκες της Συνωμοσίας Πυρήνων της Φωτιάς

Η ειδική συνθήκη που επιφυλάσσει το καθεστώς ως προς τον εκάστοτε εσωτερικό εχθρό κατέστη εναργής ήδη από την σύλληψη των πρώτων υπόπτων για την Συνωμοσία Πυρήνων της Φωτιάς τον Σεπτέμβριο του 2009. Συγκεκριμένα, κατόπιν εισαγγελικής εντολής που επικαλούνταν ανάγκες προστασίας της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, καθώς και για κατάθεση περαιτέρω πληροφοριών από τυχόν μάρτυρες, δόθηκαν στη δημοσιότητα οι φωτογραφίες των κατηγορουμένων, ονόματα και προσωπικά στοιχεία, σε μια πλήρη παραβίαση του τεκμηρίου της αθωότητας και καταστρατήγηση θεμελιωδών αρχών, όπως ο σεβασμός και η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Η εξαιρετική αυτή συνθήκη εντοπίζεται και στο γεγονός ότι για την συγκεκριμένη οργάνωση έλαβαν και λαμβάνουν χώρα 12 διακριτές δίκες, με παραπεμπτικά βουλεύματα που εκδίδονται λίγο πριν την εκπνοή του 18μηνου, παρατείνοντας υπέρμετρα τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης, ενώ ακόμα και στους καταδικασθέντες απαγγέλλονται νέες κατηγορίες για πράξεις που διαπράχθηκαν ενώ οι ίδιοι ήταν στη φυλακή. Η εξέταση όλων αυτών των δικών υπερβαίνει κατά πολύ τα όρια της παρούσας εργασίας, μολαταύτα θα επισημάνουμε αδρομερώς μια καθιερωμένη τυπολογία που εφαρμόζεται στις συγκεκριμένες διαδικασίες.

4.4.1 Η πρακτική του ανώνυμου τηλεφωνήματος

Σύμφωνα με το άρθρο 43 παρ. 4 : «Μήνυση ή αναφορά η οποία υποβάλλεται με οποιονδήποτε τρόπο ανωνύμως ή με ανύπαρκτο όνομα, τίθεται αμέσως στο αρχείο από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών και εφαρμόζονται αναλόγως όσα ορίζονται στην παράγραφο». Στην περίπτωση, ωστόσο, της Συνωμοσίας Πυρήνων της Φωτιάς ως *notitia criminis* λειτουργεί ένα ανώνυμο τηλεφώνημα που πραγματοποιείται στην Αντιτρομοκρατική Υπηρεσία, κατονομάζοντας ανθρώπους, «ύποπτες» συμπεριφορές και «γιάφκες»¹⁷⁴. Το αφετηριακό, λοιπόν, στοιχείο της ποινικής δίκης, η ποινική δίωξη, ασκείται με βάση πληροφορίες που κατατέθηκαν ανωνύμως, για να εμπλουτιστεί στη συνέχεια με ευρήματα από τα ύποπτα σπίτια και καταθέσεις υπαλλήλων που άσκησαν προανακριτικά καθήκοντα.

Η παθογένεια αυτή της προδικασίας μεταφέρεται, όπως είναι αναμενόμενο, στην επ' ακροατηρίω διαδικασία εκδηλούμενη μέσα από την απουσία ή ορθότερα ανυπαρξία του ανώνυμου μάρτυρα-πληροφοριοδότη και από την άρνηση και αδυναμία των μαρτύρων της αντιτρομοκρατικής υπηρεσίας να κατονομάσουν την πηγή των πληροφοριών τους, όπως επιτάσσει το άρθρο 224 ΚΠΔ, σύμφωνα με το οποίο ο μάρτυρας πρέπει να αποκαλύπτει πώς

¹⁷⁴ Συμβούλιο Εφετών Αθηνών, υπ' αριθμ.2405/10 Βούλευμα (αδημοσίευτο)

έμαθε όσα καταθέτει, ενώ αν πρόκειται για γεγονότα που άκουσε από άλλους, οφείλει σε κάθε περίπτωση να κατονομάζει ταυτόχρονα και τα πρόσωπα από τα οποία απέκτησε τις σχετικές πληροφορίες.

Αξίζει εν προκειμένω να επισημανθεί ότι η πρακτική αυτή της χρησιμοποίησης ανώνυμων πληροφοριοδοτών από την αστυνομία και η άρνηση αποκάλυψης του ονόματος τους συνιστά μια παγιωμένη πρακτική στη χώρα μας¹⁷⁵. Το άρθρο 204 του Σχεδίου του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας του 1934, υπό την αρχική του μορφή, αναγνώριζε στους δημοσίους υπαλλήλους το δικαίωμα να καταθέτουν γεγονότα που είχαν πληροφορηθεί από άλλους χωρίς να τους κατονομάζουν, ενώ κατά την αναθεώρηση του Σχεδίου του 1938 προστέθηκε στο παραπάνω άρθρο τρίτο εδάφιο που όριζε ότι «τοιαύτη τυχόν κατάθεσις θεωρείται ως μη γενομένη». Μολαταύτα, η συγκεκριμένη διάταξη απαλείφθηκε κατά την τελευταία συνεδρίαση της αναθεωρητικής Επιτροπής οδηγώντας στη διαμόρφωση του άρθρου 224 ΚΠΔ, που υπό την αρχική του αυτή εκδοχή δεν προέβλεπε κάποια δικονομική κύρωση σε περίπτωση μη αποκάλυψης της πηγής πληροφόρησης.

Σειρά είχε το άρθρο 279 παρ. 1 εδ. β' του β.δ. 12.3.1958/3.4. 1958 «περί κυρώσεως του κανονισμού υπηρεσίας Χωροφυλακής», σύμφωνα με το οποίο οι αστυνομικές αρχές επιτρεπόταν να χρησιμοποιούν πληροφοριοδότες που παρείχαν τις πληροφορίες τους είτε φανερά, όποτε ήταν πρόθυμοι να εξετασθούν και ως μάρτυρες, είτε «κρυφίως υπό τον όρον της τηρήσεως της ταυτότητός των μυστικής ως και των υπ' αυτών διδομένων πληροφοριών»¹⁷⁶. Η προρρηθείσα διάταξη καταργήθηκε με το άρθρο 183 του π.δ. 141/1991, ενώ μερικά χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα με το άρθρο 2 παρ.9 του ν.2408/1996 προστέθηκε δεύτερη παράγραφος στο άρθρο 224 ΚΠΔ, που όπωσ είδαμε, καθιστά αποδεικτικά μη αξιοποιήσιμη τη μαρτυρία που δεν κατονομάζει την πηγή των πληροφοριών της.

Είναι προφανές ότι ο δικαιολογητικός λόγος θεσπίσεως της εν λόγω διάταξης εδράζεται στην ανάγκη διασφάλισης ορθής και απροσωπόληπτης κρίσης του δικαστηρίου και σε ένα υπερκείμενο επίπεδο στη διαφύλαξη της ακεραιότητας της ίδιας της ποινικής διαδικασίας. Μολαταύτα η νομολογία του Αρείου Πάγου¹⁷⁷ βασιζόμενη στη γραμματική διατύπωση του υπό

¹⁷⁵ Βλ. σχετικά Αλεξιάδη, ό.π., σελ. 363 επ., Πατακιά, Οι πληροφοριοδότες της αστυνομίας, ΠοινΧρ ΙΓ', σελ. 188 επ

¹⁷⁶ βλ. Α. Κωνσταντινίδη, Το πρόβλημα των «εξ ακοής μαρτύρων», σελ. 1175.

¹⁷⁷ Βλ. ΑΠ 1673/1997, ΠοινΔικ 1998, σελ. 447, ΠοινΧρ ΜΗ, σελ. 564, ΑΠ 652/1997, ΝοΒ 1998, σελ. 381, ΠοινΧρ ΜΗ, σελ. 158 με σύμφωνες παρατηρήσεις Α. Κωνσταντινίδη, ΑΠ 815/1998 (βούλ.), ΠοινΧρ ΜΘ, σελ. 420, ΕλλΔνη 1998, σελ. 1450, ΑΠ 783/2001 (βούλ.), ΠΛογ 2001, σελ. 971, ΠοινΔικ 2001, σελ. 982, ΠοινΧρ ΝΒ, σελ. 242, ΑΠ 1916/2000, ΝοΒ 2001, σελ. 1055, ΑΠ 105/2003, ΠΛογ 2003, σελ. 124, ΑΠ 122/2003, ΠΛογ 2003, σελ. 163, ΠοινΔικ 2003, σελ. 704, ΑΠ 1956/2003, ΠΛογ 2003, σελ. 2148, ΠοινΔικ 2004, σελ. 359, ΠοινΧρ ΝΔ, σελ. 737, ΑΠ 1331/2004, ΠΛογ 2004, σελ. 1608, ΑΠ 1580/2005, Τράπεζα πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΠΛογ 2005, σελ. 1410, ΑΠ 1166/2006, Τράπεζα πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΠοινΔικ 2006, σελ. 1470, ΑΠ 71/2007, Τράπεζα πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 326/2007 (βούλ.), ΝοΒ 2007, σελ. 1663, ΠΛογ 2007, σελ. 224, ΠοινΧρ ΝΗ, σελ. 46, ΑΠ 2086/2008, ΠοινΔικ 2009, σελ. 814, ΑΠ 756/2009,

εξέταση άρθρου, που δεν προβλέπει ρητά δικονομική ακυρότητα, κάνει λόγο για *lex imperfecta*, η μη εφαρμογή του οποίου δεν παράγει ακυρότητα ούτε ιδρύει αντίστοιχο λόγο αναίρεσης. Στον αντίποδα –και ορθώς- βρίσκεται το μεγαλύτερο κομμάτι της θεωρίας, που κάνει λόγο για παράβλεψη του νομοθέτη και εξισώνει νοηματικά αλλά και σε επίπεδο δικονομικών συνεπειών τη διατύπωση του νόμου (δεν λαμβάνεται υπόψη) με την ακυρότητα.

4.4.2 Ζητήματα εκκρεμοδικίας και δεδικασμένου

Όπως προελέχθη στα πλαίσια της θεωρητικής προσέγγισης της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, το έγκλημα της ένταξης σε τρομοκρατική οργάνωση είναι διαρκές, γεγονός που επιδρά καθοριστικά σε ζητήματα εκκρεμοδικίας και δεδικασμένου. Όπως είναι γνωστό, με την κίνηση της ποινικής δίωξης προσδιορίζεται (και περιορίζεται) το αντικείμενο της ποινικής δίκης ως εγκληματικό συμβάν, γεγονός που σημαίνει πως η περαιτέρω πορεία της, τόσο κατά την ανακριτική διερεύνηση όσο και κατά την ενώπιον των δικαστικών συμβουλίων και του δικαστηρίου διαδικασία, είναι δέσμια του αντικειμένου που στη δίωξη περιγράφηκε¹⁷⁸. Παράλληλα, από τις διατάξεις των άρθρων 125 και 132 του Κ.Π.Δ. σε συνδυασμό μ' εκείνες των άρθρων 27 παρ. 1 και 57 παρ. 3 ΚΠΔ κατοχυρώνεται έμμεσα μεν αλλά με σαφήνεια ο θεσμός της εκκρεμοδικίας που υπαγορεύει το κώλυμα άσκησης νέας ποινικής δίωξεως αφ'ής στιγμής έχει λάβει ήδη χώρα ποινική δίωξη εναντίον κάποιου ως υπαιτίου ορισμένου εγκλήματος και δεν περατώθηκε με αμετάκλητο βούλευμα ή απόφαση. Κατά συνέπεια εάν για την αυτή πράξη και κατά του αυτού προσώπου ασκηθούν δύο ποινικές διώξεις η δεύτερη απ' αυτές κηρύσσεται απαράδεκτη λόγω εκκρεμοδικίας της πρώτης κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 57 πρ. 3 του Κ.Π.Δ¹⁷⁹.

Καθοριστικό στοιχείο για την κατάφαση της εκκρεμοδικίας είναι η ύπαρξη ταυτότητας προσώπου και ταυτότητας πράξεως, ενώ ειδικότερα σε ό,τι αφορά το διαρκές έγκλημα κομβικό είναι και το χρονικό διάστημα που αυτή καταλαμβάνει. Όσον αφορά την ταυτότητα πράξεως, η κρατούσα στη θεωρία και νομολογία άποψη¹⁸⁰ θεωρεί ότι αυτή υφίσταται όταν η νέα κατηγορία συγκροτείται εξ αντικειμένου από τα ίδια πραγματικά περιστατικά, από τα οποία απαρτίζεται,

Τράπεζα πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1914/2010, Τράπεζα πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1968/2010, Τράπεζα πληροφοριών ΝΟΜΟΣ

¹⁷⁸ Λάμπρος Μαργαρίτης, «Εγκληματική οργάνωση (:άρθρο 187 Π.Κ.): Χαρακτήρας του εγκλήματος ως διαρκούς ή στιγμιαίου – Εκκρεμοδικία», *ΠοινΔικ* 12/2005, σελ. 1431.

¹⁷⁹ Βασίλειος Ζησιάδης, *Ποινική Δικονομία*, Τόμος Πρώτος, εκδ. β' , σελ.320 , Ολ.ΑΠ 1/2011 Δικαιοσύνη 2011, σελ. 677, Α.Π. 347/2011 Δημοσίευση στη ΝΟΜΟΣ

¹⁸⁰ ενδεικτικά: ΑΠ 898/1996 ΠοινΧρ 1997, 399, ΑΠ 1306/1998 ΠοινΧρ 1999, 716, ΑΠ 1029/1999 ΠοινΧρ 2000, 515, ΑΠ 628/2000 ΠοινΧρ 2001, 23, ΑΠ 1416/2000 ΠοινΧρ 2001, 528, ΑΠ 316/2001 ΠΛογ 2001, 460, ΑΠ 1559/2002 ΠοινΧρ 2003, 535

κατά τα ουσιώδη αντικειμενικά στοιχεία της και η προηγούμενη, ανεξαρτήτως του νομικού χαρακτηρισμού, που δόθηκε σε καθεμία απ' αυτές.

Αναφορικά με το χρονικό διάστημα που καταλαμβάνει η εκκρεμοδικία και την συνακόλουθη δυνατότητα άσκησης νέας ποινικής δίωξης, η θεωρία παρουσιάζεται διχασμένη. Η μια άποψη που έχει διατυπωθεί στη νομολογία¹⁸¹, αλλά και σε κομμάτι της θεωρίας¹⁸², υποστηρίζει ότι αν ασκηθεί ποινική δίωξη και περιέλθει αυτή σε γνώση του δράστη, διακόπτεται η συνέχιση της πράξεως ως ενιαίου ιστορικού γεγονότος και η περαιτέρω εξακολούθηση της προσβολής αποτελεί νέα πράξη. Η δεύτερη άποψη, που είναι και η κρατούσα στη θεωρία¹⁸³, υποστηρίζει ότι το διαχωριστικό σημείο μεταξύ παλιάς και νέας δίωξης τοποθετείται στο χρόνο έκδοσης οριστικής δικαστικής απόφασης, επομένως με βάση αυτή το δεδικασμένο στο διαρκές έγκλημα καλύπτει όλο το χρονικό διάστημα από την τέλεση του εγκλήματος μέχρι και την έκδοση οριστικής απόφασης. Η τελευταία αυτή άποψη είναι και η πιο δογματικά συνεπής, καθώς, όπως σημειώνει ο Μαργαρίτης, «μόνο με την έκδοση οριστικής αποφάσεως και την επιβολή ποινής κλείνει ο κύκλος του ποινικού φαινομένου», ενώ παράλληλα αποφεύγεται ο κίνδυνος που ελλοχεύει από την υιοθέτηση της πρώτης άποψης, που συνίσταται στη δυνατότητα άσκησης επάλληλων ποινικών διώξεων για τα χρονικά διαστήματα από την γνώση της ποινικής δίωξης μέχρι την εκδίκαση των υποθέσεων διαρκών εγκλημάτων.

Ο κίνδυνός αυτός, ωστόσο, δεν απεφέχθη στην περίπτωση της Συνωμοσίας Πυρήνων της Φωτιάς αλλά απαγορεύθηκε και σε τυπικό φαινόμενο. Παρά, λοιπόν, την ύπαρξη δικαιοδοτικής κρίσεως ως προς την κατηγορία της ένταξης και συγκρότησης, ασκούνται διαρκώς πρόσθετες διώξεις για την αυτή κατηγορία εμπλουτιζόμενες με επιμέρους τρομοκρατικές πράξεις που τελούνται στα πλαίσια της οργάνωσης, γεγονός που κατά την κρίση των δικαστικών αρχών διαρρηγνύει την απαιτούμενη για την ύπαρξη εκκρεμοδικίας ταυτότητα πράξεως. Μολαταύτα, όπως έχει ήδη αναλυθεί στο οικείο κεφάλαιο, η ένταξη και συγκρότηση συνιστούν αυτοτελές αδίκημα, το οποίο στοιχειοθετείται με την συνδρομή των αντικειμενικών στοιχείων της ύπαρξης δομημένης με διαρκή δράση ομάδας αποτελούμενης από τρία ή περισσότερα πρόσωπα και το αντίστοιχο υποκειμενικό στοιχείο του σκοπού διάπραξης του εγκλήματος της τρομοκρατικής οργάνωσης. Σε αυτά και μόνο τα στοιχεία οφείλει να επικεντρώνεται η διερεύνηση της ταυτότητας της πράξεως, και όχι στην ενδεχόμενη τέλεση επιμέρους τρομοκρατικών πράξεων που άλλωστε τιμωρούνται αυτοτελώς. Με απλά λόγια, ταυτότητα πράξεως εν προκειμένω σημαίνει ότι η κατηγορία αφορά την ίδια τρομοκρατική οργάνωση.

¹⁸¹ ΑΠ 948/1987, ΠοινΧρ 1987, 791, ΔιαρΣτρατΑθ 3794/1993, ΠοινΧρ 1994, 107

¹⁸² Άγγελος Μπουρόπουλος., «Το ποινικόν δεδικασμένον (άρθρο 57 ΚΠΔ)», ΠοινΧρ 1956, 282-283

¹⁸³ Βασίλειος Ζησιάδης, *Ποινική Δικονομία*, Τόμος Πρώτος, εκδ. β', σελ. 320, Αργύριος Καρράς, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 4η εκδ., σελ. 304-305, Λάμπρος Μαργαρίτης, «Εγκληματική Οργάνωση (:άρθρο 187 ΠΚ): Χαρακτήρας του εγκλήματος ως διαρκούς ή στιγμιαίου – Εκκρεμοδικία», *ΠοινΔικ* 12/2005, 1434

Η άσκηση, λοιπόν, νέας δίωξης για το αυτό αδίκημα με την αιτιολογία ότι προέκυψε η τέλεση νέων αξιοποιώνων πράξεων στα πλαίσια της ίδιας οργάνωσης, αναιρεί την ίδια τη λογική του ν.3251/2004 (όπως τροποποιήθηκε με το ν.3875/2010), που εντόνως επικρίθηκε προηγουμένως, ήτοι το γεγονός ότι με την παράγραφο 1 του άρθρου 187Α τιμωρούνται αυτοτελώς με διογκωμένες μάλιστα ποινές μια σειρά τρομοκρατικών πράξεων. Η ερμηνεία αυτή, αν δεν οφείλεται σε σύγχυση ως προς την κατανόηση της νομοτεχνικής δομής του συγκεκριμένου νομοθετήματος, μόνο ως σκοπιμότητα επαύξησης σε εξαντλητικό βαθμό του αξιοποιούου δύναται να νοηθεί.

4.5 Η περίπτωση των ατομικών τρομοκρατών

Η εννοιολογική ασάφεια και σύγχυση που προκαλεί το υπό εξέταση αντιτρομοκρατικό νομοθέτημα καθώς και ο πρόδηλος πολιτικός χαρακτήρας της δίκης που επάγεται η εφαρμογή του βρίσκει πανηγυρική έκφραση στην περίπτωση των λεγόμενων ατομικών τρομοκρατών.

Εν προκειμένω καταδικάστηκαν δυνάμει του άρθρου 187^A παρ.1 για υποθέσεις εμπρησμών και ληστειών 5 άτομα τα οποία είχαν αθωωθεί αμετάκλητα για την κατηγορία της ένταξης σε τρομοκρατική οργάνωση σε τρία προηγούμενα δικαστήρια¹⁸⁴. Καταδικάστηκαν, λοιπόν, ως τρομοκράτες, χωρίς ωστόσο να υφίσταται τρομοκρατική οργάνωση, με μόνο ενοχοποιητικό στοιχείο που να θεμελιώνει την κατηγορία της τρομοκρατικής πράξης την αναρχική πολιτική ταυτότητα των κατηγορουμένων. Το δικαστήριο, λοιπόν, αναγνωρίζοντας στην προκειμένη περίπτωση την δεσμευτικότητα του δεδικασμένου ως προς την κατηγορία της ένταξης και συγκρότησης τρομοκρατικής οργάνωσης, αξιοποίησε τη δυνατότητα που του προσφέρει το άρθρο 187^A παρ.1 και παρήγαγε μια νέα κατηγορία δραστών, τους λεγόμενους ατομικούς τρομοκράτες, εξισώνοντας ουσιαστικά την αναρχική ιδεολογία με την τρομοκρατία.

Το γεγονός, λοιπόν, ότι με βάση την κρίση του δικαστηρίου η δράση ενός μεμονωμένου αναρχικού είναι πρόσφορη να βλάψει σοβαρά μια χώρα ή έναν διεθνή οργανισμό δικαιολογώντας κατ'επέκταση την επιβολή εξαντλητικών ποινών για πράξεις που στα πλαίσια του κοινού ποινικού δικαίου αντιμετωπίζονται ήδη και σε επαρκή βαθμό αυστηρά, μαρτυρά την ύπαρξη ενός παράλληλου και εξαιρετικού ποινικού δικαίου που επιστρατεύεται για την καταστολή μιας ιδιαίτερης κατηγορίας ατόμων, αυτών που προφανώς το σύστημα αντιλαμβάνεται ως εχθρούς.

¹⁸⁴ Γ'Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων, υπ' αριθμ. 4948/2014, 5351/2014, 5424/2014, 293/2015 Αποφάσεις (αδημοσίευτες)

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Κλείνοντας, θα ήθελα να ξεκινήσω με την παραδοχή ότι η αγωνιώδης προσπάθεια καταγραφής όλων των πτυχών, διαστάσεων και εκδηλώσεων του ακανθώδους αυτού ζητήματος «θυσίασε» σε μεγάλο βαθμό την πληρότητα κάθε επιμέρους θεματικής, τη νοηματική της εμβάθυνση και την αρτιότητα των παρατιθέμενων νομικών επιχειρημάτων. Εξίσου αναπόδραστη ήταν και η διατύπωση μιας λανθάνουσας πολιτικής θέσης που ενυπάρχει σε όλο το κείμενο και η οποία πιθανότατα θα θεωρηθεί ότι διεμβολίζει τον αντικειμενικό νομικό χαρακτήρα που οφείλει να διέπει μια διπλωματική εργασία.

Μολαταύτα, όπως επεσήμανα ήδη στο εισαγωγικό μέρος, δεν φρονώ ότι ένας τέτοιος αντικειμενικός χαρακτήρας δύναται πράγματι να υφίσταται όταν τα υπό διερεύνηση μεγέθη δεν είναι φυσικά φαινόμενα που δύνανται να διαπιστωθούν με βάση παρατηρησιακές και εμπειρικές ενδείξεις, αλλά κοινωνικοπολιτικές κατασκευές που τελούν σε άμεση διάδραση με το διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό γίγνεσθαι και τον εκάστοτε συσχετισμό πολιτικών δυνάμεων.

Άμεση απόρροια της επισημάνσεως αυτής είναι η άρνηση μου να προβώ σε οποιοσδήποτε διορθωτικές ερμηνείες και επεμβάσεις, προκειμένου να βελτιωθεί και να διασωθεί το νομικό κύρος της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, καθότι κάτι τέτοιο θα ήταν αναντίστοιχο με βάση τις θέσεις που εξέφρασα ανωτέρω. Συμμερίζομαι, επομένως, την παραδοχή στην οποία προβαίνουν και οι επικριτές των εν λόγω νομοθετημάτων από την πλευρά της ελληνικής νομικής θεωρίας ότι σε κάθε περίπτωση η ισχύουσα ποινική νομοθεσία πριν τις προσθήκες αυτές εξαρκούσε για την αποτελεσματική ποινική αντιμετώπιση των υπό εξέταση διαπραττόμενων πράξεων.

Η αναβάθμιση του ποινικού οπλοστασίου του κράτους δεν απαντά στην αναγκαιότητα πάταξης της τρομοκρατίας, αλλά αποσκοπεί στην διεύρυνση του κοινωνικού ελέγχου και την κοινωνική τιθάσευση. Οι επικρατούσες σήμερα συνθήκες με την εντεινόμενη ανασφάλεια, τη φτωχοποίηση ολοένα και μεγαλύτερων τμημάτων του πληθυσμού, την ανεργία, την απόσυρση του κράτους πρόνοιας θα έπρεπε κατά την πεποίθησή μου να γεννούν ερωτηματικά και προβληματισμούς ως προς την πραγματική πηγή εκπόρευσης της τρομοκρατίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία/Μονογραφίες/Άρθρογραφία

1. Αλιβιζάτος Ν., Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922- 1974, εκδ. Θεμέλιο, Οκτώβριος 1995
2. Ανδρουλάκης Ν., «Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος Ι», Εκδόσεις Σάκκουλας Αθήνα 2006, Έκδοση Β΄
3. Αρβανίτης Λ., «Ε.Λ.Α. (Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας) Η ελληνική εκδοχή της αριστερής τρομοκρατίας», Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80.Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, εκδ.Επίκεντρο, Αθήνα, 2014
4. Βαθιώτης Κ., «Η προστασία μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του ν. 2928/2001», ΠοινΧρ 2001
5. Γιαννίδης Ι, «Η νέα νομιμοποίηση του Ποινικού Δικαίου και το τέλος της κλασικής δογματικής», ΠοινΧρον, ΝΖ, 2007
6. Γκούβα Αικ., Νέες μορφές κοινωνικού ελέγχου και ο περιορισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: ο ρόλος της σύγχρονης τεχνολογίας, Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα: Κοινωνιολογίας – Εγκληματολογίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπισή της, Αθήνα, Δεκέμβριος 2006.
7. Γούντς Α., «Γαλλική Επανάσταση: μια αστείρευτη πηγή επαναστατικών διδαγμάτων», μτφρ Άγγελος Ηρακλείδη
8. Δημητράτος Ν., Έννομο αγαθό και διδασκαλία περί εγκλήματος στο ποινικό δίκαιο, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998
9. Δημητρόπουλος Α., Σύστημα συνταγματικού δικαίου, Μέρος Α, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2009
10. Δημούλης Δ., «Από τη διγαμία στην αναπαραγωγή του κοινωνικού κεφαλαίου. Η ποινική καταστολή στο αστικό κράτος», Θέσεις, Τεύχος 29, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1989
11. Ζησιάδης Β., Ποινική Δικονομία, Τόμος Πρώτος,εκδ. β΄ , σελ.320 , Ολ.ΑΠ 1/2011 Δικαιοσύνη 2011
12. Θεοδωρίδης Π., Ανθρώπινα δικαιώματα, κατάσταση εξαίρεσης και ποινικό δίκαιο του εχθρού, Θεσσαλονίκη 2013
13. Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., «Η οριοθέτηση του αξιοποίνου της τρομοκρατίας και οι προκλήσεις για ένα δικαιοκρατούμενο ποινικό δίκαιο», ΠοινΧρ, 2005
14. Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., «Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην Ε.Ε. – Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας των πολιτών», ΠοινΔικ 2002

15. Καμινάρης Α., «Η έννοια του πολιτικού εγκλήματος», στο Το πολιτικόν έγκλημα, Ευάγγελος Αποστολόπουλος-Άγγελος Καμινάρης-Παναγιώτης Κομματάς-Ανδρέας Κότσιφας, , εκδ.Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1979
16. Καρράς Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η εκδ.,
17. Κατηφόρης Γ., Η νομοθεσία των βαρβάρων, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1975
18. Κομματάς Π., «Η ανά τους αιώνες έννοια του πολιτικού εγκλήματος», στο Το πολιτικόν έγκλημα Ευάγγελος Αποστολόπουλος-Άγγελος Καμινάρης-Παναγιώτης Κομματάς-Ανδρέας Κότσιφας, , εκδ.Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1979
19. Κούνδουρος Ρ., Η Ασφάλεια του καθεστώτος, εκδόσεις «Καστανιώτη»
20. Κυρίτσης Δ., «Τρομοκρατία και πολιτικό έγκλημα: Προτάσεις για μια ταξινόμηση», ΠοινΧρ 2005
21. Λίβος Ν., «Ζητήματα ερμηνείας του άρθρου 187 Π.Κ.», ΠοινΧρ 2015
22. Λοβέρδος Α., Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα, εκδ. Interbooks, Αθήνα, 1987
23. Μαλαγκονιάρης Σ., «Ματωμένες απεργίες»
24. Μανωλεδάκης Ι., Γενική Θεωρία του Ποινικού Δικαίου, τόμος β, Σάκκουλας 1978
25. Μανωλεδάκης Ι., Ασφάλεια και ελευθερία, εκδ.Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2002
26. Μανωλεδάκης Ι.,«Ασφάλεια κράτους ή ελευθερία» σε Τρομοκρατία και Δικαιώματα (Από την ασφάλεια του κράτους στην ανασφάλεια δικαίου), επιμ. Αντώνης Μανιτάκης, Ανδρέας Χ. Τάκης, εκδ. Σαββάλας , Αθήνα 2003
27. Μανωλεδάκης Ι., Παγκόσμια εξουσία και νομικός πολιτισμός, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005
28. Μανωλεδάκης Ι., «Η κατάχρηση της ποινικής καταστολής», Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, τεύχος 3-4, 1989
29. Μανωλεδάκης Ι., Η επιβουλή της δημόσιας τάξης, εκδ.Σάκκουλα, 1994
30. Μανωλεδάκης Ι.-Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., «Παρατηρήσεις στο αρχικό σχέδιο της πρότασης της Επιτροπής για έκδοση απόφασης-πλαισίου για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας», ΠοινΔικ 2001
31. Μαργαρίτης Λ., «Εγκληματική οργάνωση (:άρθρο 187 Π.Κ.): Χαρακτήρας του εγκλήματος ως διαρκούς ή στιγμιαίου – Εκκρεμοδικία», ΠοινΔικ 12/2005
32. Μαργαρίτης Λ., «Δίκη 17Ν: Οι ενστάσεις απορρίφθηκαν, αλλά το επίπεδο του νομικού μας πολιτισμού υποβαθμίστηκε», ΠοινΔικ 3/2003
33. Μάρκου Ι., «Η πορεία της Ελλάδας από το καθεστώς των εθνοφρόνων στη χούντα των συνταγματαρχών», δημοσίευση σε Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών, 14-11-2016
34. Μπελαντής Δ., Αναζητώντας τον εσωτερικό εχθρό – Διαστάσεις της αντιτρομοκρατικής πολιτικής, εκδ. Προσκήνιο – Άγγελος Σιδεράτος, Αθήνα 2004

35. Μπενάκη-Ψαρούδα Α., «Η έννοια των "πρωταιτίων" της εσχάτης προδοσίας», ΠοινΧρ ΚΕ΄, 1975
36. Μπρεδήμας Α., Διεθνείς Οργανισμοί, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Τεύχος Α΄, εκδ. Αντ. Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990
37. Μπόση Μ., Περί του ορισμού της Τρομοκρατίας, εκδ.Τραυλός, Αθήνα 2000
38. Μπουρόπουλος Α., «Το ποινικόν δεδικασμένον (άρθρο 57 ΚΠΔ)», ΠοινΧρ 1956
39. Μυλωνόπουλος Χ., Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος Ι, εκδ.Π.Ν Σάκκουλα, Αθήνα 2007
40. Μυλωνόπουλος Χ., Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος ΙΙ, εκδ.Π.Ν Σάκκουλα, Αθήνα 2007
41. Μυλωνόπουλος Χ., «Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας», ΠοινΧρ 2011
42. Νασόπουλος Δ., «Έρχεται στο προσκήνιο και ο τρομονόμος», δημοσίευση στα Νέα, 9 Ιουνίου 2000
43. Παπαδάκης Κ., «Τρομονόμος και Ιδιώνυμο. Η ιστορία επαναλαμβάνεται», Θέσεις, Τεύχος 94, Ιανουάριος - Μάρτιος 2006
44. Παπαρηγόπουλου Κ. – Καρολίδη Π. – Αναστασιάδη Γ., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδόσεις «Αγγελάκη», τόμος ΙΙος
45. Παπαχαράλαμπος Χ., «Η δομή των πολιτικών ποινικών θεσμών υπό τον Π.Ν. και τον Π.Κ.- Ενδεικτική ιστορική αναδρομή και κανονιστική αποτίμηση», ΠοινΧρ 1998
46. Παπαχαράλαμπος Χ., «Το Ποινικό δίκαιο του εχθρού: Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, τρομοκρατία και έκτακτη αντιτρομοκρατική νομοθεσία στις ΗΠΑ», ΠοινΔικ 2002
47. Παπαχριστόπουλος Χ., Η ελληνική τρομοκρατία στη σφαίρα της δημοσιότητας και η απομυθοποίησή της, Δημοσιογραφική έρευνα για το Πανεπιστήμιο Αθηνών (Τμήμα Επικοινωνίας και Μ.Μ.Ε.)
48. Παρασκευόπουλος Ν., «Να απαλειφθούν οι επικίνδυνες ρυθμίσεις, να μείνουν οι θετικές καινοτομίες», άρθρο σε Ελευθεροτυπία της 20.03.2001
49. Παρασκευόπουλος Ν., Οι πλειοψηφίες στο στόχαστρο – Τρομοκρατία και κράτος δικαίου, εκδ.Πατάκης, Αθήνα 2003
50. Πατακιάς, Οι πληροφοριοδότες της αστυνομίας, ΠοινΧρ ΙΓ΄
51. Παύλου Α.-Τεντόμα Α.-Τηλεμάχου Α.- Χριστοπούλου Α, Διεθνείς και Ευρωπαϊκές διαστάσεις του φαινομένου της τρομοκρατίας: αναζητώντας την ισορροπία μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2016
52. Πιέρρος Ι-Αντισταγγελέας Πρωτοδικών, «Ζητήματα καθ' ύλην αρμοδιότητας με αφορμή το με αριθμό 904/2014 βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Αθηνών»

53. Πετρόπουλος Γ., «Ο ματωμένος Μάης του '36 στη Θεσσαλονίκη», Ριζοσπάστης, φύλλο Κυριακής 30 Απρίλη 2006
54. Πετρόπουλος Γ., «Η ολοκλήρωση του αντικομμουνιστικού - αντιλαϊκού κράτους», Ριζοσπάστης, φύλλο Κυριακής 29 Δεκέμβρη 2002
55. Σκαρμέας Κ., «Το υποκειμενικό στοιχείο του αδίκου στο αδίκημα της τρομοκρατίας του άρθρου 187Α ΠΚ», ΠοινΔικ 8-9/2014
56. Στασινόπουλος Α., «Κράτος εκτάκτου ανάγκης: Εθνικισμός και έκτακτες θεσμίσεις στην Ελλάδα τον 20αι.», Περιοδικό Βαβυλωνία, Τεύχος 16, 2014
57. Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., «Οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος», ΠοινΔικ 2/2004
58. Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Οργανωμένο έγκλημα και τρομοκρατία, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007, Β΄ έκδοση
59. Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., «Ο ν. 2928/2001 για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων», ΠοινΔικ 2001
60. Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., «Ο νόμος για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (Βασικά χαρακτηριστικά και πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση)», ΠοινΔικ 2004
61. Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., «Ο ορισμός της τρομοκρατίας», ΠοινΔικ 2002
62. Τζαννετής Α., «Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατά το νέο άρθρο 187 Π.Κ.» σε Ποινικά Χρονικά 2001
63. Τσαϊτουρίδης Χ., Δύναμη και Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009
64. Τσούλος Ν., Τρομοκρατία, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005
65. Χατζηκόστας Α., «Η πρώτη δίκη με βάση το ιδιώνυμο»
66. Conde F. M. , «Έμμεση αυτουργία μέσω οργανωτικών δομών εξουσίας, δημοσιευμένη στο Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και Σύγχρονη πραγματικότητα, πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ινστιτούτου Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου, Αθήνα 3-5 Ιουνίου 2016, Π.Ν. Σάκκουλας
67. Roxin C., «Η οργανωτική κυριαρχία ως αυτοτελής μορφή έμμεσης αυτουργίας», ΠοινΛογ 2008, σελ. 261, του ίδιου, «Η κυριαρχία επί της πράξης δυνάμει οργανωτικών μηχανισμών εξουσίας», δημοσιευμένη στο Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και Σύγχρονη πραγματικότητα, πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ινστιτούτου Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου, Αθήνα 3-5 Ιουνίου 2016, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας
68. Soboul A– Markov W., 1789 – Η μεγάλη Επανάσταση των Γάλλων, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1990

Ιστοσελίδες

1. <https://marxismos.com/gallikh-epanastash/>
2. <https://barikat.gr/content/oi-narontnikoi-mia-paragnorismeni-symvoli-stin-istoria-tis-epanastasis>
3. <https://praxisreview.gr/v-i-lenin-o-partizianikos-polemos>
4. <https://el.wikipedia.org>
5. <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/tromokratia.html>
6. <http://www.un.org/press/en/2004/sc8214.doc.htm>
7. <http://www.efsyn.gr/arthro/matomenes-apergies>
8. <http://www.katioua.gr/istoria/g-psifisma-tou-1946-lefki-tromokratia-kata-ton-kommouniston-apokta-thesmiki-ypostasi/>
9. <https://www.in.gr/2000/12/18/greece/i-symbasi-toy-palermo-den-einai-tromonomos-dilwnei-o-m-stathopoylos/>
10. <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/3296892/afta-itan-ta-9-arthra-tis-sinthikis-tis-varkizas>
11. <https://www.tanea.gr/2003/03/05/greece/ta-praktika-tis-dikis-tis-17-noembri-a-meros/>
12. <http://www.kathimerini.gr/171193/article/epikairothta/politikh/9-fevroyariou-h-dikh-gia-thn-yposesh-ela>
13. <http://www.eksegersi.gr/Πρώτη-Δίκη-Έλα>
14. <http://www.mixanitouxronou.gr/stazi-i-tromeri-mistiki-astinomia-pou-iche-enan-kataskopo-gia-kathe-exi-polites-martiries-gia-aktinovolies-kratoumenon-giati-milousan-oli/>
15. <https://www.in.gr/2004/06/15/greece/ta-arxeia-tis-stazi-episimws-meros-tis-dikografias-stin-yprothesi-toy-ela/>
16. <http://www.in.gr/news/article.asp?lngEntityID=571292&lngDtrID=244>
17. <http://dikastis.blogspot.com>
18. <http://prothexousia.blogspot.com>

ΦΕΚ

1. Φ.Ε.Κ. 402/A/18- 9- 1936
2. ΦΕΚ 45/A/11- 2- 1938
3. ΦΕΚ 137/A/18-6-1946
4. ΦΕΚ 293/A/27-12-1947
5. ΦΕΚ 64/A/4-5-1978
6. ΦΕΚ 81/A/23-6-1983
7. ΦΕΚ 187/A/ 28-12- 1990

8. ΦΕΚ 158/Α/20-9-2010
9. ΦΕΚ 107/Α/20-6-2018
10. ΦΕΚ 139/Α/30-7-2018